รายงานการวิจัยในพระราชดำริ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

"ต้วมเตี้ยมเลี้ยงเตาะแตะ"

กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทย

ผู้วิจัย

ดร.เพ็ญแข ประจนปัจจนึกและคณะ

613.0438
ร451(2)
ร.2

รายงานการวิจัยในพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสดาฯ สยามบรมราชกุมารี : "ต้วมเตี้ยมเลี้ยง	เพ็ญแข ประจนปัจจนึกและคณะ	613.0438 ร451(2) ร.2	31011103482253

ว13.0438
ส451(2)
ร.2

รายงานการวิจัยในพระราชดำริ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

"ต้วมเตี้ยมเลี้ยงเตาะแตะ"
กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทย

11 ก.ค. 2545

ผู้วิจัย

ดร.เพ็ญแข ประจนปัจจนึกและคณะ

h 146863 ร.2

คำนำ

งานวิจัยในพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี "ต้วมเตี้ยม เลี้ยงเตาะแตะ-กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทย" เป็นการวิจัยเชิงทดลองในการนำเอาผู้สูงอายุมาทดลองสอนเด็กเล็กระดับก่อนวัยเรียน ทั้งนี้เพื่อสนองพระราชดำริในการจัดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และเพื่อหารูปแบบการสอน ค่านิยม ความเชื่อ และวัฒนธรรมไทยให้แก่เด็กเล็กอย่างมีคุณภาพ ผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการหาแนวทางเสริมสร้างบทบาทของผู้สูงอายุในสังคม และการนำผู้สูงอายุกลับมาเป็นผู้ถ่ายทอดอบรมทางสังคมที่สำคัญในครอบครัวต่อไป

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี แม้จะมีเวลาในการวิจัยอันจำกัด และคณะผู้วิจัยมีภาระงานในหน้าที่อื่น ๆ อย่างเต็มมือ แต่จากความอนุเคราะห์ช่วยเหลือทั้งทางด้านแนวความคิด กำลังใจ และงบประมาณจากมหาวิทยาลัย และคณะศึกษาศาสตร์ อันมีท่านอธิการบดี และคณบดีคณะศึกษาศาสตร์เป็นหลัก ทำให้การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้

คณะผู้วิจัยใคร่ขอขอบคุณ มหาวิทยาลัย คณะศึกษาศาสตร์ และบริษัทเซเรบอสแห่งประเทศไทย จำกัด ที่ได้กรุณาสนับสนุนให้ความอนุเคราะห์ด้านงบประมาณของการดำเนินการและความสะดวกต่าง ๆ และใคร่ขอขอบคุณ โรงเรียนอนุบาลเคหะร่มเกล้า (ซอย 40) ชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้าและผู้สูงอายุที่อาสาสมัครเข้าร่วมในโครงการ ที่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมถึงนิสิตปริญญาโท วิชาเอกการศึกษาผู้ใหญ่ คณะศึกษาศาสตร์ ที่ได้มีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอขอบคุณในความกรุณาอนุเคราะห์ดังกล่าวนี้เป็นอย่างสูง

ในท้ายที่สุดนี้ งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยพระบารมีขององค์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจของผู้ดำเนินการ และผู้ที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างสูง ทั้งนี้เพื่อการวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ทันเวลา และดีที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

คณะผู้วิจัย

15 พฤศจิกายน 2542

บทคัดย่อ

รายการวิจัยในพระราชดำริ

ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

"ต้วมเตี้ยมเลี้ยงเตาะแตะ-กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทย"

โดย ดร.เพ็ญแข ประจนปัจจนึก และคณะ

เหตุผลที่มาของการวิจัย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพื้นฐานโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรมที่มีองค์กรทางสังคมอยู่จำนวนน้อย ครอบครัวเป็นองค์กรทางสังคมที่มีความสำคัญที่สุดต่อบุคคล ครอบครัวทำหน้าที่หลายอย่างแก่บุคคลตั้งแต่การปลูกฝังอบรมคุณธรรม การฝึกอาชีพ การถ่ายทอดความเชื่อและทัศนคติ และการสันทนาการ เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าครอบครัวไทยเป็นแหล่งปลูกฝังอบรมบุคคลที่สำคัญที่สุด และผู้สูงอายุเป็นผู้ได้รับการยกย่องนับถือมากที่สุดในครอบครัว มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่ลูกหลาน ส่วนผู้ที่มีอายุน้อยกว่ามีหน้าที่ในการให้ความเคารพและเชื่อฟังผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพบว่าสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อครอบครัวไทยด้วยทั้งในด้านโครงสร้างของครอบครัวและกระบวนการถ่ายทอดอบรมในครอบครัว พบว่าครอบครัวไทยมีขนาดเล็กลง ส่วนมากอยู่ในครอบครัวขนาดเล็กไม่มีปู่ย่า ตายาย อยู่ด้วย ส่วนครอบครัวที่มีสมาชิกหลายรุ่น คือ บิดามารดา บุตร และปู่ย่า ตายาย อยู่รวมกันนั้น มีอยู่น้อยและลดจำนวนลงไปเรื่อย ๆ นอกจากนั้นแล้ว ในหลายท้องถิ่นยังมีสภาพของครอบครัวที่มีผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับลูกหลาน โดยที่บิดามารดาของเด็กย้ายถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ มีส่วนกระทบต่อกระบวนการถ่ายทอดอบรมที่เคยมีมาแต่เดิมเปลี่ยนแปลงไป ปู่ย่า ตายาย ไม่สามารถทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานได้ เด็กและเยาวชนไม่สามารถเรียนรู้ในครอบครัว ทำให้กระบวนการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวไทยขาดตอนไม่สมบูรณ์ เกิดเป็นปัญหาของเด็กและเยาวชนในสังคมไทยหลายด้าน ซึ่งมิผลกระทบต่อทั้งตัวบุคคลและสังคมโดยรวม แนวทางแก้ไขอันหนึ่งที่มีความเหมาะสม ได้แก่ การปรับกระบวนการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวและสังคมไทยให้อยู่ในลักษณะเดิม คือให้มีปู่ ย่า ตา ยาย เป็นแกนหลักในการถ่ายทอดอบรมให้แก่บุตรหลานในครอบครัว

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล็งเห็นความสำคัญของครอบครัวไทยและกระบวนการถ่ายทอดอบรมในสังคมไทย จึงทรงมีพระราชดำริให้มีการศึกษาค้นคว้าในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อจะได้มีข้อมูลที่จะนำมาเป็นแนวทางในการปรับสภาพของครอบครัวไทยให้มี

บทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดอบรมดังที่เคยมีมา

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินการวิจัยเชิงทดลองให้ผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครดูแลเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ซึ่งในปัจจุบันนี้ โครงการอาสาสมัครผู้สูงอายุดูแลเด็กเล็กนี้ ดำเนินการอยู่ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดน่าน สกลนคร และนราธิวาส เป็นต้น ภายใต้โครงการทดลองของศูนย์ส่งเสริมพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะ โดยผู้สูงอายุ ตามแนวพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการวิจัยครั้งนี้ของคณะผู้วิจัย มีความประสงค์ที่จะดำเนินการสืบเนื่อง ขยายจากโครงการทดลองผู้สูงอายุเลี้ยงเด็กเล็กตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ดังกล่าวแล้วข้างต้น โดยจัดทำเป็นโครงการวิจัยขึ้นในเขตกรุงเทพมหานคร นำกลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครมาทดลองสอนเด็กเล็กในระดับชั้นอนุบาล ทั้งนี้เพื่อที่จะได้มีโครงการผู้สูงอายุสอนเด็กเล็กในเขตต่าง ๆ อย่างหลากหลาย สามารถนำผลมาเปรียบเทียบและพัฒนารูปแบบการสอนที่มีประสิทธิภาพต่อไป

อีกประการหนึ่ง คณะผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะดำเนินการวิจัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทั้งนี้เพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ สามารถนำมาเป็นแนวทาง ในการปรับพัฒนากระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทยและในสังคมไทยได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการอบรมถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กเล็กตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
2. เพื่อทดลองจัดประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุในชุมชนกับเด็กเล็กในโรงเรียน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดอบรมทางสังคมที่เหมาะสมกับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน โดยใช้กลุ่มผู้สูงอายุ
4. เพื่อให้ได้รูปแบบแนวทางการถ่ายทอดอบรมเด็กเล็กที่มีประสิทธิภาพ สามารถใช้ในสังคมไทยได้ต่อไป
5. เพื่อให้เกิดเป็นบทบาทใหม่แก่ผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีงานอาสาสมัครที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและชุมชน

ความสำคัญของโครงการวิจัย

ผลของการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนารูปแบบของการถ่ายทอดอบรม

ในครอบครัวไทยและในสังคมไทย โดยมีผู้สูงอายุเป็นแกนหลัก และยังได้รูปแบบของการถ่ายทอดอบรมของผู้สูงอายุที่ให้แก่เด็กเล็ก ซึ่งสามารถนำไปปรับพัฒนาเพื่อใช้ในการสอนเด็กเล็กในที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปได้

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นโครงการวิจัยเชิงทดลอง โดยการนำเอาผู้สูงอายุซึ่งเป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้า เขตลาดกระบัง จำนวน 48 คน สอนเด็กเล็กในโรงเรียนอนุบาลเคหะร่มเกล้า (ซอย 40) เขตลาดกระบังซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีเด็กเข้าเรียนปีละประมาณ 50 คน ในชั้นอนุบาล 1, 2 และ 3 ในช่วงภาคการศึกษาที่หนึ่ง ปีการศึกษา 2542 ตั้งแต่เดือนมิถุนายน – ตุลาคม 2542

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้คือ

1. การเลือกโรงเรียนที่จะใช้เป็นสถานที่ทดลอง

คณะผู้วิจัยทำการสำรวจชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครที่มีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นสถานที่ทดลองสอน โดยมีเกณฑ์ว่าจะต้องเป็นชุมชนที่มีทั้งผู้สูงอายุและโรงเรียนอนุบาลอยู่ด้วยกัน เลือกได้เคหะชุมชนร่มเกล้า เขตลาดกระบัง และคัดเลือกได้โรงเรียนอนุบาลเคหะร่มเกล้า (ซอย 40) เป็นสถานที่ทดลองสอน เนื่องจากเป็นโรงเรียนขนาดเล็กเหมาะแก่การทดลอง ต่อจากนั้นได้ติดต่อโรงเรียนและกลุ่มผู้สูงอายุ โดยผ่านชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้า ขอความร่วมมือในการดำเนินงาน โดยขอกลุ่มผู้สูงอายุในเคหะชุมชนเพื่อเป็นอาสาสมัครในการสอน ซึ่งมีผู้สูงอายุมาขอสมัครเข้าร่วมโครงการทั้งหมด 48 คน

คณะผู้วิจัยนัดประชุมครูโรงเรียนและกลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ในการทำงานในเดือนมิถุนายน 2542 ต่อจากนั้น คณะผู้วิจัยได้เริ่มทำการสาธิตการสอนแก่ผู้สูงอายุและเริ่มทดลองสอน และทางโครงการได้จัดอบรมการสอนให้ผู้สูงอายุทั้งหมดอีกครั้งหนึ่งหลังจากนั้น โดยมีวิทยากรซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนเด็กเล็ก ดำเนินการอบรมร่วมกับคณะผู้วิจัย

2. การดำเนินการสอน

กลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครทำการสอนร่วมกับครูในโรงเรียนทุกวัน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงศุกร์ เวลา 8.30 น. – 12.00 น. จำนวนวันละประมาณ 3-5 คน และสอนเพิ่มเติมอีกในเวลา 10.00 – 11.00 น. ซึ่งเป็นชั่วโมงวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ โดยผู้สูงอายุจะสอนเนื้อหาต่าง ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมไทย โดยใช้เพลง นิทาน และการละเล่นต่าง ๆ เน้นหนักที่การถ่ายทอดค่านิยมที่ดีงาม เช่น ระเบียบวินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความขยันหมั่นเพียร ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ความดีงามและคุณธรรมต่าง ๆ และให้

ผู้สูงอายุแต่ละคนสอนตามความถนัดที่มีอยู่ ยืดหยุ่นได้ตามความชอบของแต่ละคน แต่มีเป้าหมายในการสอนอันเดียวกัน คือ การให้ความรักและสนิทสนมแก่เด็กเหมือน ปู่ ย่า ตา ยาย การสั่งสอนถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามให้แก่เด็ก และการเป็นตัวแบบที่ดี สำหรับเนื้อหาที่สอนในแต่ละวันนั้น คณะผู้วิจัยและครูได้ร่วมกันจัดทำเป็นพื้นฐานและเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุดำเนินการสอนเอง ปรับปรุงแก้ไขได้บ้างตามความชอบและความถนัด โดยมีครูในโรงเรียนเป็นผู้ช่วยสอน

3. การประเมินผล

ในทุก ๆ วันที่มีการสอน คณะผู้วิจัยทำการประเมินผลการสอน โดยการสังเกตการณ์และการพูดคุยกับผู้สูงอายุหลังจากที่ทำการสอนเสร็จแล้ว ถึงปัญหาในการสอนและความพึงพอใจในการสอนของแต่ละคน ซึ่งพบว่าหลังจากที่ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าสอนผลัดเปลี่ยนกันหลายครั้ง จะมีความชำนาญและพอใจในการสอนมากขึ้น คณะผู้วิจัยได้พูดคุยกับครูในโรงเรียน ผู้ปกครอง และกลุ่มเด็กเล็กในโรงเรียนถึงความพึงพอใจในการมีผู้สูงอายุมาช่วยสอน พบว่าทุกกลุ่มมีความพึงพอใจในโครงการวิจัยในครั้งนี้และก่อนจบสิ้นโครงการในกลางเดือนตุลาคม 2542 คณะผู้วิจัยได้นัดประชุมกลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครทั้ง 48 คน เพื่อทำการสัมภาษณ์ ประเมินผลการสอนและความพึงพอใจต่องานด้านการสอนเด็กเล็ก พบว่าผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่องานสอนเด็กเล็ก และประสงค์จะได้ทำงานนี้ไปโดยตลอด อย่างต่อเนื่องต่อไปอีก

4. ผลของการศึกษา

ผลของการวิจัยทดลองในครั้งนี้ พบผลเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้หลายประการ เช่น เกิดเป็นบทบาทใหม่แก่ผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีงานอาสาสมัครที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและชุมชน และชุมชนสามารถจัดประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กเล็กได้เป็นอย่างดี โดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีงามให้แก่เด็ก ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และจากการศึกษาทดลองครั้งนี้ได้รูปแบบการสอนเด็กเล็ก โดยผู้สูงอายุในที่อื่น ๆ สามารถนำเอาไปพัฒนาใช้ต่อไปได้

5. ปัญหาและอุปสรรคและข้อเสนอแนะ

ปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการดำเนินงานครั้งนี้ ได้แก่ การคัดเลือกชุมชนที่จะใช้เป็นสถานที่ของการทดลองสอน ซึ่งจะต้องมีกลุ่มผู้สูงอายุและเด็กเล็กอยู่ด้วยกัน และมีความเป็นอยู่ที่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้จะต้องมีกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเต็มใจและยินดีในการเข้าร่วมโครงการด้วย รวมไปถึงทางโรงเรียนและชุมชนจะต้องเต็มใจจะร่วมมือ และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าสอนร่วมกับครู และในสุดท้ายจะต้องมีการพัฒนารูปแบบการสอนพื้นฐานที่กลุ่มผู้สูงอายุสามารถนำไปปรับใช้สอนได้ตามความถนัดของตน

สำหรับข้อเสนอแนะนั้น มีข้อเสนอแนะว่า ควรมีการขยายโครงการนี้ไปยังที่ต่าง ๆ สนับสนุนให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีโอกาสได้ถ่ายทอดอบรมแก่เด็กในโรงเรียน โดยเฉพาะในระดับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ซึ่งในปัจจุบันมีการเปิดสอนเป็นศูนย์เด็กเล็กหรือโรงเรียนอนุบาลอยู่ในทุกพื้นที่ และขาดแคลนบุคลากรในการดูแลเด็ก ซึ่งหากให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการดูแลเด็กเล็กด้วย ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง อย่างไรก็ดี การดำเนินการเช่นนี้ จะต้องอาศัยการร่วมมือกันหลายฝ่าย ทั้งทางด้านชุมชน โรงเรียนและกลุ่มผู้สูงอายุเอง ซึ่งควรจะมีแกนหลักร่วมเป็นหน่วยงานของรัฐบาลที่จะทำหน้าที่ประสานงานจัดทำนโยบาย จัดทำแผนการสอนให้แก่ผู้สูงอายุ และประสานความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

Abstract

Thai Family Socialization

Initiated under H.R.H. Princess Sirinthon "Tuam Team Liang Toa Tae"

The main purposes of this study were as follows :

1. To integrate the ederly in socialization process which was initiated under H.R.H. Princess Sirinthon.
2. To develop mutual experiences among the elderly and young children.
3. To develop teaching techniques for the elderly to teach Thai culture to young children.
4. To develop the effective socialization pattern for young children to be used in Thai society.
5. To develop new role for the elderly in community as the volunteer who transmits Thai culture to young children.

Forty-eight older persons who were the members of Romkraw Community Elderly Club were selected as the experimental group to teach Thai culture to young children in Romkraw Community Kindergarten (soi 40) between June to October 1999.

The group started the work in early June by teaching the young children in classes with the teachers from morning to noon (8:30-12:00) every day (from Monday to Friday). The group also taught the children in special hour for one hour every day to transmit Thai culture, values, and Thai traditional beliefs to young children. The elderly group used the lessons which were developed by the researchers as the main sources of teaching. In teaching the children, the elderly had chances to revise the lessons according to time and ones' experiences.

The evaluations were made several times during the experiment. The elderly were asked about teaching problems and satisfactions. The main evaluation was made at the end of the experiment, by interviewing the elderly, teachers, children and parents, concerning the teaching and the research project.

Results came out as follows :

1. The elderly, teachers, parents and the community satisfied with the research project.

2. Appropriated teaching techniques for the elderly to teach Thai culture to young children were developed.
3. The Thai elderly could be integrated effectively in the community.
4. The elderly could work effectively as the volunteers who transmit Thai culture, values and beliefs to young children.

Suggestions

1. The main suggestions are that this research project should be extended to other places for more information. The elderly should be integrated more in Thai society, especially as the roles of volunteer teachers in kindergartens, which are organized in various places, and are in short of working personnels.

2. As found out in this research project that in order to organize this research, many ways of cooperations should be made. Firstly, the older persons should volunteer to join the project. Secondly, the community and school should provide helps and cooperations. Lastly, in order to arrange the elderly as volunteer teachers in the teaching programs, appropriated and effective teaching techniques should be developed before hand.

3. Teaching techniques used in this research project should be taught in schools for young children in various places. Appropriated revisions should be made according to places and school sizes.

สารบัญ

คำนำ

บทคัดย่อ

Abstract

สารบัญ

บทที่ หน้า

1 บทนำ 1

ภูมิหลัง 1

วัตถุประสงค์ของการวิจัย 7

ความสำคัญของโครงการวิจัย 8

ขอบเขตของการวิจัย 8

นิยามศัพท์เฉพาะ 8

2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 10

ชุมชนร่มเกล้า เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร 10

โครงการเคหะชุมชนลาดกระบัง ระยะที่ 7 (ร่มเกล้า) 10

ผู้สูงอายุในเคหะชุมชนร่มเกล้า 12

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ 14

ความหมายของผู้สูงอายุ 14

การเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ 15

ทฤษฎีว่าด้วยผู้สูงอายุ 19

ความต้องการของผู้สูงอายุ 22

บริการสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานของรัฐ และเอกชน 24

ชมรมผู้สูงอายุ 28

แนวคิดพื้นฐานในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ 33

การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ 35

การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุไทย 41

บทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัว และ สังคม 49

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 55

บทที่		หน้า
3	วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	72
	วิธีการเลือกโรงเรียนที่ใช้เป็นสถานที่ทดลอง	72
	การดำเนินการสอน	73
	การประเมินผลการสอน	78
4	ผลของการศึกษาค้นคว้า	81
5	สรุป และ อภิปรายผล	83
	สรุป	83
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย	84
	ความสำคัญของโครงการวิจัย	84
	ขอบเขตของการวิจัย	84
	วิธีดำเนินการวิจัย	85
	อภิปรายผล	86
	ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ	87
	ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	87
	บรรณานุกรม	89

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพื้นฐานโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรมที่มีองค์กรทางสังคมอยู่จำนวนน้อย ครอบครัวเป็นองค์กรทางสังคมที่มีความสำคัญที่สุดต่อบุคคล ครอบครัว ทำหน้าที่หลายอย่างแก่บุคคลตั้งแต่การปลูกฝังอบรมคุณธรรม การฝึกอาชีพ การถ่ายถอดความเชื่อและทัศนคติและการสันทนาการ เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่า ครอบครัวไทย เป็นแหล่งปลูกฝังอบรมบุคคลที่สำคัญที่สุด และผู้สูงอายุเป็นผู้ได้รับการยกย่องนับถือมากที่สุดในครอบครัว มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่ลูกหลาน ส่วนผู้ที่มีอายุน้อยกว่า มีหน้าที่ในการให้ความเคารพและเชื่อฟังผู้สูงอายุ

สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วจากการเป็นสังคมเกษตรกรรม มาเป็นสังคมอุตสาหกรรมและจากสังคมชนบทมาเป็นสังคมเมือง และผลจากการที่รัฐบาลได้ประกาศใช้ "นโยบายประชากร" เน้นการวางแผนครอบครัว มีเป้าหมายเพื่อให้มีครอบครัวขนาดเล็ก ทำให้ในปลายปี พ.ศ. 2539 ประเทศไทยมีประชากรทั้งสิ้น 60 ล้านคน ซึ่งจากการใช้นโยบายประชากรดังกล่าวข้างต้น ก่อให้เกิดผลกระทบต่อลักษณะของครอบครัว และผลกระทบโครงสร้างประชากรของไทย กล่าวคือ ขนาดของครอบครัวไทยเล็กลง และคาดคะเนว่าในปี พ.ศ. 2543 ขนาดครอบครัวไทยจะมีเพียง 3.7 คน นอกจากนั้นแล้ว ลักษณะของครอบครัวไทยยังได้เปลี่ยนแปลงจากครอบครัวขยายมาเป็นครอบครัวเดี่ยว ที่มีสมาชิกในครอบครัวน้อยลง กล่าวคือ แต่ละครอบครัวจะมี พ่อ แม่ และลูกเท่านั้น (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. 2540 : 1)

ครอบครัวไทยในปัจจุบัน เป็นครอบครัวสมัยใหม่ มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยว มีขนาดเล็ก ประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก ความผูกพันระหว่างสมาชิกของครอบครัวมีลดน้อยลง ดังที่ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ชี้ให้เห็นว่า ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงขนาดครอบครัวของประชากรในประเทศไทยแล้ว มีผลทำให้ระดับการเจริญพันธุ์ลดลง ประกอบกับระดับการตายของประชากรก็ลดลงด้วย ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีผลทำให้อายุขัยเฉลี่ยสูงขึ้นเรื่อย ๆ กล่าวคือในช่วง พ.ศ. 2513 - 2518 อายุขัยเฉลี่ยของประชากรชายเท่ากับ 57.7 ปี ประชากรหญิงเท่ากับ 58.9 ปีและเพิ่มขึ้นเป็นประมาณ 63.0 ปี และ 67.1 ปี ในช่วงปี พ.ศ. 2533 - 2538 (ข่าววิจัยผู้สูงอายุ. 2538 : 4) นอกจากนี้จากสถิติที่มีอยู่พบว่า ในปี พ.ศ. 2523 ประเทศไทยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปราวร้อยละ 5.4 ของประชากรทั้งประเทศ ในปี พ.ศ. 2539 เพิ่มเป็นร้อยละ 7 และคาดว่าในปี พ.ศ. 2554 ประเทศไทยจะมีประชากรกลุ่มนี้ราวร้อยละ 9.4 ของประชากรทั้งประเทศ และจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 11.3 ในปี พ.ศ. 2558 (เพ็ญแข ประจนปัจจนีก. 2534 : 1) ซึ่งในปัจจุบัน

ประชากรไทยมีประมาณ 60 ล้านคน สัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มเป็นร้อยละ 3 คิดเป็นจำนวนเกือบ 5 ล้านคน ยิ่งไปกว่านั้นสัดส่วนผู้สูงอายุยังมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นไปอีกอาจจะถึงร้อยละ 15 ใน 20 ปีข้างหน้า ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุในประเทศไทยมีจำนวนมากกว่า 10 ล้านคน (ปราโมทย์ ประสาทกุล. 2541 : 1)

ในขณะเดียวกันนี้ โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ทั้งนี้เป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาประเทศ ซึ่งจะเห็นได้จากกระบวนการเปลี่ยนแปลงการผลิตแบบเกษตรกรรมที่พึ่งพาตนเองทางแรงงาน ไปสู่ระบบการผลิตแบบอุตสาหกรรมที่อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพื่อเพิ่มปริมาณและคุณภาพของผลผลิตได้เกิดขึ้นในวงกว้าง (วิโรจน์ สารรัตนะ. 2530 : 23) ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัวไทยแบบเดิมจากครอบครัวขยาย (Extened Family) ซึ่งมีลักษณะแบบหลายครอบครัวรวมอยู่ในบ้านหลังเดียวกันหรือในบริเวณเดียวกัน ไปสู่ครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family) ซึ่งมีลักษณะเป็นครอบครัวขนาดเล็กมีจำนวนคนน้อย ประกอบด้วย พ่อ แม่ และบุตรเท่านั้น อีกทั้งสมาชิกในครอบครัวต่างก็มีภาระทางเศรษฐกิจและสังคมเพิ่มมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้การดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวถูกลดความสำคัญลงไปหรือทอดทิ้งให้ผู้สูงอายุอยู่เฝ้าบ้านตามลำพัง บทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวและสังคมลดถอยลงไปอย่างมาก ซึ่ง ไสว พราหมณี (2538 : 16 - 17) ได้กล่าวถึง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลกระทบต่อผู้สูงอายุและสังคมดังต่อไปนี้ คือ

1. ด้านสวัสดิการสังคม ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยกเว้นข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ หรือผู้ทำงานในกิจการเอกชนขนาดใหญ่ ขาดหลักประกันสังคมเมื่อพ้นวัยทำงาน เพราะประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายที่จะให้ความคุ้มครองแก่ผู้สูงอายุในด้านสวัสดิการต่าง ๆ ในปัจจุบันคาดว่ามีผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 5 ที่ขาดผู้อุปการะดูแล ไม่มีรายได้ และต้องการบริการจากรัฐ และมีผู้สูงอายุที่อยู่ในสถานสงเคราะห์ของรัฐและเอกชนประมาณร้อยละ 0.1 ของประชากรผู้สูงอายุทั้งหมด บริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในปัจจุบันทั้งภาครัฐและเอกชน มักเน้นรูปแบบสถานสงเคราะห์มากกว่ารูปแบบอื่นซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงที่สุดแล้ว และยังเป็นการแยกผู้สูงอายุออกไปจากระบบครอบครัว เครือญาติและชุมชนอีกด้วย

2. ด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาสุขภาพร่างกายและจิตใจ เป็นปัญหาพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ เนื่องจากสภาพร่างกายมีการเปลี่ยนแปลง ทำให้ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพที่แตกต่างจากประชากรกลุ่มอื่น และถ้าผู้สูงอายุมีปัญหาทางเศรษฐกิจด้วยแล้ว จะยิ่งซ้ำเติมปัญหาสุขภาพให้รุนแรงยิ่งขึ้น

3. ด้านเศรษฐกิจและการทำงาน จากการศึกษาของกองวิชาการ กรมประชาสงเคราะห์ พบว่าประมาณร้อยละ 40 ของผู้สูงอายุยังคงทำงานเพื่อหารายได้ประจำอยู่ เพราะเหตุผลทางเศรษฐกิจและการขาดหลักประกันทางสังคม งานที่ทำส่วนมากได้แก่งานเกษตรกรรมหรืองาน

ส่วนตัว ซึ่งมีรายได้ต่ำ ส่วนผู้ที่ไม่ได้ทำงานก็ต้องพึ่งพาด้านการเงินจากบุตรหลานหรือญาติพี่น้อง ผู้ที่มีทรัพย์สิน เงินสะสมหรือบำนาญนั้นมีเป็นส่วนน้อย และมีแนวโน้มว่าผู้สูงอายุจะต้องประสบปัญหาการแข่งขันในการทำงานมากขึ้น นอกจากนี้เงินออมหรือเงินบำนาญของผู้สูงอายุก็มีค่าลดลงเพราะปัญหาเงินเฟ้อ

4. ด้านสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจทำให้มีผลกระทบต่อโครงสร้างครอบครัว การเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว ทำให้เกิดปัญหาผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งหรือพึ่งตนเองไม่ได้ รวมถึงการเน้นการพัฒนาด้านวัตถุมากกว่าจิตใจและการแพร่ขยายของวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้ค่านิยมดั้งเดิมเกี่ยวกับการเคารพนับถือผู้อาวุโสลดลง เกิดปัญหาความไม่เข้าใจกัน เป็นช่องว่างระหว่างผู้สูงอายุกับบุตรหลาน ซึ่งกระทบต่อสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุด้วย

จากปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ผู้สูงอายุดังกล่าวข้างต้น รัฐบาลจึงได้กำหนดนโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว (พ.ศ. 2535 - 2554) จำแนกตามด้านต่าง ๆ 5 ด้าน ดังต่อไปนี้ (คณะทำงานพิจารณานโยบายและมาตรการหลักเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ. 2535 : 13 - 16)

1. ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ

1.1 เน้นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุรู้จักดูแลสุขภาพ การป้องกันโรค ตลอดจนมีความรู้ความเข้าใจเรื่องโภชนาการ และการออกกำลังกายที่ถูกต้องและเหมาะสม

1.2 ส่งเสริมให้มีการบริการทางสุขภาพ ทางกายและจิตสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งในด้านการป้องกัน การรักษา และการฟื้นฟูสมรรถภาพให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. ด้านสวัสดิการสังคม

2.1 ให้ผู้สูงอายุได้รับบริการพื้นฐานต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและทั่วถึงโดยสนับสนุนให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

2.2 จัดสวัสดิการสังคมและให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุตามความต้องการ และความจำเป็น

3. ด้านการงานและรายได้

3.1 ให้มีการดำเนินการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำ และไม่มีผู้อุปการะ รวมทั้งให้การช่วยเหลือแก่ผู้ที่มีผู้สูงอายุไว้อุปการะในครอบครัว

3.2 สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ทำงานตามกำลัง ความถนัดและความสามารถของแต่ละบุคคล เพื่อให้มีรายได้จากการทำงานที่เพียงพอแก่การยังชีพ

3.3 ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุใช้ความสามารถและศักยภาพ ที่มีอยู่ ให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและสังคม รวมทั้งเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และความชำนาญงานให้แก่ชนรุ่นหลัง

4. ด้านสังคม การศึกษา วัฒนธรรมและจิตใจ

4.1 ส่งเสริมโครงสร้างครอบครัวแบบขยาย และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวแบบสังคมไทยดั้งเดิม

4.2 รักษาและเสริมสร้างค่านิยมในการให้ความเคารพ และกตัญญูกตเวทีแก่ผู้สูงอายุ รวมทั้งการเห็นคุณค่าของความรู้และประสบการณ์ของผู้สูงอายุ

4.3 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุคงบทบาทมีส่วนร่วมในครอบครัวและสังคมตามความถนัดและความเหมาะสม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ทำประโยชน์แก่ครอบครัว และสังคมอย่างต่อเนื่อง

4.4 ส่งเสริมการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต ในรูปแบบและเนื้อหาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง

4.5 ให้ความสำคัญด้านการศึกษาเพื่อชีวิตในครอบครัว (Family Life Education) เพื่อให้บุคคลเตรียมตัวรับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงชีวิต และรู้จักการป้องกันรักษาสุขภาพ การปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมอยู่เสมอ

4.6 สนับสนุนให้สถาบันศาสนามีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่คุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ และสามารถเป็นที่พึ่งทางจิตใจ โดยเฉพาะแก่ผู้สูงอายุได้

4.7 ให้มีการคุ้มครองแก่ผู้สูงอายุ เพื่อปลอดพ้นจากการกระทำอันตราย แก่ร่างกาย จิตใจ และเสรีภาพ

5. **ด้านวิจัยและพัฒนา**

5.1 ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัย และการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ เพื่อให้เข้าถึงปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุอย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง

5.2 สนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาบุคลากรด้านต่าง ๆ เพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุ

5.3 ให้มีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานตามนโยบาย และมาตรการสำหรับผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ

ซึ่งนโยบาย และมาตรการ 5 ด้านดังกล่าว จะต้องจัดเป็นรูปบริการในด้านต่าง ๆ ที่จะช่วยเหลือเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวและดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และมีการจัดบริการอย่างรีบด่วนให้ทันกับความจำเป็นที่เกิดขึ้น และควรดำเนินการไปพร้อมกันทั้งภาครัฐบาลและเอกชน

นโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว (พ.ศ. 2535 - 2554) ที่รัฐบาลได้กำหนดขึ้นข้างต้นนี้ เมื่อพิจารณาดูแล้วจะเห็นได้ว่า มีนโยบายสำคัญเกี่ยวกับการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวและสังคมอยู่หลายข้อด้วยกัน เช่น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุถ่ายทอดประสบการณ์และความชำนาญงานแก่ชนรุ่นหลัง การส่งเสริมโดยสร้าง

ครอบครัวแบบขยาย และลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวแบบสังคมไทยเดิม การส่งเสริมและรักษาค่านิยมในการให้ความเคารพและกตัญญูกตเวทีแก่ผู้สูงอายุ รวมถึงการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในครอบครัวและสังคมตามความถนัดและเหมาะสม เป็นต้น ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นนโยบาย ที่มุ่งสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีบทบาท ในกระบวนการถ่ายทอดอบรมค่านิยมวัฒนธรรมและสิ่งที่ดีงามให้แก่คนรุ่นหลังทั้งสิ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า บทบาทในการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวและสังคม เป็นบทบาทที่สำคัญที่รัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายไว้ให้แก่ผู้สูงอายุได้ปฏิบัติและให้การสนับสนุนเพื่อให้สามารถดำเนินงานไปได้ด้วยดี

สำหรับการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับครอบครัวไทยและกระบวนการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวไทยนั้น มีการศึกษาค้นคว้ามานานกว่า 30 ปีแล้วอย่างต่อเนื่อง ซึ่งก็ได้ผลการวิจัยตรงกันเป็นส่วนมากว่า ครอบครัวไทยเป็นครอบครัวที่ประกอบด้วยบุคคลหลายรุ่น (Gereration) อยู่ร่วมกันและมีการถ่ายทอดอบรมให้เกิดการเรียนรู้ในบทบาทหน้าที่ของแต่ละรุ่นและของสมาชิกแต่ละคน ซึ่งเป็นไปตามเพศและระดับอายุของบุคคลเหล่านั้น จุดมุ่งหมายหลักของการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวไทยก็เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และสมาชิกสามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ ตามเพศและตามวัยได้อย่างดี โดยมีผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดอบรมให้แก่ผู้ที่อยู่รุ่นหลัง ทั้งในด้านบทบาทหน้าที่ ความรู้และทักษะอาชีพต่าง ๆ ผู้สูงอายุจะเป็นผู้มีสถานภาพสูงในครอบครัวและจะเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ของทั้งในครอบครัวและชุมชน ลักษณะเช่นนี้จะพบในครอบครัวไทยโดยทั่วไป ซึ่งอยู่ในลักษณะของครอบครัวในสังคมเกษตรกรรม (สุเทพ สุนทรเภสัช. 2515; ยศ สันตสมบัติ. 2530) จากผลการวิจัยที่ศึกษาทั้งในเขตชุมชนชนบท และในกรุงเทพมหานครเองก็พบว่า ครอบครัวไทยยังคงมีความนิยมครอบครัวแบบเก่า ที่มีการปฏิบัติในครอบครัวแบบเดิม มีการแบ่งบทบาทตามเพศและอายุของบุคคล และการถ่ายทอดอบรมของบุคคลแต่ละรุ่น จากรุ่นปู่ย่าตายาย ลงสู่รุ่นของลูกหลาน (ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ. 2526) นอกจากนี้แล้ว จากผลการวิจัยจากงานวิจัยอื่น ๆ เช่น จากงานวิจัยของเพ็ญแข ประจนปัจจนึก (2538) ซึ่งได้ศึกษาความคิดเห็นและทัศนคติของเยาวชนสตรีด้านบทบาทของผู้สูงอายุ โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชนสตรีจำนวนถึง 1,172 คน จากภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ ได้พบผลว่า เยาวชนสตรีกลุ่มตัวอย่าง มีทัศนคติเชิงบวกต่อปู่ย่า ตายาย เห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในครอบครัวและในชุมชน ให้การยกย่องและให้ความสำคัญ มองเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในการเป็นผู้ถ่ายทอดอบรมสิ่งที่ดีงาม และเป็นตัวแบบที่ดีแก่เยาวชนและสังคม

อย่างไรก็ตาม พบว่า ในปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อครอบครัวไทย ทั้งในด้านโครงสร้างของครอบครัวและกระบวนการถ่ายทอดอบรมในครอบครัว จากรายงานของสำนักนายกรัฐมนตรีในส่วนของผู้สูงอายุในปี พ.ศ. 2540 พบว่า ครอบครัวไทยเปลี่ยนจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว โดยครอบครัวมีขนาดเล็กลง ส่วนมาก

อยู่ในลักษณะครอบครัวขนาดเล็กที่ไม่มีปู่ย่า ตายายอยู่ด้วย ส่วนครอบครัวที่มีสมาชิกหลายรุ่น คือ พ่อ แม่ ลูก และปู่ย่า ตายายอยู่ร่วมกันนั้นมีอยู่น้อยและลดจำนวนลงไปเรื่อย ๆ และในบางท้องที่ยังมีสภาพของครอบครัวที่มีผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับหลานเท่านั้น โดยบิดา มารดาของเด็กย้ายถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น และจากผลการประมวลสังเคราะห์ผลงานวิจัยในประเทศเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่อดีตจนถึงปี พ.ศ. 2526 และจากพ.ศ. 2526 ถึงพ.ศ. 2533 (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์. 2526; 2533) พบว่าครอบครัวไทยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านโครงสร้างและระบบความสัมพันธ์ในครอบครัว กล่าวคือมีขนาดเล็กลง มีลักษณะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น ขณะเดียวกันผู้สูงอายุที่เคยมีหน้าที่ในการถ่ายทอดลักษณะทางจิตใจและวัฒนธรรมที่ดีงามแก่ลูกหลาน ก็แปรเปลี่ยนไปเป็นการมีบทบาทลดน้อยลงจนแทบไม่มีบทบาทเลย ครอบครัวมีการแตกแยกขาดความปรองดองและมีความตึงเครียดทางจิตใจสูงขึ้น เป็นผลตามมาของปัญหาพฤติกรรมต่าง ๆ ของเด็กและเยาวชน

การถ่ายทอดทางสังคม ถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อบุคคลมากที่สุด ตามกระบวนการนี้ วัฒนธรรมจะถูกถ่ายทอดลงสู่บุคคล ทำให้บุคคลมีความคิดความเชื่อ ทัศนคติ ค่านิยม ทักษะ ประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ที่มีลักษณะสอดคล้องกับที่สังคมมีอยู่ เป็นผลทำให้บุคคลสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้อย่างดีในสังคมนั้น ๆ กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมสู่บุคคลจะผ่านหน่วยสำคัญของการถ่ายทอดทางสังคม ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน และสังคมโดยรวม ซึ่งในจำนวนนี้ครอบครัวเป็นหน่วยถ่ายทอดอบรมทางสังคมที่มีความสำคัญที่สุด จากครอบครัวบุคคลจะได้รับการถ่ายทอดอบรมทักษะต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานของการดำรงชีวิตต่อไป ได้รับการเรียนรู้ด้านแนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่สำคัญ สามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องในสถานการณ์ต่าง ๆ เป็นบุคคลที่สามารถปรับตัวได้ดีทั้งในด้านส่วนตัวและด้านสังคม (เพ็ญแข ประจนปัจจนึก. 2533)

จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในครอบครัวดังกล่าวแล้วข้างต้น เป็นผลให้กระบวนการถ่ายทอดอบรมซึ่งเคยมีมาแต่เดิมจากคนรุ่นต่าง ๆ สู่เด็กและเยาวชนเปลี่ยนแปลงไป เป็นผลให้ปู่ย่าตายายไม่สามารถทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูเยาวชนรุ่นหลังได้ดังที่เคยมีมา เด็กและเยาวชนไม่สามารถเรียนรู้ในครอบครัว เป็นผลให้ระบบการปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวไทยซึ่งเคยมีมาแต่ก่อนเปลี่ยนแปลงไป ผลอันนี้ส่วนหนึ่งก่อให้เกิดผลทางลบ คือทำให้กระบวนการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวไทยไม่สมบูรณ์ เกิดเป็นปัญหาของเด็กและเยาวชนไทยด้านพฤติกรรม ซึ่งที่มาสำคัญส่วนหนึ่งมาจากการขาดการเรียนรู้ทางสังคมที่เหมาะสมและเพียงพอในครอบครัว ทำให้ไม่สามารถถ่ายรับทักษะ ประสบการณ์ และวัฒนธรรมไทยส่วนที่สำคัญได้อย่างเต็มที่หรือครบถ้วนสมบูรณ์ ปัญหาพฤติกรรมดังกล่าวนี้ แสดงออกในปัญหาของเยาวชนหลายด้านด้วยกันในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นปัญหา ความก้าวร้าวของเยาวชน ปัญหายาเสพติดและปัญหาอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งส่งผลกระทบทั้งตัวบุคคลและสังคมโดยรวม

แนวทางแก้ไขอันหนึ่งที่มีความเหมาะสม น่าจะเป็นการปรับกระบวนการถ่ายทอดอบรม

และกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมในครอบครัวไทยให้เข้าสู่ในลักษณะเดิม คือให้มีปู่ย่าตายาย หรือผู้สูงอายุเป็นแกนหลักในการถ่ายทอดอบรมให้แก่บุตรหลานในครอบครัว ซึ่งแนวทางนี้ไม่เพียงแต่จะเกิดผลดีแก่เด็กและเยาวชนรุ่นหลังเท่านั้น แต่จะเกิดผลดีแก่ผู้สูงอายุเอง ซึ่งจะได้มีบทบาทอันเป็นประโยชน์และมีความเหมาะสม อีกทั้งยังสอดคล้องกับความคาดหวังและเป้าหมายของสังคมและของรัฐบาลที่ได้วางไว้ว่าให้เป็นบทบาทสำคัญของผู้สูงอายุด้วย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล็งเห็นความสำคัญของครอบครัวไทยและกระบวนการถ่ายทอดอบรมในสังคมไทย จึงทรงมีพระราชดำริให้มีการศึกษาค้นคว้าเรื่องที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อจะได้มีข้อมูลที่จะนำมาเป็นแนวทางในการปรับสภาพของครอบครัวไทยให้มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดอบรมดังที่เคยมีมา

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินการวิจัยเชิงทดลองให้ผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครดูแลเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ซึ่งในปัจจุบันนี้โครงการอาสาสมัครผู้สูงอายุดูแลเด็กเล็กนี้ดำเนินการอยู่ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดน่าน สกลนคร และนราธิวาส เป็นต้น ภายใต้โครงการทดลองของศูนย์ส่งเสริมพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะโดยผู้สูงอายุ ตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการวิจัยครั้งนี้ของคณะผู้วิจัย มีความประสงค์ที่จะดำเนินการสืบเนื่องขยายจากโครงการทดลองผู้สูงอายุเลี้ยงเด็กเล็ก ตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ดังกล่าวแล้วข้างต้น โดยจัดทำเป็นโครงการวิจัยขึ้นในเขตกรุงเทพมหานคร นำกลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครมาทดลองสอนเด็กเล็กในระดับชั้นอนุบาล ทั้งนี้เพื่อที่จะได้มีโครงการผู้สูงอายุสอนเด็กเล็กในเขตต่าง ๆ อย่างหลากหลาย สามารถนำผลมาเปรียบเทียบและพัฒนารูปแบบการสอนที่มีประสิทธิภาพต่อไป

อีกประการหนึ่ง คณะผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะดำเนินการวิจัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทั้งนี้เพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปรับพัฒนากระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทยและในสังคมไทยได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการอบรมถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กเล็กตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
2. เพื่อทดลองจัดประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุในชุมชนกับเด็กเล็กในโรงเรียน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดอบรมทางสังคมที่เหมาะสมกับเด็กเล็กก่อนวัยเรียนโดยใช้กลุ่มผู้สูงอายุ
4. เพื่อให้ได้รูปแบบแนวทางการถ่ายทอดอบรมเด็กเล็กที่มีประสิทธิภาพ สามารถใช้ใน

สังคมไทยได้ต่อไป

5. เพื่อให้เกิดเป็นบทบาทใหม่แก่ผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีงานอาสาสมัครที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและชุมชน

ความสำคัญของโครงการวิจัย

ผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนารูปแบบของการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวไทยและในสังคมไทย โดยมีผู้สูงอายุเป็นแกนหลัก และยังได้รูปแบบของการถ่ายทอดอบรมของผู้สูงอายุที่ให้แก่เด็กเล็ก ซึ่งสามารถนำไปปรับพัฒนาเพื่อใช้ในการสอนเด็กเล็กในที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปได้ และสามารถปรับขยายไปสู่การสอนเด็กและเยาวชนในกลุ่มรายอื่น ๆ ได้ต่อไปด้วย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลอง ดำเนินการที่โรงเรียนอนุบาลเคหะร่มเกล้า (ซอย 40) เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ในช่วงเวลา ตั้งแต่เดือนมิถุนายน - ตุลาคม 2542 เป็นเวลาประมาณ 5 เดือน

วิธีการทดลอง ดำเนินการโดยการนำเอาผู้สูงอายุจำนวน 48 คน ซึ่งเป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้าและอาสาสมัครเข้าร่วมในโครงการนี้ ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างนี้ทำการสอนเด็กเล็กในชั้นอนุบาล 1, 2 และ 3 ของโรงเรียนอนุบาลเคหะร่มเกล้า (ซอย 40) ร่วมกับครูประจำชั้นตั้งแต่เวลา 8.00 - 12.00 น. ของวันจันทร์ถึงวันศุกร์ และยังสอนในช่วงเวลาส่งเสริมประสบการณ์ชีวิตระหว่างเวลา 10.00 - 11.00 น เป็นพิเศษอีกด้วย โดยมีผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างเข้าสอนในโรงเรียนวันละประมาณ 3 - 5 คน สับเปลี่ยนกันเรื่อยไปตลอดระยะเวลาของการวิจัย

เนื้อหาที่ทำการสอน ในการทดลองครั้งนี้ ผู้สูงอายุมีบทบาทที่สำคัญ 3 ประการคือ ข้อแรก ทำความสนิทสนมคุ้นเคยกับเด็กเล็กที่ทำการสอน ข้อต่อไป เป็นตัวแบบของปู่ย่า ตายายในครอบครัวให้แก่เด็ก และข้อที่สาม ถ่ายทอดอบรมเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมไทย คุณธรรม และค่านิยมที่ดี ศิลปวัฒนธรรมรวมไปถึงการละเล่นต่าง ๆ ของไทยให้แก่เด็ก ถ่ายทอดโดยการเล่าให้ฟัง เล่านิทาน ร้องเพลงและการเล่นร่วมกับเด็ก ๆ

นิยามศัพท์เฉพาะ

โครงการวิจัยในพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี "ต้วมเตี้ยมเลี้ยงเตาะแตะ - กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทย" หมายถึงโครงการวิจัยเชิงทดลองที่ได้ดำเนินการไปแล้วนี้ ซึ่งเกิดจากพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ

สยามบรมราชกุมารี ที่ได้โปรดเกล้าฯ ให้ดำเนินการส่งเสริมโภชนาการและสุขภาพแม่และเด็ก โดยให้มีการจัดตั้งสถานพัฒนาเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปีลงมา ในสถานีอนามัยในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุในหมู่บ้านที่มีบทบาทในการดูแลเด็กเล็กอยู่แล้ว ให้มีความรู้ และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการดูแลเด็กที่ถูกต้อง รวมไปถึงการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุทำงานร่วมกับกลุ่มแม่บ้านในการดูแลเด็กแรกเกิด - ต่ำกว่า 3 ปี ได้อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม และชุมชน สถานพัฒนาเด็กเล็กดังกล่าวนี้เป็นที่รู้จักกันในชื่อของ "ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาเด็กวัยต่ำกว่า 3 ปี" และ "ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะโดยผู้สูงอายุ" เป็นต้น ที่เปิดดำเนินการอยู่ในจังหวัดน่าน สกลนครและนราธิวาส เป็นต้น

โครงการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการภายใต้พระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในอันที่จะให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการดูแลเด็กเล็ก โดยจัดเป็นการทดลองนำผู้สูงอายุสอนเด็กเล็กในระดับก่อนวัยเรียน เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับเด็กเล็ก และถ่ายทอดคุณธรรม ค่านิยม และวัฒนธรรมไทยที่ดีงามให้แก่เด็ก โดยใช้ชื่อว่า "ต้วมเตี้ยมเลี้ยงเตาะแตะ กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทย" ซึ่งหมายถึง การนำเอาผู้สูงอายุมาสอนและถ่ายทอดทางสังคมให้แก่เด็กเล็กในโรงเรียน

กระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทย

หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดอบรมค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรม แนวคิด ทักษะ และแนวการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้แก่บุคคลในครอบครัวไทย ซึ่งผู้สูงอายุเคยเป็นผู้มีบทบาทมากที่สุด โดยผู้สูงอายุจะเป็นตัวแบบที่ดี ให้ความสนิทสนมคุ้นเคย และอบรมสั่งสอนวัฒนธรรมและสิ่งที่ดีงามต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลาน ทำให้ครอบครัวไทยสามารถดำรงอยู่ได้เป็นปกติสุขสืบมา ปัจจุบันนี้สภาพครอบครัวไทยเปลี่ยนไป ทำให้ผู้สูงอายุลดบทบาทส่วนนี้ลงมาเป็นอันมาก การวิจัยครั้งนี้จึงได้ทดลองนำเอาผู้สูงอายุมาเป็นผู้ถ่ายทอดอบรมทางสังคมให้แก่เด็กเล็กอีกครั้งหนึ่ง โดยยึดเอารูปแบบและวิธีการที่ผู้สูงอายุเคยทำหน้าที่เป็นผู้อบรมถ่ายทอดในครอบครัวเป็นหลักในการดำเนินการสอน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ นำเสนอในหัวข้อของชุมชนร่มเกล้า เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ บทบาทของผู้สูงอายุไทยในครอบครัวและสังคมในอดีต และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรายละเอียดของแต่ละหัวข้อมีดังต่อไปนี้

ชุมชนร่มเกล้า เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร

โครงการเคหะชุมชนลาดกระบัง ระยะที่ 7 (ร่มเกล้า)

วัตถุประสงค์ของโครงการ : เพื่อจัดสร้างที่อยู่อาศัยประเภทเช่า พร้อมสาธารณูปโภคตามแผนพัฒนาที่อยู่อาศัยของการเคหะแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2540 - 2544 เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย : โครงการเคหะชุมชนลาดกระบัง ระยะที่ 7 (ร่มเกล้า) ดำเนินการสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยที่ไม่สามารถซื้อที่อยู่อาศัยได้ จึงจัดเป็นโครงการเช่าสำหรับผู้มีรายได้ครอบครัวในปี พ.ศ. 2542 เดือนละ 8,801 - 12,700 บาท

ที่ดินโครงการ : ขนาดที่ดินโครงการ 10.06 ไร่

ที่ตั้ง พื้นที่โครงการตั้งอยู่กิโลเมตรที่ 5 ถนนร่มเกล้า แขวงคลองสองต้นนุ่น เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของโครงการเคหะชุมชนลาดกระบัง

กรรมสิทธิ์ : การเคหะแห่งชาติซื้อที่ดินแปลงที่จะจัดทำโครงการฯ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2538 ในราคาไร่ละ 1,800,000 บาท เป็นพื้นที่ติดต่อกับพื้นที่โครงการเคหะชุมชนลาดกระบัง ระยะที่ 4 โครงการเคหะชุมชนลาดกระบังบางส่วนได้พัฒนาไปแล้วดังนี้

โครงการที่ดำเนินการแล้ว มีดังต่อไปนี้

โครงการเคหะชุมชนลาดกระบัง (ร่มเกล้า) มีพื้นที่รวมทั้งสิ้น 2261.01 ไร่ การเคหะแห่งชาติ ได้ดำเนินการพัฒนาที่ดินโครงการลาดกระบัง (ร่มเกล้า) เป็นระยะดังต่อไปนี้

โครงการระยะที่ 1 ใช้พื้นที่ 573.31 ไร่ จัดทำโครงการที่อยู่อาศัยแบบสร้างบางส่วน (SITES & SERVICES) สำหรับผู้มีรายได้น้อยประเภทเช่าซื้อ จำนวน 3,830 หน่วย ระยะเวลาโครงการปี พ.ศ. 2523 - 2526 ขณะนี้บรรจุผู้เข้าอยู่อาศัยเต็มโครงการแล้ว

โครงการระยะที่ 2 ในพื้นที่ 206.29 ไร่ จัดทำโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยและปานกลางในรูปแบบอาคารแถวและแฝดสูง 2 ชั้น ประเภทเช่าซื้อ จำนวน 2,336 หน่วย เริ่มดำเนินการโครงการปี พ.ศ. 2531 ขณะนี้บรรจุผู้เข้าอยู่อาศัยเต็มโครงการแล้ว

โครงการระยะที่ 3 ใช้พื้นที่ 202 ไร่ จัดทำโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยและปานกลางในรูปแบบอาคารชุดสูง 5 ชั้น ประเภทเช่าซื้อจำนวน 6,338 หน่วย เริ่มดำเนินการโครงการ ปี พ.ศ. 2532 ขณะนี้โครงการอยู่ในระหว่างการก่อสร้างคาดว่าจะแล้วเสร็จประมาณ ปี พ.ศ. 2541

โครงการระยะที่ 4 ใช้พื้นที่ 40.60 ไร่ จัดทำโครงการเช่าสำหรับผู้มีรายได้น้อย ในรูปแบบอาคารชุดสูง 5 ชั้น จำนวน 2,464 หน่วย เริ่มดำเนินการ ปี พ.ศ. 2534 ขณะนี้โครงการอยู่ในระหว่างการบรรจุผู้เช่าอยู่อาศัย

โครงการระยะที่ 5 ใช้พื้นที่ว่างริมถนนบนโครงการระยะที่ 1 ภายในโครงการจัดทำอาคารพาณิชย์พักอาศัยประเภทเช่าซื้อ จำนวน 194 หน่วย เริ่มดำเนินการปี 2539 ขณะนี้อยู่ในระหว่างการประกวดราคาจ้างเหมาก่อสร้าง

โครงการปรับปรุงชุมชน ใช้พื้นที่ไปแล้ว 6 พื้นที่ ซึ่งไม่ต่อเนื่องกันในด้านที่ตั้ง รวมพื้นที่สำหรับโครงการรื้อย้ายชุมชนสามยอด ชุมชนคลองเตย ชุมชนริมทางรถไฟ และผู้ถูกเวนคืนจากการสร้างทางด่วน 134.14 ไร่ ทั้งนี้ไม่ได้รวมโครงการฟื้นนคร จำนวน 28.21 ไร่ พื้นที่โครงการรวมอยู่ในระยะที่ 1

โครงการระยะที่ 6 (เคหะข้าราชการ) เป็นโครงการซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ของการเคหะแห่งชาติ จะจัดสร้างที่อยู่อาศัยประเภทเช่าซื้อ จำนวน 2500 หน่วย ขณะนี้อยู่ในระหว่างศึกษารายละเอียดการดำเนินงานโครงการ

โครงการระยะที่ 7 ขนาดที่ดินโครงการ 10.06 ไร่ จัดทำโครงการเช่าสำหรับผู้มีรายได้น้อยในรูปแบบอาคารแฟลตเช่าสูง 5 ชั้น จำนวน 668 หน่วย ที่ดินโครงการต่อเนื่องกับโครงการระยะที่ 4 ส่วนพื้นที่โครงการฯ ลาดกระบังที่เหลือ 1,094.61 ไร่ สำหรับพัฒนาในวาระต่อไป

โครงการระยะที่ 8 เป็นโครงการซึ่งบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ของการเคหะแห่งชาติจะจัดสร้างที่อยู่อาศัยประเภทเช่าซื้อ จำนวน 2,500 หน่วย ยังไม่ได้จัดกลุ่มโครงการ

พื้นที่โครงการเคหะชุมชนลาดกระบัง เริ่มพัฒนาเมื่อปี พ.ศ. 2523 และบรรจุผู้เช่าซื้อเข้าอยู่อาศัยกลุ่มแรกปี พ.ศ. 2526 นับจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา 17 ปี ซึ่งการเคหะแห่งชาติได้จัดให้มีสาธารณูปโภคพื้นฐานและสาธารณูปการที่จำเป็นไว้แล้ว เพื่อรองรับชุมชนในระยะที่ 1 และระยะต่อไป ตลอดเวลาที่ผ่านมาการเคหะแห่งชาติได้ดำเนินการดูแลชุมชน โดยจัดให้มีสำนักงานดูแลชุมชนขึ้นในพื้นที่โครงการ มีหน้าที่เป็นหน่วยอำนวยความสะดวกและแก้ปัญหา ซึ่งเป็นหน้าที่รับผิดชอบของการเคหะแห่งชาติ เช่น การปรับปรุงซ่อมแซมสาธารณูปโภคภายในโครงการและดูแลให้อยู่ในสภาพดีอยู่เสมอ รับร้องทุกข์ และดำเนินการให้แก่ผู้อยู่อาศัย ซึ่งได้รับความเดือดร้อนจากการถูกละเมิดสิทธิ์ที่เกี่ยวกับการอยู่อาศัย จัดให้มีสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพิ่มขึ้นตามความเหมาะสม จึงทำให้พื้นที่ก่อนจัดทำโครงการมีสภาพแวดล้อมที่มีสาธารณูปโภค และสาธารณูปการพร้อม เอื้ออำนวยให้สะดวกในการพัฒนาพื้นที่โครงการฯ เช่น

สถานศึกษา ปัจจุบันมีสถานที่จัดตั้งแล้วในพื้นที่โครงการฯ ระยะที่ 1 ดังนี้

1. โรงเรียนมัธยมศึกษาของกรมสามัญศึกษา 1 แห่ง พื้นที่ 20.21 ไร่

2. โรงเรียนประถมศึกษาของกรุงเทพมหานคร 1 แห่ง พื้นที่ 11.69 ไร่

3. โรงเรียนอนุบาลดำเนินการโดยเอกชน 2 แห่ง และมีพื้นที่เว้นว่างไว้

โรงพยาบาลและสถานีอนามัย มีสถานีอนามัยบริการโดยกระทรวงสาธารณสุขในเขตชุมชน ผู้อยู่อาศัยสามารถใช้บริการทั้งสถานีอนามัยและโรงพยาบาลได้ที่เขตมีนบุรี ซึ่งเป็นโรงพยาบาลของรัฐบาลขนาดประมาณ 300 เตียง

วัดและสถานที่ทางศาสนา มีวัดสำหรับพุทธศาสนา 1 วัด (วัดปากบึง) ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของที่ดินโครงการฯ สามารถเข้าได้จากทางถนนร่มเกล้า นอกจากนี้ยังมีสุเหร่าสำหรับศาสนาอิสลาม บนถนนร่วมเกล้าห่างจากโครงการฯ ประมาณ 2 กิโลเมตร

สำนักงานดูแลและบริการชุมชน มีสำนักงานดูแลชุมชนสำหรับการพัฒนาโครงการทุกระยะ

สวนสาธารณะและสนามกีฬา มีสวนสาธารณะซึ่งแบ่งพื้นที่เป็นส่วนสนามกีฬา (Active Zone) ซึ่งประกอบด้วยที่ว่างโล่ง ปลูกต้นไม้และสระน้ำ เป็นพื้นที่รวมกันประมาณ 56.02 ไร่ ตั้งอยู่ตอนกลางของที่ดินโครงการฯ ลาดกระบัง ซึ่งสามารถใช้เป็นสวนสาธารณะส่วนกลางสำหรับการพัฒนาโครงการทุกระยะ นอกจากนี้ยังมีสนามเด็กเล่นและที่ว่างขนาดเล็ก กระจายอยู่ตามกลุ่มของที่พักอาศัยในโครงการทุกระยะของการพัฒนา

นอกจากสาธารณูปโภคและสาธารณูปการดังตัวอย่างข้างต้นแล้ว การเคหะยังได้จัดให้มีสิ่งที่เอื้ออำนวยให้ความสะดวกกับผู้อยู่อาศัยในชุมชนอีกหลายประการเช่น ระบบไฟฟ้า น้ำประปา เป็นต้น (การเคหะแห่งชาติ. 2540 : 1 - 8)

ผู้สูงอายุในเคหะชุมชนร่มเกล้า

ในสังคมไทยยังมีผู้สูงอายุอาศัยอยู่ในเขตชนบทและชุมชนแออัดที่มีความเป็นอยู่แร้นแค้น อัตคัต ขาดการดูแลที่เหมาะสม มีคุณภาพชีวิตต่ำ ไม่ได้รับความเอาใจใส่ดูแลจากทั้งภาครัฐและเอกชนอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งตามประเพณีไทยถ้าในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ ย่อมเป็นที่เคารพยกย่องของสมาชิกในครอบครัว และเป็นหน้าที่ของบุตรหลานจะต้องเอาใจใส่ดูแลความเป็นอยู่ อุปการะเลี้ยงดูท่านด้วย (กชกร สังขชาติ. 2536 : 2)

ชุมชนร่มเกล้าเขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานครเป็นชุมชนขนาดใหญ่ ประชากรชุมชนร่มเกล้าย้ายมาจากชุมชนแออัดที่ถูกไล่รื้อที่อยู่อาศัยจากที่ต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานคร เช่น ซอยไผ่สิงห์โต หัวลำโพง พระราม 6 เป็นต้น ดังนั้นประชากรของชุมชนร่มเกล้ามีประมาณ 5,135 ครัวเรือน มีประชากรประมาณ 20,00 คน โดยมีผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปอยู่ประมาณ 1,600 คน

ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เมื่อมีผู้สูงอายุในครอบครัวก็ไม่สามารถที่จะดูแลหรือเอาใจใส่ผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านั้นประสบปัญหาในการดำรงชีวิตในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสุขภาพกาย สังคม เศรษฐกิจ เหตุนี้จึงมีกลุ่มบุคคลของชุมชนได้พร้อมใจกันจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้น เพราะเล็งเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุว่ายังมีความสามารถในการประกอบอาชีพได้ สามารถทำตนให้เป็นประโยชน์กับสังคมได้ หรือเคยทำประโยชน์ให้กับสังคมมาแล้ว อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในชุมชนร่มเกล้าก็ไม่ได้เป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุทุกคน เนื่องจากขาดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกลุ่ม เพราะส่วนหนึ่งมีฐานะยากจนมาก อีกส่วนหนึ่งมีปัญหาร่างกายและจิตใจ ทำให้ไม่ประสงค์จะเข้าร่วมกิจกรรม

แม้ผู้สูงอายุในเคหะชุมชนร่มเกล้าจะมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ แต่ชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้าก็ได้จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2537 โดยมีกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชนรวมตัวกันขึ้นจัดดำเนินการเพื่อให้ผู้สูงอายุในชุมชนร่มเกล้าที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน อันเป็นการส่งเสริมสุขภาพกายและจิตใจของผู้สูงอายุ โดยชมรมฯ ดำเนินกิจกรรมดังนี้คือ

1. บริการตรวจสุขภาพผู้สูงอายุ
2. จัดกิจกรรมออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ
3. การวางระบบความรู้เกี่ยวกับผู้สูงอายุ
4. การปฏิบัติศาสนกิจต่าง ๆ ร่วมกัน เช่น การทำบุญในเทศกาลต่าง ๆ เช่น การทอดกฐินทอดผ้าป่า การฟังธรรม และกิจกรรมทางศาสนาอื่น ๆ
5. การจัดทัศนศึกษานอกสถานที่
6. จัดกิจกรรมเพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ เช่น การเป็นอาสาสมัครในโครงการต่าง ๆ ที่ทางชุมชนและกรุงเทพมหานครได้จัดขึ้น เช่นโครงการป้องกันยาเสพย์ติด เป็นต้น
7. จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนในวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันเฉลิมพระชนมพรรษา วันขึ้นปีใหม่ และวันสำคัญในเทศกาลต่าง ๆ เช่น วันลอยกระทง เป็นต้น

การดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้า จัดในรูปของคณะกรรมการดำเนินงาน โดยได้รับการสนับสนุนจากเคหะชุมชนร่มเกล้า กรุงเทพมหานคร และสถานีอนามัยในเคหะชุมชนร่มเกล้าที่ได้เอื้อเฟื้อให้ใช้สถานที่ของเคหะชุมชน เป็นที่ประชุมพบปะสังสรรค์สัปดาห์ละหนึ่งครั้ง และเป็นที่จัดกิจกรรมต่าง ๆ เท่าที่จำเป็น นอกจากนี้แล้ว สถานีอนามัยยังได้ให้การอนุเคราะห์ในการรักษาโรคหรือจ่ายยาให้ในยามเจ็บป่วย และตรวจสุขภาพให้แก่สมาชิกของชมรมฯ เป็นประจำอีกด้วย นอกจากนี้แล้ว ยังได้รับความอนุเคราะห์จากกรุงเทพมหานคร และหน่วยงานอื่น ๆ จัดหาวิทยากรมาฝึกอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับการออกกำลังกาย สุขภาพอนามัย และอาชีพอีกด้วย

สำหรับสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้า ในปัจจุบันมีอยู่เกือบ 400 คน

(มีอยู่ 389 คน จากการสัมภาษณ์ประธานและเลขานุการของชมรมฯ) ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนร่มเกล้า มีอยู่บ้างจำนวนน้อยที่มีที่อยู่อาศัยภายนอก แต่เข้ามาเป็นสมาชิกของชมรมฯ เนื่องจากเคยอยู่อาศัย ในเคหะชุมชนร่มเกล้ามาก่อน หรือมีญาติพี่น้องเป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุ จึงสนใจสมัครเข้าเป็นสมาชิกด้วย สมาชิกของชมรมฯ สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด โดยทางชมรมฯ ไม่เก็บค่าสมาชิกและหารายได้มาสนับสนุนการดำเนินงานโดยการรับเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา และการสงเคราะห์จากองค์กรภายนอกชุมชน จึงสามารถดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มาได้โดยตลอด อย่างไรก็ตาม พบว่า ยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในเคหะชุมชนร่มเกล้าที่ไม่สามารถเข้ามาเป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุได้ โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากความยากจน ไม่มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางมาร่วมกิจกรรมของชมรมฯ และอีกส่วนหนึ่งขาดความพร้อมและแรงจูงใจในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของชมรมฯ

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ความหมายของผู้สูงอายุ

คำว่า "ผู้สูงอายุ" (Elderly) บัญญัติขึ้นในประเทศไทยเป็นครั้งแรกโดย พล.ต.ต. อรรถสิทธิ์ สิทธิสุนทร ในการประชุมระหว่างแพทย์อาวุโสและผู้สูงอายุจากวงการต่าง ๆ เมื่อวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2505 จนเป็นที่เข้าใจยอมรับและใช้กันแพร่หลายในปัจจุบัน โดยหมายถึงผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปตามปีปฏิทิน (สุรกุล เจนอบรม. 2534 : 3 - 5) ส่วนสมัชชาโลกผู้สูงอายุได้มีมติที่นครเวียนนา เมื่อ พ.ศ. 2525 ว่า ผู้สูงอายุ คือผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปทั้งชายและหญิง เป็นประชากรที่เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่าของชาติ เพราะเป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่ลูกหลานและเยาวชนรุ่นหลัง อีกทั้งยังเป็นผู้นำและเป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่สังคม หากมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงและมีสุขภาพจิตที่ดี จะเป็นมิ่งขวัญของครอบครัว และเป็นผู้ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่อนุชนรุ่นหลังได้เป็นอย่างดี (คณะกรรมาธิการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคม. 2534 : 1)

โดยปกติ ผู้สูงอายุจะแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้สูงอายุตอนต้น อายุ 60 - 74 ปี กลุ่มผู้สูงอายุตอนกลาง อายุ 75 - 84 ปี และกลุ่มผู้สูงอายุตอนปลาย อายุ 85 ปีขึ้นไป (เพ็ญแข ประจนปัจจนึก. 2539 : 2 อ้างจาก NeuGarten. 1964) ซึ่งสอดคล้องกับศาสตราจารย์ ดร. อัลเฟรด เจ คาห์น แห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ที่ได้แบ่งผู้สูงอายุ ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (สุรกุล เจนอบรม. 2534 : 108 - 109)

1. กลุ่มผู้สูงอายุตอนต้น (The Young Elderly) อายุระหว่าง 60 - 74 ปี
2. กลุ่มผู้สูงอายุตอนกลาง (The Middle - Aged Elderly) อายุระหว่าง 75 - 84 ปี
3. กลุ่มผู้สูงอายุตอนปลาย (The Old Elderly) ซึ่งมีอายุ 85 ปีขึ้นไป

ลักษณะของกลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าว ยังสามารถแบ่งเป็นประเภทได้อีก 3 ประเภท โดยพิจารณาจากการทำงานของร่างกาย คือ

1. ผู้สูงอายุที่ยังกระฉับกระเฉงคล่องแคล่ว (Active)

2. ผู้สูงอายุที่ปลดเกษียณแล้วแต่ยังปฏิบัติหน้าที่ได้ดีเยี่ยม (Retired but well Functioning)

3. ผู้สูงอายุที่ปลดเกษียณแล้วและไร้ความสามารถ (Retired and Incapacitated)

นอกจากนั้นแล้ว ศ.นพ.อวย เกตุสิงห์ (สุรกุล เจนอบรม. 2534 : 109 อ้างจาก อวย เกตุสิงห์. 2523 : 15) ยังได้กล่าวถึงลักษณะของคนแก่ 2 ลักษณะ คือ

1. แก่อย่างสงัด เป็นคนแก่ที่ป่วยออดแอด ทำอะไรไม่ไหว ช่วยตัวเองไม่ได้เป็นภาระแก่สังคมและครอบครัว

2. แก่อย่างสง่า คือ แม้จะอายุมากแล้ว แต่ยังมีสุขภาพดี มีสมรรถภาพทำการงานได้ ช่วยตัวเองได้ ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยใคร มีประโยชน์แก่สังคม

อย่างไรก็ดี ผู้ที่ทำการศึกษาค้นคว้า หรือทำงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ หรือที่เรียกว่า นักวิชาการด้านผู้สูงอายุ (Gerontologists) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นผู้สูงอายุไว้ใน 4 ลักษณะ กล่าวคือ

1. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะอายุจริงที่ปรากฏ (Chronological Aging) ความสูงอายุลักษณะนี้ เป็นไปตามอายุขัยของมนุษย์โดยดูตั้งแต่ปีที่เกิด ดังนั้นบุคคลที่มีอายุ 75 ปี ย่อมจะต้องมีความเป็นผู้สูงอายุมากกว่าบุคคลที่มีอายุ 45 ปี เหล่านี้เป็นต้น การดูลักษณะของความเป็นผู้สูงอายุตามหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้ จึงดูที่จำนวนปีหรืออายุที่ปรากฏจริง ๆ โดยไม่นำเอาเรื่องของสุขภาพความสามารถหรือความรู้ทางสติปัญญา บทบาททางสังคม ฯลฯ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเลย

2. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจาก ลักษณะการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย (Biological Aging) ความเป็นผู้สูงอายุลักษณะนี้ ดูได้จากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายที่เกิดขึ้น เช่น ผมเริ่มขาว ผิวหนังเหี่ยวย่นตกกระ สายตายาว ศีรษะเริ่มล้าน ฯลฯ ซึ่งกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายนี้จะเพิ่มมากขึ้น ตามอายุที่เพิ่มขึ้นในแต่ละปี

3. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ (Psychological Aging) ซึ่งนับรวมไปถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลง ด้านสติปัญญาด้วย เช่น ระบบความจำเปลี่ยนไป การเรียนรู้เริ่มลดถอยลง ตลอดจนบุคลิกภาพต่าง ๆ ที่แสดงออกอย่างเห็นได้ชัด เป็นต้น

4. พิจารณาความเป็นผู้สูงอายุจากลักษณะบทบาททางสังคม (Social Aging) รวมไปถึงครอบครัว เพื่อนฝูง

การเปลี่ยนแปลงในวัยสูงอายุ

ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ 3 ด้าน คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านสังคม ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย

ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย ดังนี้ คือ

1.1 ระบบหัวใจและการไหลเวียนของโลหิต หลอดเลือดจะมีการเปลี่ยนแปลง และส่วนประกอบทางเคมีของเส้นเลือด ทำให้เส้นเลือดมีความยืดหยุ่นน้อย เลือดไปเลี้ยงอวัยวะต่าง ๆ น้อยลง โรคทางระบบที่พบบ่อย ได้แก่ โรคหัวใจขาดเลือด โรคเส้นเลือดอุดตัน โรคความดันโลหิตสูง ซึ่งพบว่าเป็นสาเหตุของการเสียชีวิตในผู้สูงอายุ

1.2 ระบบหายใจ กระดูกซี่โครงผู้สูงอายุเคลื่อนไหวได้ช้าลง เป็นผลให้การขยายตัวและการหดตัวของช่องทรวงอกลดลง ความจุของปอดลดลง มีอากาศค้างในปอดเพิ่มขึ้น ทำให้ได้รับออกซิเจนต่ำลง อัตราการหายใจช้า มีความรู้สึกเหมือนหายใจไม่อิ่ม จึงทำให้เกิดโรคปอดขึ้นได้ง่ายในวัยนี้

1.3 ระบบกระดูกและกล้ามเนื้อ กระดูกจะบางลงและเปราะง่าย เมื่อประสบอุบัติเหตุเพียงเล็กน้อย กระดูกจะหักง่ายและหายช้า นอกจากนี้ข้อต่อกระดูกมีการเสื่อมลง ทำให้ปวดหลัง หลังโกง กล้ามเนื้อที่ทำหน้าที่ยืดเหยียด อ่อนแรงลง ทำให้การเคลื่อนไหวไม่คล่องตัว เกิดการปวดเจ็บบริเวณข้อต่าง ๆ

1.4 ระบบย่อยอาหาร ฟันของผู้สูงอายุหักโยกคลอน เจ็บปวด บางรายเหลือแต่เหงือก การเคี้ยวอาหารทำได้ไม่ดี ต่อมน้ำลายเล็กลง ผลิตน้ำลายได้น้อยลง ปลายประสาทสำหรับรับรสในลิ้นเสื่อมลง ทำให้รับประทานอาหารได้น้อย การย่อยและการดูดซึมไม่ดี ทำให้ขาดสารอาหาร วิตามินและเกลือแร่

1.5 ระบบผิวหนัง ผิวหนังจะขาดความตึงตัว เหี่ยวแห้ง หย่อนยาน เนื่องจากจำนวนน้ำมันใต้ผิวหนังมีน้อยลง เลือดมาเลี้ยงผิวหนังน้อย

1.6 ระบบขับถ่าย ผู้สูงอายุจะมีการถ่ายปัสสาวะน้อย เนื่องจากกระเพาะปัสสาวะเล็กลง ผู้สูงอายุเพศชายอาจมีปัญหาถ่ายปัสสาวะลำบาก เนื่องจากต่อมลูกหมากโต ท้องมักจะผูก เนื่องจากรับประทานอาหารไม่ได้สัดส่วน

1.7 ระบบประสาท ความสามารถในการทำงานของระบบประสาทลดลง การรับความรู้สึกจากประสาททั้งห้าลดลง การมองเห็นและการได้ยินเสื่อมลง

1.8 ระบบสืบพันธุ์ เพศหญิงเยื่อบุช่องคลอดบางเบาลง ของเหลวที่ช่วยในการหล่อลื่นช่องคลอดน้อยลง ช่องคลอดแคบและหดสั้น เมื่อมีเพศสัมพันธ์จึงเจ็บปวด เพศชายมีการเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน แต่ปรากฏช้ากว่า ความสามารถทางเพศอาจลดลง ลูกอัณฑะเหี่ยวเล็กลง

1.9 ระบบต่อมต่าง ๆ ระบบต่อมต่าง ๆ จะเสื่อมลง ผิวหน้าเหี่ยวย่น ไขมันใต้ผิวหนังลดน้อยลง ผิวหน้าแห้งการปรับตัวของร่างกายไม่ดี ทำให้ทนต่อสภาพความเปลี่ยนแปลงของอากาศไม่ได้

1.10 ระบบการย่อยอาหาร ฟันหักเคี้ยวอาหารไม่ละเอียด น้ำย่อยในกระเพาะอาหารลดลง ทำให้ย่อยอาหารประเภทเนื้อสัตว์ไม่ดี เกิดท้องอืด การดูดซึมไม่ดี ภาวะการขาดสารอาหาร

1.11 ระบบประสาทเสื่อม สมองเสื่อม ความรู้สึก การรับรู้ความรู้สึกช้าลง ความสัมพันธ์ระหว่างสมองและกล้ามเนื้อเสียไป การทรงตัวไม่ดี

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจและอารมณ์

ปัญหาด้านจิตใจที่พบบ่อยในผู้ชรา ได้แก่ความวิตกกังวล แสดงออกโดยความกลัวในเรื่องต่าง ๆ นอนไม่หลับ หงุดหงิด เครียด แสดงออกโดยอาการทางร่างกาย เช่น ปวดหัว ท้องอืด อารมณ์ซึมเศร้า และที่พบบ่อยมากคือ มีอาการอ่อนเพลีย กินไม่ได้ นอนไม่หลับ ตัดสินใจไม่ได้ ละเลยการดูแลตัวเอง บ่นว่าตนเองไร้ค่า เบื่อชีวิต คิดฆ่าตัวตาย อาการระแวง ไม่ไว้ใจผู้อื่น กลัวถูกปองร้าย โกรธญาติมิตรและสมาชิกในครอบครัว สับสน ความจำเสื่อม สับสนเรื่องบุคคล เวลา และสถานที่ หลง ส่วนมากมีสาเหตุมาจากความเสื่อมของสมอง นอนไม่หลับ ทำให้หงุดหงิด และอาจรบกวนสมาชิกในครอบครัวได้ โดยอาจเกิดจากไม่ค่อยได้ออกกำลังหรือเป็นของความกังวลและอารมณ์เศร้า

อาการผิดปกติของจิตใจดังกล่าวนี้ ควรได้รับความสนใจจากผู้ดูแลและป้องกันแก้ไขเสียแต่เริ่มมีอาการ ควรปรึกษาแพทย์หากอาการมีมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ปัญหาด้านจิตใจของบุคคลในวัยชราจะเป็นไปอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะอุปนิสัย บุคลิกภาพ ซึ่งพัฒนามาจากในวัยเด็กและประสบการณ์ในชีวิตที่ผ่านมาด้วย (ศรีธรรม ธนะภูมิ. 2535 : 112 - 113)

นอกจากนี้แล้ว ศรีเรือน แก้วกังวาล (2530 : 253 - 254) ยังได้กล่าวถึงในเรื่องเดียวกันนี้ว่า ความเสื่อมทางด้านอารมณ์และจิตใจมักเกิดควบคู่กับความเสื่อมโทรมทางกาย ความเสื่อมสมรรถภาพทางกายมักทำให้คนเรารู้สึกเป็นบุคคลไร้ค่า ต้องพึ่งพาผู้อื่น คนชรามีอารมณ์กังวล ใจร้อน และกระทบกระเทือนได้ง่าย เกิดความเหงา

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ผู้สูงอายุรู้สึกสูญเสียสถานภาพและบทบาทของสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงทางหน้าที่การงาน การสูญเสียบทบาทในการเป็นผู้นำครอบครัว จากบทบาทที่เคยเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว กลายเป็นผู้พึ่งพาอาศัย เป็นผู้รับมากกว่าผู้ให้ จึงรู้สึกสูญเสียอำนาจ หรือจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมภายนอก มีส่วนกระทบต่อผู้สูงอายุ เช่น การถูกทอดทิ้ง เพราะบุตรหลานต้องไปประกอบอาชีพนอกบ้าน ไม่มีเวลาเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุได้อย่างเต็มที่ (สุธีชา นุ้ยจันทร์. 2530 : 15) จึงเป็นเหตุให้ผู้สูงอายุต้องประสบกับปัญหาความหว้าเหว่ รู้สึกว่าถูกทอดทิ้งหมดความหมาย

ปัญหาที่พบในผู้สูงอายุ

สุภัททา ปิณฑะแพทย์ (2527 : 127) ได้กล่าวถึงปัญหาที่พบในผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมักประสบกับปัญหาต่าง ๆ ดังนี้

1. ปัญหาสุขภาพกาย เป็นผลจากการเสื่อมของสังขาร ทำให้ไม่สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันได้ตามปกติ ดังนั้นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดจึงควรให้การเอาใจใส่ดูแล และควรได้รับการตรวจร่างกายจากแพทย์เป็นระยะ ๆ

2. ปัญหาสุขภาพจิต จากการเสื่อมทางระบบประสาทและอวัยวะต่าง ๆ ส่งผลให้กระทบต่อสติปัญญา ความจำ และอารมณ์ของผู้สูงอายุให้เปลี่ยนแปลงไปในทางลบด้วย นอกจากนี้ ผู้สูงอายุมักจะรู้สึกอ้างว้างและถูกทอดทิ้ง หากไม่ได้รับการเอาใจใส่ดูแลจากผู้ใกล้ชิด และอาจมีการนอนไม่หลับอีกด้วย

3. ปัญหาทางเศรษฐกิจ เป็นปัญหาที่สำคัญมากสำหรับผู้สูงอายุ เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะไม่ได้ประกอบอาชีพ จึงต้องพึ่งพาบุตรหลาน หากผู้สูงอายุไม่ได้เก็บสะสมเงินไว้บ้างหรือไม่ได้รับการดูแลจากบุตรหลานเท่าที่ควรแล้ว ผู้สูงอายุอาจประสบปัญหาในการดำรงชีวิตในบั้นปลายนี้ได้

4. ปัญหาเรื่องโภชนาการ เป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการดำรงชีวิต ผู้สูงอายุมักประสบปัญหาการไม่ได้รับสารอาหารที่ร่างกายต้องการอย่างเพียงพอ เนื่องจากปัญหาทางเศรษฐกิจ ทำให้ไม่มีเงินพอที่จะซื้ออาหารให้เพียงพอได้ และอีกสาเหตุประการหนึ่ง คือ ความเสื่อมของสังขารทำให้ไม่มีความอยากที่จะรับประทานอาหาร

5. ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุมักช่วยตัวเองไม่ได้ จึงจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยบุตรหลานหรือผู้ใกล้ชิด การเลือกใช้ชีวิตในบ้านของตนเองหรือบ้านของบุตรหลาน ก็อาจก่อให้เกิดปัญหาได้เช่นกัน

นอกจากนี้ จากผลการสำรวจของสถาบันวิจัยสังคม พบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาเรียงตามลำดับความสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจอันสืบเนื่องจากรายได้ไม่แน่นอน
2. ปัญหาทางสุขภาพอนามัยทรุดโทรม
3. ปัญหาขาดเพื่อนสนิท ทำให้รู้สึกโดดเดี่ยว
4. ปัญหาไม่รู้จะมีชีวิตอยู่ไปเพื่ออะไร
5. ปัญหาความสัมพันธ์กับครอบครัว
6. ปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินและอื่น ๆ

ทฤษฎีว่าด้วยผู้สูงอายุ

1. ทฤษฎีทางด้านร่างกาย

การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการสูงอายุได้รับความสนใจและมีการจัดทำอย่างกว้างขวาง สรุปเป็นทฤษฎีของการสูงอายุแนวต่าง ๆ ดังนี้ (สมาคมพยาบาลแห่งประเทศไทย. 2533 : 6-8)

1.1 ทฤษฎีทางชีววิทยา (Biological Theories) นักชีววิทยาหลายท่านได้อธิบายถึงกระบวนการทางชีววิทยา สรีระวิทยา และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างต่าง ๆ ในวัยสูงอายุ และทฤษฎีนี้มีหลายทฤษฎีย่อย ได้แก่

1.1.1 ทฤษฎีเซลล์ (Cell Theory) อธิบายว่าเซลล์บางชนิดมีการสร้างขึ้นใหม่ตลอดเวลา แต่ไม่อาจทำหน้าที่ได้มีประสิทธิภาพทัดเทียมกับเซลล์ที่ตายไปแล้ว เช่น เซลล์ผิวหนังชั้นบน (Epidermis) เซลล์บุผนังลำไส้ เซลล์ระบบไหลเวียนของเลือด เซลล์เหล่านี้ถูกกระทบกระเทือนทำให้เกิดการเสียดสีหรือระคายเคืองโดยสิ่งแวดล้อมได้ง่าย เชื่อว่าสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสารในเซลล์ถูกทำลาย ทำให้ความสามารถในการจัดส่งอาหารและอ๊อกซิเจนไปยังเนื้อเยื่อมีประสิทธิภาพลดลง

1.1.2 ทฤษฎีการถูกกำหนด (Programing Aging Theory) เชื่อว่า ยีนส์ (Genes) เป็นตัวกำหนดการเปลี่ยนแปลงตลอดช่วงอายุของคน

1.1.3 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางกาย (Somatic Mutation Theory) อธิบายว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในเซลล์ของ DNA ในระยะการแบ่งเซลล์ จึงทำให้การทำงานของเซลล์ลดประสิทธิภาพลง

1.1.4 ทฤษฎีโมเลกุล (Molecular Theory) อธิบายถึงสาเหตุของการสูงอายุ เกิดจากการถ่ายทอด DNA ทำให้เซลล์ใหม่แตกต่างไปจากเดิม จึงทำหน้าที่เปลี่ยนไป

1.1.5 ทฤษฎีคอลลาเจน (Collagen Cross - Linkage) เชื่อว่าเป็นการเสื่อมของเนื้อเยื่อของอวัยวะต่าง ๆ ของผู้สูงอายุเกิดขึ้นจากการยึดเกาะกันแน่นไม่ยอมคลายตัวของสารโปรตีน เช่น พวกคอลลาเจน ทำให้เนื้อเยื่อต่าง ๆ ลดการย่อยและการขับถ่ายของเสียในร่างกาย ทำให้การทำงานของเซลล์ไม่สมดุล

1.1.6 ทฤษฎีอนุมูลอิสระ (Free Radical Theory) เชื่อว่าการเสื่อมของเซลล์ในร่างกาย เป็นผลจากการสะสมของสารประกอบทางเคมีทำให้ยีนส์เกิดความผิดปกติและทำให้คอลลาเจนและอิลาสติน ซึ่งมีโปรตีนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของเนื้อเยื่อยึดเหนี่ยวมีรงค์ชราเกิดขึ้นมากจนทำให้เสียความยืดหยุ่น เชื่อว่าการเสื่อมนี้จะลดลงด้วยสารที่มีคุณสมบัติคล้ายวิตามินอีและซี

1.1.7 ทฤษฎีความเสื่อมถอย (Wear and Tear Theory) เชื่อว่าเซลล์ทำงานมาเป็นเวลานาน คล้ายกลไกเครื่องยนต์ ย่อมสึกหรอหย่อนสมรรถภาพ ถ้าได้รับความกระทบกระเทือนจากภาวะใดก็ตาม จะทำให้เกิดความเสื่อมถอยของร่างกาย

1.1.8 ทฤษฎีทำลายตนเอง (Autoimmune Theory) เชื่อว่าความชราเกิดจากร่างกายสร้างภูมิคุ้มกันปกติน้อยลง พร้อม ๆ กับมีการสร้างภูมิคุ้มกันชนิดทำลายตัวเองมากขึ้น ซึ่งผลทำให้มีการต่อต้านตนเอง ทำลายเซลล์ของร่างกายทำให้เกิดการเจ็บป่วยได้ง่าย

1.2 ทฤษฎีทางสรีรวิทยา (Phychological Theories) เชื่อว่าศูนย์ควบคุมความร้อนไฮโปธาลามัส (Hypothalamus) ซึ่งอยู่ในสมอง ทำหน้าที่ควบคุมการทำงานของต่อมไร้ท่อจะเปลี่ยนแปลงเสื่อมถอยลงเมื่ออายุมากขึ้น

สรุปได้ว่า ทฤษฎีดังกล่าวข้างต้นเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในร่างกายของคนอย่างเป็นกระบวนการทางชีววิทยา และสรีรวิทยา โดยเริ่มเกิดขึ้นทีละน้อยอย่างต่อเนื่อง ช้าหรือเร็วขึ้นกับแต่ละบุคคลในวัยสูงอายุ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของร่างกาย ฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคคลทั่วไปก่อนเข้าวัยสูงอายุและผู้สูงอายุ ควรได้มีความรู้เกี่ยวกับลักษณะของผู้สูงอายุและปัญหาต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการรักษาความสมดุล ทางชีววิทยาและสรีรภาพของร่างกายไว้ให้มากที่สุด อันเป็นประโยชน์ต่อการป้องกันปัญหาด้านสุขภาพที่จะเกิดขึ้นทางร่างกาย

2. ทฤษฎีทางด้านจิตวิทยา (Phychological Theories) เชื่อว่าการเปลี่ยนบุคลิกภาพและพฤติกรรมของผู้สูงอายุ เป็นการพัฒนาการปรับตัว เกี่ยวกับสติปัญญา ความนึกคิด ความจำ การรับรู้และแรงจูงใจ รวมทั้งสังคมที่อยู่อาศัย แนวคิด 2 ทฤษฎีทางจิตวิทยา ได้แก่

2.1 ทฤษฎีความปราดเปรื่อง (Intelligence Theory) เชื่อว่าผู้สูงอายุที่ปราดเปรื่องและคงความเป็นปราชญ์อยู่ได้ ต้องมีความสนใจเรื่องราวต่าง ๆ มีการค้นคว้าพยายามเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา และผู้ที่มีลักษณะเช่นนี้ได้ต้องเป็นผู้มีสุขภาพดี มีเงินใช้สอยไม่เดือดร้อนเป็นเครื่องเกื้อหนุน

2.2 ทฤษฎีบุคลิกภาพ (Personality Theory) เชื่อว่าผู้สูงอายุนั้นจะสุขหรือทุกข์ขึ้นอยู่กับภูมิหลัง และการพัฒนาจิตใจ ถ้าผู้สูงอายุเติบโตมาด้วยความมั่นคง อบอุ่น มีความรักแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี มักจะเป็นผู้สูงอายุที่ค่อนข้างมีความสุข สามารถอยู่กับหลานหรือผู้อื่นได้โดยไม่มีความเดือดร้อนใจ แต่ถ้าผู้สูงอายุที่เติบโตมาในลักษณะที่ทำงานร่วมกับใครไม่ได้ จิตใจคับแคบ และมักรู้สึกว่าตัวเองทำคุณกับใครไม่ขึ้นมักจะเป็นผู้สูงอายุที่ไม่ค่อยมีความสุข ชีวิตเศร้าและเงียบเหงา

สรุป จากทฤษฎีทางจิตวิทยาดังที่กล่าวมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่ามีสาเหตุต่าง ๆ หลายประการ อาทิ ภูมิหลัง สภาพครอบครัว สิ่งแวดล้อม ตลอดจนตัวผู้สูงอายุและปัญหาทางสุขภาพที่ทำให้ผู้สูงอายุมีบุคลิกภาพและความปราดเปรื่องเปลี่ยนแปลงไป จึงมีความจำเป็นที่ครอบครัว ลูกหลานหรือผู้ใกล้ชิด ผู้ให้การดูแลผู้สูงอายุ จะต้องเข้าใจและใช้ความอบอุ่น ความรัก แบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ผู้สูงอายุก็จะมีความสุข ชีวิตบั้นปลายไม่เศร้าสร้อย

3. ทฤษฎีด้านสังคมวิทยา (Sociological Theories) เป็นทฤษฎีที่อธิบายเกี่ยวกับวิถีทางในการปรับตัวของผู้สูงอายุในช่วงสุดท้ายของชีวิต พยายามวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้ผู้สูงอายุมี

สถานภาพทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป และการปรับตัวต่อสถานภาพนั้น ๆ ทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับและใช้ในการศึกษาการปรับตัวของผู้สูงอายุมาแล้ว มี 2 ทฤษฎีด้วยกัน คือ ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม (Activity Theory) และทฤษฎีถอยจากสังคม (Disengagement Theory) (เพ็ญแข ประจนปัจจนึก. 2534 : 14 - 15) มีรายละเอียดดังนี้ คือ

3.1 ทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม (Activity Theory) ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมทางสังคม ว่า เป็นหลักของชีวิตของบุคคล กล่าวคือ การปรับตนของบุคคลมีความสัมพันธ์อย่างสูงกับกิจกรรมทางสังคม ยิ่งมีกิจกรรมมากยิ่งขึ้นเท่าใดก็จะปรับตัวได้มากขึ้นเท่านั้น ตามแนวคิดนี้ บุคคลผู้ชราจะพยายามรักษาทัศนคติและกิจกรรมในวัยกลางคนไว้ให้ได้มากที่สุด และพยายามทดแทนกิจกรรมที่หายไปนั้นด้วยกิจกรรมใหม่ ๆ และทำนายได้ว่าบุคคลที่มีความกระตือรือร้นทางสังคมจะมีมโนภาพแห่งตนในทางบวก มีส่วนร่วมในสังคม มีความพอใจในชีวิต และจะเป็นผู้ยอมรับความชราภาพเป็นอย่างดี เพราะฉะนั้น นักวิชาการ เช่น เบอร์เกส (Burgess) จึงเสนอแนะว่า ผู้ชราควรได้รับการจัดบทบาทใหม่ ๆ ซึ่งในปัจจุบันนี้บุคคลในวัยชราจะอยู่ในสภาพไม่มีบทบาททางสังคม (Roleless) และสภาพการณ์เช่นนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากสังคมโดยส่วนรวมอีกด้วย เพราะฉะนั้นจึงน่าจะได้มีการปรับสถานการณ์นี้เสียใหม่เพื่อส่งเสริมบทบาทของผู้ชราให้มีมากขึ้น

3.2 ทฤษฎีถอยจากสังคม (Disengagement Theory) อธิบายว่าบุคคลจะลดบทบาททางสังคมลงไปตามอายุ ซึ่งจะอยู่ในลักษณะที่สมยอมทั้งสองฝ่าย คือ ฝ่ายตัวบุคคลและฝ่ายสังคม และผู้ชราจะพยายามลดความขัดแย้งจากสถานภาพโดยการยอมรับบทบาทของตนตามที่สังคมต้องการ กระบวนการถอยจากสังคมจะขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคล แต่ตามแนวคิดนี้บุคคลจะค่อย ๆ ลดความผูกพันต่อสังคมลงไปเป็นลำดับ โดยที่ความตระหนักด้านอายุ ความคับแคบของประสบการณ์ที่เพิ่มมากขึ้นและความสูญเสียความเชื่อมั่นในตนเอง เหตุของการถอยจากสังคม ตัวอย่างที่เห็นชัด ก็คือ ผู้ล่วงสู่วัยชราจะค่อย ๆ ลดบทบาททางสังคมของตนและทำให้สูญเสียสถานภาพทางสังคม ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า ทฤษฎีถอยจากสังคมได้รับการวิจารณ์ทั้งเชิงบวกและลบอย่างไรก็ตามมีผลงานวิจัยบางชิ้นที่สนับสนุนทฤษฎีนี้ เช่น พบว่าการถอยจากสังคมเกิดในผู้ชราบางช่วงอายุหรือในบางพฤติกรรมเท่านั้น หรือผู้ชราจะมีการถอยจากบทบาทบางอย่างเท่านั้นที่ตนเองไม่พอใจ แต่ยังคงพอใจที่จะรักษาบทบาทอื่น ๆ ไว้ นอกจากนี้แล้ว พบว่า ผู้ชราบางกลุ่มพอใจที่จะอยู่คนเดียว เพราะถือว่าเป็นประสบการณ์ที่ดี

เกี่ยวกับทฤษฎีทั้งสองนี้ เพ็ญแข ประจนปัจจนึก (2534 : 15 - 16) ได้สรุปไว้ว่าในทฤษฎีกิจกรรมทางสังคมนั้น ผู้ชรายังมีความคล้ายคลึงกับบุคคลในวัยกลางคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการทางจิตใจและสังคม การลดบทบาทจึงเป็นการคัดค้านกับสิ่งที่ต้องการและจะพยายามต่อต้าน หรือหาทางอื่น ๆ มาแทนบทบาทที่สูญไป แต่ทฤษฎีถอยจากสังคมนั้นกระบวนการลดบทบาททางสังคมเป็นกระบวนการที่เป็นที่ยอมรับจากตัวบุคคลคือผู้ชรา ซึ่งอาจอธิบายได้ว่าเป็น

กระบวนการเกิดขึ้นภายในตัวผู้ชรา ซึ่งได้แก่ ความต้องการที่จะสนใจต่อตนเองมากขึ้น จึงเป็นส่วนช่วยให้เต็มใจที่จะลดบทบาททางสังคม ซึ่งลักษณะที่เกิดขึ้นนี้ช่วยให้เกิดความสมดุลระหว่างตัวบุคคลกับสังคม แต่ในการถดถอยจากสังคมนั้นพบว่ามีความแตกต่างระหว่างบุคคล เกิดจากกระบวนการภายในตัวบุคคลที่มีไม่เท่ากัน เป็นเหตุให้มีพฤติกรรมถอยจากสังคมไม่เท่ากัน การศึกษาโดยอาศัยแนวทฤษฎีกิจกรรมทางสังคม และทฤษฎีถอยจากสังคม เมื่อศึกษาการปรับตัวของผู้ชรานั้น นักวิจัยมักวัดจากระดับความพึงพอใจในชีวิต (Life Satisfaction) ดังเช่น Havighurst, Neugarten และ Tobin ในปี 1962 ศึกษาโดยใช้กลุ่มผู้สูงอายุ อายุ 50 - 70 ปี และ 71 - 91 ปี จำนวน 159 คน โดยการสัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลด้านต่าง ๆ ของชีวิตของผู้ตอบ รวมทั้งทัศนคติและค่านิยมที่มีอยู่ ข้อมูลที่ศึกษามีในกิจกรรมที่ทำกับครอบครัว เพื่อน กลุ่มที่เป็นสมาชิก และระดับการปฏิสัมพันธ์ เมื่อเปรียบเทียบกับเมื่ออายุ 45 ปี ทั้งยังวัดทัศนคติต่อวัยชรา ความเจ็บ ความตาย รวมทั้งความเหนื่อยหน่าย ความโกรธ และมโนภาพแห่งตนกับผู้ที่ใช้เป็นตัวแบบด้วย พบผลโดยสรุปว่าความพึงพอใจต่อชีวิตจะลดลงตามลำดับเมื่ออายุสูงขึ้น

ความต้องการของผู้สูงอายุ

ความต้องการของผู้สูงอายุไม่ได้มีความแตกต่างไปจากความต้องการพื้นฐานของบุคคลโดยทั่วไปนัก ผู้สูงอายุต้องการปัจจัยจำเป็นพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตเช่นบุคคลทั่วไป และยังต้องการการได้รับการยอมรับ การดูแล และความสุขทางใจเพิ่มขึ้นอีกด้วย โดยทั่วไปจะแบ่งความต้องการของผู้สูงอายุออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ คือ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. 2534 : 24 - 16)

1. ความต้องการทางกายและจิตใจ (Psysical and Phychological Needs)
2. ความต้องการทางสังคม (Social Needs)
3. ความต้องการทางเศรษฐกิจ (Economical Needs)

1. ความต้องการทางกายและจิตใจ เป็นความต้องการด้านพื้นฐานที่สุดในชีวิตมนุษย์ เพราะเป็นสิ่งธรรมชาติของร่างกายที่ต้องการ เพื่อมาเสริมสร้างร่างกายให้ดำรงอยู่ได้ ความต้องการด้านนี้ได้แก่ ความต้องการทางด้านปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และการรักษาพยาบาล ในเรื่องของอาหารนั้น ผู้สูงอายุต้องการอาหารและน้ำที่เหมาะสมกับสภาพการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของร่างกาย อาหารของผู้สูงอายุควรเป็นอาหารที่สามารถชดเชยความเสื่อมถอยของสภาพร่างกายได้และง่ายต่อการบริโภค เช่นเดียวกับเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม ซึ่งแต่ละปีพบว่า มีผู้สูงอายุต้องเสียชีวิตลงเนื่องจากการขาดแคลนเครื่องนุ่งห่มเป็นจำนวนไม่น้อย ส่วนความต้องการทางจิตใจ เป็นความต้องการที่เกิดขึ้นภายหลังจากความต้องการประการแรก เพราะเป็นความต้องการที่เกิดจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ของบุคคล ความต้องการทางด้านจิตใจ เป็นสิ่งที่มองไม่เห็น สัมผัสไม่ได้ แต่รู้สึกได้ ความต้องการเหล่านี้ ได้แก่ ความต้องการความมั่นคงและปลอดภัย (Security Needs) ความต้องการได้รับการยอมรับนับถือ (Recognition Needs) ซึ่งเป็นความต้องการ

ที่จะได้รับการยอมรับว่าเป็นสมาชิกของสังคม กลุ่ม และครอบครัว ความต้องการมีโอกาสก้าวหน้า (Opportunity Needs) โดยเฉพาะในเรื่องความสำเร็จของการทำงานในบั้นปลายชีวิต

ในด้านที่อยู่อาศัยนั้น ถึงแม้จะเป็นปัญหาที่ไม่รุนแรงนัก แต่ผู้สูงอายุมักจะมีความรู้สึกวิตกกังวล หวาดกลัว โดยเฉพาะเกิดความรู้สึกไม่มั่นคง ดังนั้น ความต้องการด้านที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย จึงเป็นการสร้างความมั่นคงทางจิตใจได้อย่างหนึ่ง ในเรื่องการรักษาพยาบาลนั้น จากการศึกษาของ พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์และคณะ (2523) พบว่า ร้อยละ 25 ของคนชราต้องการให้รัฐจัดบริการทางด้านการแพทย์ การพยาบาล หรือการรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ให้คนชราโดยเฉพาะ และคนชราต้องการให้บริการนี้มีแพร่หลายโดยทั่วไป โดยมิต้องเสียค่ารักษาหรือบริการอย่างใด ซึ่งจะเห็นว่าความต้องการทางกายและจิตใจที่สำคัญ คือ ความต้องการให้มีสุขภาพกายและจิตที่ดี ผู้สูงอายุส่วนมากมักจะประสบปัญหาด้านความเจ็บป่วยและความไม่สมบูรณ์ของสุขภาพ การศึกษาเกี่ยวกับภาวะสุขภาพของผู้สูงอายุ พบว่าร้อยละ 40.9 ร้อยละ 31.2 และร้อยละ 3.6 ของผู้สูงอายุรายงานว่าตนมีสุขภาพไม่ดี ดี และดีมาก ตามลำดับ การประเมินภาวะสุขภาพทั่วไปของผู้สูงอายุชี้แนะว่า กว่า 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุ มีภาวะสุขภาพที่ไม่ดีหรือต้องการการดูแลรักษา ในด้านสุขภาพจิตนั้น คนเราสามารถป้องกันตนเองจากการเจ็บป่วยทางจิตได้ง่ายกว่าทางกาย ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะได้รับการเตรียมตนให้รับการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น ต้องการความรู้และคำแนะนำในการปรับตัวและการดำรงชีวิตตามสภาพการสูงอายุ รวมทั้งการพัฒนาทางด้านจิตใจ

2. ความต้องการทางสังคม เป็นความต้องการที่เกี่ยวพันกับความต้องการด้านจิตใจเป็นอย่างมาก บางครั้งจะแยกออกจากกันไม่ได้ ลักษณะความต้องการทางสังคม ได้แก่ ความยกย่องนับถือ (Sense of Recognition) ความสำคัญ (Sense of Importance) ความเป็นเจ้าของ (Sense of Belonging) ความมีโอกาสในการทำสิ่งที่ปรารถนา (Sense of Opportunity) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ทัศนคติและค่านิยมที่มีต่อคนสูงอายุเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ลดน้อยลง เช่น การเคารพนับถือ การดูแลและการยกย่องในด้านต่าง ๆ ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ “เคยให้” ผู้อื่นมาตลอด ให้ความรัก แก่บุตรหลาน ให้คำแนะนำปรึกษา ให้การเลี้ยงดู ซึ่งเป็นสิ่งที่ตนเองภาคภูมิใจ ดังนั้นจึงต้องการให้ผู้อื่นเห็นความสำคัญและยกย่องตนเองดังเช่นที่เคยมีมา ความต้องการเหล่านี้หากได้รับการตอบสนองก็จะทำให้ผู้สูงอายุมีความสดชื่น รู้สึกตนเองมีคุณค่าและส่งผลถึงความสุขทางด้านกายและจิตใจ

3. ความต้องการทางเศรษฐกิจ ในสภาพของการดิ้นรนทางเศรษฐกิจเช่นในปัจจุบัน ประชาชนบางกลุ่มไม่สามารถจะดูแลผู้สูงอายุได้อย่างทั่วถึง ผู้สูงอายุต้องการได้รับการช่วยเหลือทางด้านการเงินจากบุตรหลานของตน เพื่อสะสมไว้ใช้จ่ายในสภาวะที่ตนเองเจ็บป่วย ผู้สูงอายุต้องการให้รัฐช่วยในการจัดหาอาชีพให้ เพื่อเป็นการเพิ่มพูนรายได้ ซึ่งความต้องการดังกล่าวนี้จะเห็นว่า นอกจากผู้สูงอายุจะมิได้คิดที่จะเป็นเพียงผู้คอยรับความช่วยเหลือจากครอบครัวและผู้อื่นแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังต้องการที่จะเป็นผู้มีบทบาททางเศรษฐกิจอีกด้วย นอกจากนั้น

จุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ ความต้องการที่จะช่วยตนเอง เพื่อให้พ้นจากสภาพวะความบีบคั้นทางเศรษฐกิจดังกล่าวข้างต้น

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมนี้ ไม่ได้มีผลกระทบต่อผู้สูงอายุโดยเท่าเทียมกัน ผู้สูงอายุบางกลุ่มจะปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าและง่ายกว่า ผู้สูงอายุบางพวกหรือบางกลุ่มที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี อาจจะปรับตัวได้ดีเพราะมีเงินทองพอใช้ มีลูกหลานบริวารคอยเอาใจใส่ หรือ ถ้าประสบปัญหาช่องว่างระหว่างวัย ก็มีเงินพอที่จะแก้ไขสถานการณ์และเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะไม่ประสบปัญหาทั้งหมด ยังมีผู้สูงอายุอีกจำนวนหนึ่งที่มีปัญหาในการดำเนินชีวิตบางประการ เช่นเดียวกับผู้สูงอายุจำนวนมากที่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี มักจะประสบปัญหาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม อารมณ์ และจิตใจ กลุ่มผู้สูงอายุเหล่านี้เป็นกลุ่มที่จะต้องให้ความสนใจดูแลเป็นพิเศษ เพื่อเป็นการตอบแทนที่เขาเหล่านี้ได้เป็นพลเมืองที่มีคุณค่าและเคยทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติมาก่อน การดูแลผู้สูงอายุนั้นจะออกมาในรูปของบริการต่าง ๆ ที่จัดขึ้นโดยรัฐและเอกชน ที่รู้จักกันในชื่อของ “บริการสวัสดิการทางสังคม”(Social Welfare Services)

บริการสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานของรัฐและเอกชน

ในอดีตที่ผ่านมา การดูแลผู้สูงอายุมักเป็นหน้าที่โดยตรงของบุตรหลาน เครือญาติ หรือบุคคลในครอบครัว แต่เมื่อสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไป จากสังคมที่มีความเรียบง่ายก็กลับกลายเป็นสังคมที่ซับซ้อนขึ้น ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตของคนในสังคม ภาระหน้าที่ การดูแลผู้สูงอายุจึงมักถูกบุคคลในครอบครัวมองข้ามไป จึงกลายเป็นภาระหน้าที่ของหน่วยงานของรัฐที่ให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นผู้ดำเนินการแทน

1. แนวความคิดพื้นฐานในการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานของรัฐและเอกชน ในการจัดบริการสำหรับผู้สูงอายุนั้น มีแนวคิดพื้นฐานในการจัดดังนี้ (ไสว พราหมณี. 2538 : 17 - 18)

1.1 ผู้สูงอายุได้ทำประโยชน์แก่สังคมในฐานะ “ผู้ให้” มามากกว่าครึ่งชีวิตแล้ว จึงควรได้รับผลตอบสนองในฐานะเป็น “ผู้รับ” จากสังคม ในด้านสุขภาพอนามัย การศึกษา ความมั่นคงทางรายได้ สังคม วัฒนธรรมและสวัสดิการสังคม

1.2 ผู้สูงอายุยังมีความรู้ ความสามารถ และพลังความคิด โดยเฉพาะประสบการณ์ที่ควรนำมาใช้เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้อีกมากและการสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทและส่วนร่วมในสังคม จะช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ได้ด้วย

1.3 ผู้สูงอายุสามารถเตรียมตัวที่จะใช้ชีวิตในวัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพได้เพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับกระบวนการอันต่อเนื่องมาแต่วัยเด็ก ในการพัฒนาความพร้อมด้านต่าง ๆ เช่น สุขภาพทางกายและทางจิตใจ การศึกษา การประกอบอาชีพ รวมทั้งการมีส่วนร่วมในสังคมของแต่ละบุคคล

1.4 ผู้สูงอายุควรจะได้อยู่กับครอบครัวอย่างอบอุ่น ได้รับการเคารพนับถือและการดูแลอย่างเอาใจใส่จากบุตรหลาน และควรลดความสำคัญในบทบาทของผู้หารายได้มาเลี้ยงครอบครัวลง

1.5 ผู้สูงอายุ ที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ และไม่ได้รับการคุ้มครองจากครอบครัว ไม่ว่าจะด้วยเหตุใดก็ตาม ควรได้รับการปกป้องดูแลจากสังคม

1.6 ผู้สูงอายุควรได้รับข่าวสาร ข้อมูล รวมทั้งวิธีการดูแลรักษาสุขภาพของตนเองเมื่อเจ็บป่วย ควรได้รับการดูแลรักษาพยาบาล และควรได้รับข่าวสารที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ได้

2. บริการสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานของรัฐ ปัจจุบันบริการสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานของรัฐได้ดำเนินไปในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งสามารถจำแนกเป็นด้านต่าง ๆ ได้ 4 ด้าน คือ การบริการด้านสุขภาพ การบริการด้านสวัสดิการสังคม การบริการด้านการศึกษา และการบริการด้านรายได้ และการมีงานทำ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (คณะทำงานพิจารณานโยบายและมาตรการหลักเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ. 2535 : 13-16)

2.1 การบริการด้านสุขภาพอนามัย และโภชนาการ ดำเนินการ โดยกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งเป็นหน่วยงานหลัก รับผิดชอบในการรักษาสุขภาพผู้สูงอายุทั้งทางร่างกายและจิตใจ ซึ่งดำเนินงานในรูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ การป้องกันและรักษาโรคแก่ผู้สูงอายุ การส่งเสริมกิจกรรมชมรมผู้สูงอายุ การจัดตั้งคลินิคผู้สูงอายุ จัดให้บริการผู้สูงอายุถึงที่บ้าน (Home Health Care) จัดทำบัตรประจำตัวผู้สูงอายุเพื่อรับบริการตรวจรักษาฟรี ลักษณะการให้บริการด้านสุขภาพนี้จะเป็นการให้บริการเพื่อครอบคลุมทั้งด้านการรักษา ป้องกัน และฟื้นฟูสภาพของผู้ป่วยอย่างครบถ้วน

2.2 การบริการด้านสวัสดิการสังคม เป็นบริการที่จัดขึ้นเพื่อเสริมสร้างความสมบูรณ์ในด้านปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค โดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อให้ผู้สูงอายุมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินการในด้านนี้ บริการด้านนี้ จะจัดอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ดังนี้

2.2.1 สถานสงเคราะห์คนชรา เป็นบริการสำหรับผู้สูงอายุด้านที่อยู่อาศัย ทั้งในรูปของหอพัก และให้ผู้สูงอายุปลูกบ้านบนที่ดินของสถานสงเคราะห์ตามแบบที่กำหนด ซึ่งมีทั้งบริการแบบไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายและผู้สูงอายุต้องเสียค่าใช้จ่ายเอง และในสถานสงเคราะห์จะมีบริการรักษาพยาบาล นันทนาการ ศาสนา และสังคมสงเคราะห์รวมอยู่ด้วย ตัวอย่าง เช่น สถานสงเคราะห์คนชราบางแค เป็นต้น

2.2.2 ศูนย์บริการผู้สูงอายุ เป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นในสถานสงเคราะห์คนชรา โดยให้บริการแก่ผู้สูงอายุที่มีที่พักอาศัยอยู่ใกล้สถานสงเคราะห์คนชรา เพื่อมาใช้บริการร่วมกับ

ผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์ในด้านต่าง ๆ เช่น การรักษาพยาบาล อาชีวบำบัด กายภาพบำบัด นันทนาการ ศาสนา และการสังคมสงเคราะห์ นอกจากนี้ยังจัดหน่วยเคลื่อนที่ออกเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุที่มีที่พักอาศัยอยู่ใกล้เคียงกับศูนย์อีกด้วย

2.2.3 ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ เป็นหน่วยงานที่ให้บริการผู้สูงอายุทางด้านการแพทย์ นันทนาการ อาชีพ การสังคมสงเคราะห์ และด้านอื่น ๆ ให้กับผู้สูงอายุ อีกทั้งยังมีบริการที่พักชั่วคราวให้กับผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาทางด้านร่างกายหรือจิตใจ และผู้สูงอายุต่างจังหวัดที่เดินทางเข้ามาทำธุระในกรุงเทพ นอกจากนั้นยังเป็นศูนย์กลางทางด้านข่าวสาร วิชาการต่าง ๆ ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุของกรมประชาสงเคราะห์ที่ดินแดง เป็นต้น

2.2.4 กองทุนส่งเสริมสวัสดิการผู้สูงอายุและครอบครัวในชุมชน ให้บริการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่อาศัยในหมู่บ้านที่มีการจัดตั้งศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน เป็นผู้ที่ถูกทอดทิ้ง ขาดผู้อุปการะ ครอบครัวมีฐานะยากจน ไม่สามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้ โดยจ่ายเงินเบี้ยเลี้ยงยังชีพให้รายละ 200 บาท/เดือน จนกว่าจะถึงแก่กรรม

2.3 การบริการด้านการงานและรายได้ เป็นบริการที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีรายได้และประกอบอาชีพตามกำลังความสามารถของตน และถ่ายทอดประสบการณ์ ความรู้ และความชำนาญด้านอาชีพของตนให้กับคนรุ่นหลังต่อไป ซึ่งมีหลายหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านนี้ เช่น กรมประชาสงเคราะห์ จัดตั้งกองทุนและจ่ายเบี้ยยังชีพให้แก่ผู้สูงอายุที่ยากจน การลดหย่อนหรือ ยกเว้นภาษีสำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำ การลดหย่อนภาษีเงินได้สำหรับบุคคลที่อุปการะผู้สูงอายุ การฝึกอบรมและแนะแนวอาชีพให้กับผู้สูงอายุ ที่ยังมีกำลังสามารถทำงานได้โดยเฉพาะอาชีพหัตถกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือน โดยเน้นในท้องถิ่นชนบท การรวมกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความชำนาญในสาขาอาชีพต่าง ๆ เพื่อถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และช่วยเหลือสังคม การจัดตั้งศูนย์บริการการจัดหางานให้ผู้สูงอายุ โดยสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย เป็นต้น

2.4 การบริการด้านสังคม การศึกษา วัฒนธรรมและจิตใจ บริการด้านนี้นับเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้สูงอายุ เพราะการศึกษาจะช่วยเตรียมความพร้อมแก่ผู้สูงอายุให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข และยังช่วยให้ผู้สูงอายุมีความทันสมัยอยู่เสมอ ซึ่งมีกรมการศึกษานอกโรงเรียนและหน่วยงานต่าง ๆ ของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานดำเนินการจัดบริการการศึกษานอกโรงเรียน (Nonformal Education) และการศึกษาตามอัธยาศัย (Informal Education) ให้กับผู้สูงอายุในเนื้อหาเกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัย การประกอบอาชีพ การปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ความสำคัญและบทบาทของสมาชิกในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูบุตรหลาน การส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรม ตลอดจนกิจกรรมทางศาสนา เป็นต้น

3. บริการสำหรับผู้สูงอายุของหน่วยงานเอกชน มีองค์กรเอกชนหลายองค์กรได้เข้ามามีบทบาทให้บริการและจัดกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุ โดยดำเนินงานในรูปของชมรม มูลนิธิ และสมาคมต่าง ๆ ซึ่งองค์กรเหล่านี้ให้บริการในลักษณะที่เป็นสาธารณกุศล ลักษณะการให้บริการ และหน่วยงานที่ให้บริการจำแนกได้ดังนี้ คือ (ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. 2534 : 128 - 131)

3.1 บริการด้านที่อยู่อาศัยและบริการพื้นฐาน เป็นสถานสงเคราะห์เอกชนที่ให้บริการด้านที่พักอาศัยและมีอาหารให้ตามวัยอย่างเหมาะสม โดยผู้เข้าอยู่อาศัยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด สถานสงเคราะห์ในลักษณะนี้มี เช่น มูลนิธิวัยวัฒนาวาส มูลนิธิธารานุเคราะห์ (สถานพักฟื้นคนชราบ้านบางเขน) มูลนิธิมิตรภาพสงเคราะห์ (สถานพักฟื้นคนชรา ปทุมธานี) เป็นต้น

3.2 บริการด้านการแพทย์ ส่วนใหญ่จะจัดรวมอยู่ในบริการของสถานสงเคราะห์ ต่าง ๆ ซึ่งมีทั้งการป้องกันและรักษาโรค หากมีการเจ็บป่วยหนักก็จะนำส่งโรงพยาบาล ซึ่งโดยทั่วไปจะส่งโรงพยาบาลที่อยู่ในความอุปถัมภ์ของมูลนิธิ หรือโรงพยาบาลที่มีความตกลงร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีบริการสำหรับผู้สูงอายุทั่วไป โดยโรงพยาบาลเอกชนหลายแห่งได้เปิดคลีนิคผู้สูงอายุโดยเฉพาะอีกด้วย

3.3 บริการนันทนาการ เป็นบริการเกี่ยวกับกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เช่นการจัดที่อ่านหนังสือ กีฬาในร่ม การเต้นรำ กิจกรรมบันเทิง เป็นต้น

3.4 บริการทางด้านศาสนา เป็นบริการที่จัดให้มีการประกอบกิจกรรมทางศาสนา เช่น การจัดบรรยายธรรมะ การปฏิบัติธรรม การสวดมนต์ไหว้พระ กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาต่าง ๆ การฝึกสมาธิ เป็นต้น

3.5 สมาคมและชมรมผู้สูงอายุต่าง ๆ เป็นลักษณะการจัดบริการสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุรูปแบบหนึ่ง ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้สูงอายุมีการรวมตัวกันเพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ปัจจุบันมีชมรมผู้สูงอายุจำนวนมากกระจายอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย ซึ่งจะให้บริการต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุ เช่น การจัดกิจกรรมนันทนาการ การตรวจสุขภาพ การส่งเสริมสุขภาพ เป็นต้น

3.6 สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เป็นการรวมตัวกันของชมรมผู้สูงอายุ เป็นหน่วยงานที่ดำเนินงานเพื่อผู้สูงอายุ และผู้ที่ทำงานด้านผู้สูงอายุ ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการดำเนินงานต่าง ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านวิชาการและปฏิบัติการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐและเอกชนที่ดำเนินงานผู้สูงอายุทั้งในและต่างประเทศ ตลอดจนเสนอแนวความคิดและนโยบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุแก่รัฐบาล โดยทั้งนี้ จะไม่เกี่ยวข้องกับการเมืองใด ๆ ทั้งสิ้น

3.7 ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน ถือเป็นองค์กรเอกชนในหมู่บ้าน ซึ่งได้รับการสนับสนุนการดำเนินงานจากกรมประชาสงเคราะห์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการมี

ส่วนร่วมของประชาชนในการจัดระบบสวัสดิการในชุมชน เพื่อให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และกระจายบริการทางสังคมไปสู่ประชาชนในชุมชนได้รวดเร็วยิ่งขึ้น (กรมประชาสงเคราะห์. 2538 : 42) ซึ่งการให้การสงเคราะห์ผู้สูงอายุก็เป็นกิจกรรมหนึ่งของศูนย์ฯ

ชมรมผู้สูงอายุ

ในปัจจุบันคนไทยอายุยืนยาวขึ้น และในอนาคตก็จะยิ่งยืนยาวมากขึ้นไปอีก ทำให้ผู้สูงอายุมีจำนวนมากขึ้น ดังนั้นจึงควรมีการรวมกลุ่มผู้สูงอายุขึ้นเป็นชมรมผู้สูงอายุ โดยมีจุดประสงค์หลักในการพัฒนาตัวผู้สูงอายุเองและพัฒนาสังคมท้องถิ่นเป็นสำคัญ และมุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุ ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชมรม การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุมีวัตถุประสงค์โดยทั่วไปดังนี้ คือ

1. เพื่อให้ผู้สูงอายุมีการพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดเห็น และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านสุขภาพอนามัยทั้งร่างกายและจิตใจ

2. เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสดำเนินการในกิจกรรม ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม

3. เพื่อร่วมกันแสวงหาความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับอาชีพ การพัฒนาตนเอง การส่งเสริมสุขภาพและการถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนรุ่นหลัง

4. เพื่อให้มีการออกกำลังกายที่ถูกวิธีร่วมกัน และให้ความรู้ในเรื่องการส่งเสริมสุขภาพอนามัย

สำหรับในกรุงเทพมหานครนั้น มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุกันอย่างแพร่หลาย โดยหน่วยงานหลักที่ให้การสนับสนุนการจัดกิจกรรมของชมรม เช่น หน่วยงานทางสาธารณสุขต่าง ๆ หน่วยงานของกรมประชาสงเคราะห์ หน่วยงานของกรุงเทพมหานคร รวมไปถึงองค์กรเอกชนต่าง ๆ เป็นต้น ชมรมผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร มีตัวอย่างเช่น

1. ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสงฆ์
2. ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า
3. ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์
4. ชมรมผู้สูงอายุวชิรพยาบาล
5. ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลตากสิน
6. ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลตำรวจ
7. ชมรมผู้สูงอายุศิริราช
8. ชมรมผู้สูงอายุมูลนิธิวิจัยประสาท
9. ชมรมแพทย์ผู้สูงอายุ
10. ชมรมที่ปรึกษาอาวุโส

11. ชมรมผู้สูงอายุนราดร
12. ชมรมผู้สูงอายุวัดหงษ์รัตนาราม
13. ชมรมผู้สูงอายุวัดธาตุทอง
14. ชมรมผู้สูงอายุวัดพระศรีมหาธาตุ
15. ชมรมผู้สูงอายุวัดสารอด
16. ชมรมผู้สูงอายุลาดกระบัง
17. ชมรมผู้สูงอายุเคหะทุ่งสองห้อง
18. ชมรมผู้สูงอายุจตุรมิตรสัมพันธ์
19. ชมรมผู้สูงอายุหมู่บ้านเพชรทองคำ
20. ชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุข 21
21. ชมรมผู้สูงอายุศูนย์บริการสาธารณสุข 29
22. ชมรมทางสังคมผู้สูงอายุดินแดง
23. ชมรมทางสังคมผู้สูงอายุดินแดง 2
24. ชมรมสมุนไพรผู้สูงอายุ 999
25. ชมรมข้าราชการเกษียณอายุกรุงเทพมหานคร
26. ชมรมผู้สูงอายุอาจารย์และข้าราชการมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
27. ชมรมข้าราชการบำนาญกระทรวงศึกษาธิการ
28. ชมรมข้าราชการบำนาญสำนักพระราชวัง

นอกจากนี้แล้ว ยังมีชมรมผู้สูงอายุอีกจำนวนมาก ที่ไม่ได้อยู่ในรายชื่อของชมรมผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานครดังกล่าวข้างต้น กะประมาณว่ามีชมรมผู้สูงอายุอยู่ไม่น้อยกว่า 300 แห่งในเขตกรุงเทพมหานคร และเมื่อพิจารณารูปแบบกิจกรรมที่ชมรมผู้สูงอายุต่าง ๆ จัดขึ้นแล้ว พบว่า มีรูปแบบการจัดที่คล้ายคลึงกัน แม้ว่าจะมีความแตกต่างกันอยู่บ้างในรายละเอียด ตัวอย่างเช่น บางชมรมอาจไม่มีการจัดกิจกรรมส่งเสริมด้านอาชีพ เนื่องจากผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกอาจไม่สนใจ หรือบางชมรมอาจไม่มีกำลังคนที่จะช่วยจัดกิจกรรมนี้ก็เป็นได้

สำหรับรูปแบบของชมรมผู้สูงอายุในประเทศไทยนั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ (เพ็ญแข ประจนปัจจนึก. 2541) ประเภทแรก ได้แก่ ชมรมผู้สูงอายุที่ได้รับการสนับสนุนการก่อตั้งจากองค์กรทั้งของเอกชนและรัฐบาล เช่น มูลนิธิ โรงพยาบาล หรือสถานสงเคราะห์ เป็นต้น ซึ่งประเภทนี้มีการจัดมากที่สุด ตัวอย่างเช่น ชมรมผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชราและชมรมผู้สูงอายุของโรงพยาบาลต่าง ๆ เป็นต้น โดยสมาชิกของชมรมประเภทแรกนี้มักเป็นผู้ที่มีรายได้น้อย สามารถเข้าเป็นสมาชิกโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายแต่อย่างใด และจะได้รับบริการด้านต่าง ๆ ค่อนข้างดี เนื่องจากสถานสงเคราะห์หรือโรงพยาบาลสนับสนุนด้านการจัดกิจกรรมอย่างเต็มที่และ

มีเจ้าหน้าที่ของสถานที่เหล่านั้นคอยดูแลเป็นกำลังสำคัญในการดำเนินกิจกรรมชมรมด้วย ส่วนในรูปแบบที่สองนั้น เป็นชมรมผู้สูงอายุที่จัดตั้งขึ้นโดยการรวมกลุ่มกันของผู้สูงอายุเอง เช่น ชมรมผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งการจัดตั้งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีผู้สูงอายุจำนวนมากพอที่จะรวมกลุ่มกันได้ และผู้สูงอายุจะต้องดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และมีการเก็บค่าสมาชิกเป็นรายปีหรือตลอดชีพและรับเงินบริจาคจากผู้ที่สนใจ จึงจะดำเนินงานอย่างต่อเนื่องไปได้ ซึ่งก็พบว่าชมรมผู้สูงอายุในประเภทที่สองนี้มักจัดอยู่ในชุมชนเมือง และสมาชิกมักเป็นผู้มีอาชีพรายได้ดีอยู่แล้ว ส่วนชมรมผู้สูงอายุประเภทที่สามนั้น ได้แก่ชมรมผู้สูงอายุที่จัดตั้งขึ้นโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความรู้สูง สมาชิกมักเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีชื่อเสียง ตัวอย่างเช่น สมาคมคลังปัญญาอาวุโสแห่งประเทศไทย เป็นต้น ซึ่งก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2537 มีวัตถุประสงค์ของการก่อตั้งอยู่ที่การเป็นศูนย์รวมสมาชิกซึ่งเป็นผู้สูงอายุหรือกำลังจะเกษียณอายุการทำงาน ที่มีความรู้หรือประสบการณ์สาขาต่าง ๆ และมีความประสงค์ที่จะทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติ การจัดกิจกรรมของสมาคมคลังปัญญาอาวุโส เน้นหนักไปในทางการสนับสนุนให้ความช่วยเหลือแก่ชมรมผู้สูงอายุอื่น ๆ มากกว่าการจัดดำเนินกิจกรรมเอง และยังทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างองค์กรผู้สูงอายุของไทยและของต่างประเทศอีกด้วย ชมรมผู้สูงอายุของไทยในลักษณะนี้ยังมีอยู่จำนวนค่อนข้างน้อย

รัฐบาลสนับสนุนให้มีการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุให้มากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากเชื่อว่าเป็นวิธีการของการพัฒนาผู้สูงอายุทั้งทางด้านจิตใจ สังคม และทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้แล้ว การจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุยังอยู่ในแผนพัฒนาผู้สูงอายุระยะยาว ปี 2525 - 2544 ด้วย ทำให้มีการรณรงค์เพื่อจัดตั้งชมรมให้แก่ผู้สูงอายุในท้องที่ต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม พบว่าชมรมผู้สูงอายุยังจัดได้มากเฉพาะประเภทที่มีหน่วยงานหรือมูลนิธิสนับสนุนอยู่เท่านั้น ส่วนประเภทที่ก่อตั้งขึ้นเองโดยกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความสนใจหรือมีความรู้พิเศษนั้น ยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย นอกจากนี้แล้ว ชมรมผู้สูงอายุยังมีปัญหาด้านการเข้าร่วมกิจกรรมของสมาชิกฯ ซึ่งยังมีระดับต่ำ และมีปัญหาด้านค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานซึ่งมักมีไม่เพียงพอกับรายได้ ซึ่งเป็นผลให้การจัดกิจกรรมของแต่ละชมรมฯไม่เหมือนกัน แม้จะมีเป้าหมายและหลักการเช่นเดียวกัน โดยที่ชมรมผู้สูงอายุในตัวเมืองหรือในกรุงเทพมหานครในท้องที่ ๆ ที่เป็นที่อยู่ของผู้สูงอายุที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสังคมดี จะเป็นชมรมฯ ที่ดำเนินกิจกรรมได้ดีและครบสมบูรณ์กว่าที่อื่น

ตัวอย่างของชมรมผู้สูงอายุที่จัดดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน มีอาทิ เช่น

1. ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสมุทรสาคร

ได้รับการก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2535 (โรงพยาบาลสมุทรสาคร. 2541) เพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาผู้สูงอายุ ตามแผนระยะยาวแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2525 - 2544 ซึ่งได้ประกาศสนับสนุนให้โรงพยาบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลสมุทรสาคร จึงได้จัดตั้งชมรมผู้สูงอายุขึ้นเมื่อโรงพยาบาลมีความพร้อมที่จะดำเนินการได้แล้ว โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อยกระดับและเพิ่มคุณภาพชีวิตแก่ผู้สูงอายุให้มีความหมายต่อชีวิตและสังคม สมาชิกของชมรมได้แก่ผู้สูงอายุในเขตเมืองและชนบทในจังหวัดสมุทรสาครที่มีอายุตั้งแต่ 55 ปีขึ้นไป ที่มีสุขภาพแข็งแรง ช่วยเหลือตนเองได้ มีความสนใจที่จะสมัครเข้าร่วมโครงการ และสามารถเดินทางมาร่วมกิจกรรมได้ด้วยตนเอง

กิจกรรมที่ดำเนินการให้ ได้จัดให้มีการพบปะกันของสมาชิกเดือนละครั้งในวันจันทร์แรกของเดือน เวลา 13.00 - 16.00 น.

สำหรับกิจกรรมที่จัดเป็นการส่งเสริมด้านต่าง ๆ ดังนี้ คือ

ก. ด้านสุขภาพ จัดตรวจสุขภาพปีละครั้ง จัดบริการตรวจฟันและโรคช่องปากปีละครั้ง จัดบริการด้านสุขศึกษา ให้คำแนะนำด้านสุขภาพอนามัย และจัดบริการบำบัดเพื่อการส่งเสริมสุขภาพและฟื้นฟูสมรรถภาพ

ข. ด้านการศึกษา จัดกลุ่มสนทนาตามความคิดเห็น จัดการศึกษาธรรม สนทนาธรรม ปฏิบัติธรรม ทัศนศึกษานอกสถานที่

ค. ด้านสังคม จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมขนมธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา จัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ นันทนาการ กิจกรรมเกี่ยวกับวันสำคัญต่าง ๆ เช่น วันสงกรานต์ วันปีใหม่ วันแม่แห่งชาติ เป็นต้น และกิจกรรมด้านการสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ชราที่ยากไร้ เป็นต้น ซึ่งโรงพยาบาลได้จัดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ไว้ให้ปีแรกหนึ่งหมื่นบาท

ในด้านการดำเนินงานนั้น ให้ใช้สถานที่ในโรงพยาบาลสมุทรสาครเป็นที่ตั้งของชมรมฯ และให้มีคณะกรรมการดำเนินงานในรูปของคณะกรรมการ แบ่งตามหน้าที่ต่าง ๆ โดยมีวาระการบริหาร 1 ปี สำหรับสมาชิกนั้นต้องมีอายุ 55 ปีขึ้นไป และสมัครเป็นสมาชิกได้เพียงประเภทเดียว คือ สมาชิกสามัญเท่านั้น โดยเสียค่าสมัครคนละ 20 บาท เพียงครั้งเดียว โดยทางชมรมจะนำเงินค่าสมัครเป็นสมาชิกไปรวมเป็นเงินกองทุนของชมรมฯ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในกิจกรรมต่าง ๆ

ในด้านการเงินนั้น ชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสมุทรสาครไม่มีงบประมาณช่วยเหลือ แต่ทางโรงพยาบาลช่วยสนับสนุนด้านวิทยากร สิ่งของ และค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรม นอกจากนี้แล้ว ชมรมฯ ยังได้รับเงินบริจาคจากผู้มีจิตศรัทราและเงินจ่ายสมทบจากสมาชิกตามอัธยาศัย ในการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งอีกด้วย สำหรับผู้ที่ขาดการประชุมหลายครั้งโดยไม่แจ้งให้ทราบ จะขาดความเป็นสมาชิก ซึ่งจะต้องสมัครเป็นสมาชิกใหม่ หากต้องการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของชมรมฯ อีกครั้งหนึ่ง

ในปี พ.ศ. 2541 โรงพยาบาลสมุทรสาครมีสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุอยู่ 142 คน ซึ่งทางโรงพยาบาลได้ทำการประเมินผลการดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุ โดยการสอบถามจากผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสนใจและให้ความร่วมมือในการมาร่วมกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ และสามารถนำความรู้ที่ได้รับจากการร่วมกิจกรรมไปใช้ให้เป็นประโยชน์ทั้งส่วนตัวและส่วนรวม

ได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังรู้จักการนำความรู้มาใช้เพื่อสุขภาพของตนเองมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพแข็งแรงขึ้น สามารถทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัวและชุมชนได้ จนเป็นที่ยอมรับและยกย่องของบุตรหลานและคนในครอบครัว

2. ชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์

ชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์ ก่อตั้งเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2532 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นศูนย์รวมของผู้สูงอายุ ให้ได้มีโอกาสพบปะสังสรรค์ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งได้มีโอกาสรับข่าวสารจากผู้ทรงคุณวุฒิและมีส่วนร่วมในการประกอบกิจกรรม เพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้มีคุณค่าในสังคมต่อไป (โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์. 2539)

การดำเนินงานของชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์ทำในรูปของคณะกรรมการดำเนินงานเช่นเดียวกัน โดยมีวาระการทำงาน 2 ปี สำหรับสมาชิกนั้นแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทสามัญ ได้แก่ผู้ที่อายุ 60 ปีขึ้นไป ไม่จำกัดเพศและการศึกษา สมาชิกสมทบ ได้แก่ผู้ที่อายุต่ำกว่า 60 ปี และสมาชิกกิติมศักดิ์ได้แก่ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้มีอุปการคุณต่อโรงพยาบาล โดยสมาชิกสามัญและสมาชิกสมทบจะชำระค่าบำรุงให้แก่ชมรมฯ 100 บาทต่อปีหรือตลอดชีพ 1,000 บาท ส่วนสมาชิกกิติมศักดิ์ ไม่เสียค่าบำรุง เว้นแต่จะเต็มใจบริจาคตามกำลังศรัทธา

สำหรับกิจกรรมที่ดำเนินการอยู่นั้น ชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์ได้จัดอยู่อย่างหลากหลาย มีทั้งกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม ได้แก่ การบริจาคสิ่งของต่าง ๆ แก่ผู้ด้อยโอกาส การออกกำลังที่จัดในบริเวณโรงพยาบาลทุกเช้า กิจกรรมส่งเสริมประสบการณ์ด้านอาชีพ เช่น การประดิษฐ์ดอกไม้ กิจกรรมส่งเสริมศาสนา วัฒนธรรม และประเพณี เช่น การทอดกฐิน และจัดพิธีทางศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ การประชุมทางวิชาการโดยได้รับความเอื้อเฟื้อจากโรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์ จัดให้มีการบรรยายความรู้ต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุเป็นประจำ เดือนละครั้ง กิจกรรมด้านนันทนาการและทัศนศึกษา เช่น การทัศนศึกษาในต่างจังหวัด เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว สมาชิกของชมรมฯ ยังทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครช่วยเหลือโรงพยาบาล เช่น ช่วยเหลือที่คลินิคผู้สูงอายุอีกด้วย

ชมรมผู้สูงอายุ โรงพยาบาลเจริญกรุงประชารักษ์เป็นชมรมผู้สูงอายุ ฯ ที่มีสภาพมั่นคงมีสมาชิกกว่า 500 ราย และมีกองทุนของชมรมฯ ซึ่งได้มาจากเงินค่าบำรุงสมาชิก จากการบริจาคของบุคคลต่าง ๆ และเงินรายได้จากการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ทำให้สามารถจัดกิจกรรมได้เอง อาศัยการสนับสนุนจากโรงพยาบาลเพียงเล็กน้อย ในด้านสถานที่และการสนับสนุนทางวิชาการเท่านั้น

สรุปรวมได้ว่า ชมรมผู้สูงอายุเป็นบริการอันหนึ่งซึ่งจัดให้แก่ผู้สูงอายุ ซึ่งเชื่อว่าจะสามารถพัฒนาทั้งทางร่างกายและจิตใจให้แก่ผู้สูงอายุได้ อย่างไรก็ตาม การจัดดำเนินงานของชมรม

ผู้สูงอายุ ในที่ต่าง ๆ ในประเทศยังคงมีความแตกต่างกันในด้านรูปแบบ ความสามารถในการจัดกิจกรรม และกิจกรรมที่จัด ทั้ง ๆ ที่เป็นชมรมฯ ประเภทเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชมรมที่มีสมาชิกมาก มีการช่วยตัวเองได้ดี จะมีความมั่นคงและสามารถจัดกิจกรรมให้แก่สมาชิกได้อย่างหลากหลายและมีคุณภาพ ทำให้ผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกสามารถพัฒนาตนและบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคมได้มากกว่า จึงสมควรที่จะได้มีการสำรวจสถานภาพของชมรมผู้สูงอายุ และให้ความช่วยเหลือ พัฒนาให้มีความมั่นคงเท่าเทียมกันทุกแห่ง

แนวคิดพื้นฐานในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ

นิภา ส.ตุมรสุนทรและคณะ (2534 : 100 - 101) ได้ให้แนวคิดพื้นฐานในการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนไว้ ดังนี้

1. แนวคิดด้านมนุษยธรรม (Humanitarian Aspect of Aging)

หมายถึง ผู้สูงอายุควรได้รับการช่วยเหลือตามหลักมนุษยธรรมและความต้องการ ซึ่งได้แก่ สุขภาพอนามัย ที่อยู่อาศัย ครอบครัว สวัสดิการสังคม ความมั่นคงทางรายได้ และการศึกษา

2. แนวคิดด้านพัฒนา (Developmental Aspect of the Aging)

หมายถึง รัฐจะต้องเข้ามารับผิดชอบต่อบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม โดยให้มีผลในทางลบน้อยที่สุดต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการพัฒนาประเทศด้วย เช่น การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ประกอบอาชีพ การจัดบริการศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ ฯลฯ

3. แนวคิดด้านการป้องกัน แก้ไข และฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้สูงอายุ (Preventive, Curative and Rehabitative Concept)

หมายถึง การจัดสวัสดิการต้องมียึดหลักการจัดบริการเพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งช่วยบรรเทาและฟื้นฟูผู้สูงอายุให้มีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข เช่น บริการเยี่ยมเยียนตามบ้าน บริการบ้านกึ่งวิถี ฯลฯ

4. แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความมั่นคงในชีวิต (Social Security Concept)

หมายถึง การจัดบริการเพื่อให้เกิดความมั่นคงในชีวิตและสังคม ได้แก่ การประกันสังคม เป็นบริการเพื่อเป็นหลักประกันแก่บุคคลที่ประกอบอาชีพและครอบครัว เช่น บริการการจ้างงาน บริการซ่อมแซมและก่อสร้างที่อยู่อาศัย ฯลฯ

5. แนวคิดในการใช้ชุมชนเป็นพื้นฐานในการจัดบริการ

(Community - Based Approach)

แม้ว่าจะมีการนำเอาแนวคิดทั้ง 4 แนวคิดข้างต้นมาเป็นหลักในการจัดบริการให้ผู้สูงอายุแล้วก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาผู้สูงอายุให้หมดไปได้ จึงได้เกิดแนวคิดในการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดบริการ ซึ่งเป็นการปฏิบัติงานที่เริ่มจากสภาพที่เขาเป็นอยู่ การมีส่วนร่วม

ของประชาชนโดยผ่านการให้การศึกษา พัฒนาโดยมีความเชื่อพื้นฐานว่า ผู้สูงอายุมีศักยภาพที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และพัฒนาได้ตามความสามารถที่มีอยู่ และยังเป็นการกระจายบริการให้ถึงกลุ่มเป้าหมายได้ดีที่สุด

แนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community - Based Approach) นี้ เมื่อนำมาประกอบการให้การดูแลอย่างต่อเนื่องระยะยาว (Long - Term Care) แล้ว จะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างการดูแลในสถานสงเคราะห์ หรือหน่วยงานที่ให้บริการและการดูแลในชุมชนคือ สถานสงเคราะห์จะเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นการกระจายบริการให้แก่กลุ่มเป้าหมายทุกกลุ่ม

เกริกศักดิ์ บุญญานุพงศ์ (2536 : 127) กล่าวถึงหลักการในการจัดบริการสวัสดิการสังคมให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน ดังนี้ คือ

1. จัดให้มีกิจกรรมให้แก่ผู้สูงอายุอย่างสม่ำเสมอ โดยมีระยะเวลาที่แน่นอน

2. ควรเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุทุกคนมีส่วนร่วมหรือหมุนเวียนกันเข้ามาร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ

3. ควรเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้คนในวัยอื่น ๆ ในชุมชน และสังคมเข้ามามีส่วนร่วมกับผู้สูงอายุในการทำกิจกรรม

4. ควรมีกิจกรรมการส่งเสริมรายได้ และมีการช่วยเหลือด้านการจัดการตลาดให้ผู้สูงอายุ เนื่องจากผู้สูงอายุมีข้อจำกัดในการเดินทาง ติดต่อ หรือจัดการ

5. กิจกรรมประเภทการฟื้นฟูสมรรถภาพทางร่างกาย ควรจัดให้มีลักษณะของการอบรม การสาธิต และมีการจัดหาอุปกรณ์ต่าง ๆ มาไว้ให้ โดยมีหลักการที่สำคัญ ได้แก่ อุปกรณ์ต่าง ๆ นั้นควรเป็นอุปกรณ์ที่คนในชุมชนสามารถจัดหาได้ หรือสามารถสร้างหรือดัดแปลงจากวัสดุในท้องถิ่น เพื่อให้การบำรุงรักษาอุปกรณ์นั้นสามารถทำได้โดยใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ในชุมชน และเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการเลิกใช้หรือยกเลิกกิจกรรมนั้นไป เนื่องจากอุปกรณ์ต่าง ๆ เกิดความเสียหาย

6. สถานที่จัดกิจกรรม ซึ่งอาจเรียกว่า สโมสร ที่ทำการชมรม ศูนย์บริการ หรืออื่น ๆ ควรจะมีขนาดพื้นที่ที่กว้างพอสมควรที่จะจัดกิจกรรมการออกกำลังกาย การประชุม ฯลฯ ของสมาชิกทุกวัยของชุมชนได้ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน พบปะกัน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดสัมพันธภาพและลดช่องว่างระหว่างวัยของคนในชุมชน

จากหลักการในการปฏิบัติของการจัดสวัสดิการสังคมในชุมชนดังกล่าว สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ในหลักการที่ว่า มนุษย์ทุกคนมีศักดิ์ศรีและมีศักยภาพแอบแฝงอยู่ หลักการในการยอมรับและเข้าใจปัญหาความต้องการของผู้รับบริการ และหลักการในการมีส่วนร่วมของผู้รับบริการในกิจกรรมต่าง ๆ

การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ

จากรายงานของหน่วยงานทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1989 พบข้อมูลที่น่าสนใจหลายประการ (เพ็ญแข ประจนปัจจนึก. 2541)

1. ปัจจัยที่ชี้แสดงถึงความจำเป็นในการจัดการศึกษาให้แก่ผู้สูงอายุ 2 ประการ ดังนี้ คือ

1.1 จำนวนสัดส่วนของผู้สูงอายุ ในประเทศพัฒนาที่อายุ 65 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สมาคม AARP (American Association of Retired Persons) ของสหรัฐฯ รายงานว่าตั้งแต่ปีค.ศ. 1980 เป็นต้นมา กลุ่มผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป เพิ่มขึ้น 14 % เปรียบเทียบกับ 5 % ของกลุ่มผู้สูงอายุ ต่ำกว่า 65 ปี เพราะฉะนั้นในปี ค.ศ. 2000 ผู้สูงอายุของสหรัฐฯ จะเพิ่มเป็น 13 % โดยเฉลี่ยของทั้งหมดและปี ค.ศ. 2030 จะเป็น 21.2 % โดยเฉลี่ย ส่วนกลุ่มผู้สูงอายุของแคนาดา ในปี ค.ศ. 1976 เพิ่มเป็น 8 % และ ค.ศ. 1986 เพิ่มเป็น 11 % ซึ่งในปี ค.ศ. 2000 จะเพิ่มขึ้นเป็น 12 %

1.2 ระดับการศึกษาของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ย โดยในปี ค.ศ. 1940 มีเพียง 8.1 ปี เพิ่มเป็น 8.7 ปี ในปี ค.ศ. 1970 และ 11.8 ปี ในปี ค.ศ. 1986 กะประมาณว่าในปี ค.ศ. 2014 สามในสี่ของผู้สูงอายุจะจบมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งตัวชี้แสดงเช่นนี้มองให้เห็นถึงแนวโน้มของการมีส่วนร่วมทางการศึกษาของผู้สูงอายุในอนาคต

สำหรับรายละเอียดของการเข้าเรียนต่อของผู้สูงอายุนั้น จากศูนย์ข้อมูลด้านการศึกษาของสหรัฐฯ พบว่าเพิ่มจาก 2 % ในปี ค.ศ. 1974 เป็น 6 % ในปี ค.ศ. 1987 ในแคนาดาก็เช่นเดียวกัน พบว่า มีแนวโน้มที่สูงขึ้น แต่ในส่วนของการเรียนนอกระบบนั้น พบว่า ผู้สูงอายุเข้าเรียนโดยแรงจูงใจจากภายในเพื่อพัฒนาตน สำหรับวิชาที่เรียนนั้น ส่วนมากเป็นวิชาทางศิลปศาสตร์ ซึ่งพบว่าจะชอบมากที่สุด และผู้สูงอายุยังชอบเรียนวิชาทางปรัชญา ศาสนา และภาษาศาสตร์ และประมาณ 31 % ของผู้เรียน ในปี ค.ศ. 1981 ลงเรียนวิชาเกี่ยวกับ พลศึกษา วิทยาศาสตร์ ธุรกิจ คหกรรมศาสตร์ อย่างไรก็ตาม พบว่าผู้สูงอายุเรียนวิชาอย่างหลากหลาย เหตุผลที่เป็นเช่นนี้ อาจมาจากความต้องการค้นพบตนเอง หลังจากการเกษียณอายุแล้วก็เป็นได้

ปัญหาสำคัญในการเรียนของผู้สูงอายุ คือ ขาดความสนใจในการเรียน สุขภาพไม่ดี ไม่มีเวลาและขาดความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมซึ่งก็เป็นปัญหาสำคัญ การขาดเพื่อนและการขาดความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมที่จัด นับเป็นปัญหาสำคัญ และมีปัญหาด้านจิตใจ เช่น กลัวการแข่งขันและการขาดพื้นฐานเดิมมาก่อน อย่างไรก็ตาม พบว่า สภาพทางสังคมเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ เป็นปัญหามากที่สุด โดยผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำจะเข้าเรียนน้อยที่สุด แต่ผู้สูงอายุที่มีรายได้ดีจะเรียนต่อไปเพื่อ ความเพลิดเพลินและพัฒนาตน

เวนตูรา (Ventura. 1982) ได้รวบรวมบัญชีสถานที่จัดการศึกษาให้ผู้สูงอายุ พบว่ามีสถานศึกษาในระบบและนอกระบบ เช่น วิทยาลัยสำหรับผู้สูงอายุ และยังมีโครงการการศึกษาในชุมชนสำหรับผู้สูงอายุอีกมากมาย เช่น ศูนย์ผู้สูงอายุ ห้องสมุด ฯลฯ โดยมหาวิทยาลัยเป็นแหล่งที่มี

ผู้สูงอายุเรียนมากที่สุด คือประมาณ 27 % ส่วนศูนย์ผู้สูงอายุมี 24 % สถานธุรกิจมี 18 % โรงเรียนมัธยมปลายมี 7 % และอื่น ๆ เช่น ห้องสมุด โบสถ์ พิพิธภัณฑ์มีผู้เรียน 24 %

สรุปว่า ผู้สูงอายุจะเรียนในที่ ๆ ตนรู้จักและคุ้นเคย และเรียนในสถานที่ต่าง ๆ ของการเรียนนอกระบบ และมีการเรียนรู้ด้วยตนเอง และสุดท้ายเรียนด้วยสื่อประเภทต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ เป็นต้น

ผู้สูงอายุยังนิยมเรียนในชั้นเรียนที่มีหลากหลายกลุ่มอายุ เช่น ระหว่างผู้สูงอายุกับเยาวชน ทั้งในระบบและนอกระบบ ในมหาวิทยาลัยเทมเปิลในสหรัฐอเมริกา ได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ระหว่างวัยขึ้น เพื่อจัดสอนผู้เรียนที่มีวัยต่างกัน พบว่า เด็กในระดับประถมศึกษาจะคุ้นเคยกับผู้สูงอายุมากขึ้น หากได้มีโอกาสอยู่ด้วยกัน ในประเทศแคนาดา ก็ได้จัดโครงการที่น่าสนใจในการเรียนของบุคคลระหว่างวัยด้วยเช่นกัน

สำหรับหลักสูตรที่จัดนั้น พบว่ามีหน่วยงานต่าง ๆ จัดจำนวนมาก เช่นโรงเรียนมัธยมศึกษา วิทยาลัยชุมชน มหาวิทยาลัย เป็นต้น ในมหาวิทยาลัยจัดโครงการหลายอย่าง แต่ไม่ค่อยได้รับความนิยม โครงการที่ประสบความสำเร็จ มักเป็นโครงการอาสาสมัคร (Volunteer) ซึ่งผู้สูงอายุเป็นผู้ดำเนินการเอง เช่น โครงการสอนด้านประวัติศาสตร์ วรรณคดี ศิลปะ เป็นต้น

สำหรับปรัชญาของการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้น ควรดำเนินการตามปรัชญาที่ว่า การศึกษามิได้จบแค่วัยต้นของชีวิต แต่ไปสู่วัยปลายด้วย ดังนั้น การจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุ จึงมิใช่เป็นการจัดเพียงด้านสันทนาการเท่านั้น ทั้งนี้เพราะผู้สูงอายุจะสนใจกิจกรรมด้านอื่น ๆ ด้วย มิใช่ด้านสันทนาการและความเพลิดเพลินอย่างเดียว

สรุปได้ว่าจากจำนวนผู้สูงอายุที่เข้าเรียนมากขึ้นในระยะที่ผ่านมานี้ แสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีความสนใจในการเรียนรู้ จึงควรมีการปรับแนวการศึกษาไปในแนวของการศึกษาตลอดชีพ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ มีส่วนร่วมในการศึกษาด้วย

เป้าหมายของการจัดการศึกษาให้แก่ผู้สูงอายุ มีดังนี้

1. เป้าหมายโดยหลักของการจัดการศึกษาให้แก่ผู้สูงอายุนั้น นอกจากเพื่อเป็นการพัฒนาตนของผู้สูงอายุเองแล้ว ยังเป็นการลดช่องว่างระหว่างวัย และถือเป็นการบริการทางสังคม (Social Services) ซึ่งจำเป็นจะต้องให้แก่ผู้สูงอายุด้วย และยังเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้ามามีบทบาทในสังคมอีกครั้งหนึ่ง และสามารถทำงานมีอาชีพอีกครั้งหนึ่งได้ และในประการสุดท้ายนั้น การศึกษาจะช่วยยกระดับศักยภาพแห่งตน (Self - Actualization) ของผู้สูงอายุด้วย ซึ่งมีผลด้านจิตใจ ความเชื่อมั่นในตนและการมองชีวิตในแง่ดีด้วย (Moody, 1976)

2. การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้น ตามปกติมิได้เริ่มจากวัย 60 หรือ 65 ปี เท่านั้น แต่ควรเริ่มตั้งแต่วัยกลางคน (Middle - aged) ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่เรียกว่า การเตรียมตัวก่อนเกษียณ (Preparation for Retirement) ซึ่งจัดโดยสมาคม สถานธุรกิจ หรือสถานศึกษา จัดให้แก่บุคลากร

ของตน ซึ่งโดยปกติจะจัดให้ความรู้ด้านการปรับตัวทางร่างกาย จิตใจ สังคม และเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามรูปแบบการจัดมีหลากหลาย บางแห่งให้ความรู้เฉพาะทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น บางแห่งให้ความรู้ด้านต่าง ๆ อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากมีผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุประจำอยู่ เช่น ในสถาบันการศึกษา เป็นต้น จึงควรมีระบบการให้ความรู้ที่เป็นรูปแบบเดียวกันในทุก ๆ ที่

3. การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งอาจเรียกว่า วัยที่สาม (Third Age) หรือ วัยทอง (Golden Age) นั้น ไม่ได้สิ้นสุดเมื่อบุคคลเกษียณอายุแล้ว แต่จะต้องจัดให้ได้รับความรู้ไปจนตลอดชีวิต หลังจากการเกษียณอายุด้วย

การจัดการศึกษาสำหรับผู้เกษียณอายุ มีดังนี้

การจัดการศึกษาสำหรับผู้เกษียณอายุ (Retirement Education) เป็นการศึกษาที่จัดให้กับกลุ่มผู้สูงอายุก่อนและหลังการเกษียณอายุ โดยมีเป้าหมายหลักคือ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมใหม่ ๆ ได้อย่างดี และสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกประการหนึ่ง การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุก็เพื่อสนองตอบต่อปรัชญาการศึกษาตลอดชีพ (Lifelong Education) ที่มุ่งประสงค์ให้บุคคลได้มีโอกาสได้เรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้แล้วยังถือว่ากลุ่มผู้สูงอายุ เป็นผู้ใหญ่อีกในช่วงอายุหนึ่งต่อทอดจากผู้ใหญ่วัยต้น และวัยกลางคน ที่ควรได้รับโอกาสทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาตน เช่นเดียวกับผู้ใหญ่ในกลุ่มอายุอื่น ดังนั้น การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มผู้สูงอายุ จึงถือเป็นงานในภาระหน้าที่ของการศึกษาผู้ใหญ่โดยตรง ซึ่งก็พบว่า การจัดการศึกษาสำหรับผู้เกษียณอายุมักจัดโดยหน่วยงาน องค์กรหรือสถาบันที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่มากกว่าองค์กรประเภทอื่น ๆ

การจัดการศึกษาสำหรับผู้เกษียณอายุ (Retirement Education) ปกติแบ่งออกเป็นสองประเภท มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (เพ็ญแข ประจนปัจจนึก. 2539 : 4-8)

การจัดการเตรียมตัวก่อนเกษียณ (Preretirement Education) มุ่งเน้นการให้ความรู้แก่บุคคลที่อยู่ในวัยก่อนเกษียณอายุ เพื่อให้สามารถปรับตัวเมื่อถึงวัยเกษียณแล้ว ส่วนประเภทที่สอง ได้แก่ การจัดการศึกษาหลังเกษียณอายุ (Postretirement Education) มุ่งเน้นการให้ความรู้อย่างกว้างขวางแก่ผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ รวมไปถึงการพัฒนาตนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีด้วย การจัดการศึกษาเพื่อการเกษียณอายุทั้งสองประเภทนี้ ไม่จำเป็นต้องจัดต่อเนื่องกัน หรือต่อทอดกันเป็นระยะอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แต่การจัดแต่ละประเภทมีวัตถุประสงค์ต่างกัน และมีวิธีจัดต่างกัน และอาจจัดเพียงประเภทเดียวก็ได้ อย่างไรก็ตาม เชื่อว่าผู้เกษียณอายุควรได้รับการเรียนรู้ทั้งสองประเภท คือ ก่อนการเกษียณอายุ และหลังการเกษียณอายุ หลักการจัดการศึกษาสำหรับผู้เกษียณอายุนั้น ควรยึดหลักการจัดตามความต้องการของผู้เกษียณอายุเอง คือการจัดไปตามความต้องการการได้รับความรู้ (Educational Needs) ของผู้เกษียณอายุ (McClusky. 1975) อีกประการหนึ่งควรจัดเพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดความต้องการที่จะเข้ามีส่วนร่วมในสังคม (Social Participation) และการพัฒนาศักยภาพ

ถึงขีดสุด (Self - Actualization) ด้วย ซึ่งมูดี้(Moody. 1976) อธิบายว่ามีอยู่ 5 ประการ ดังนี้ คือ

1. ความต้องการความรู้เพื่อสามารถดำรงตนอยู่ในสังคม (Coping Needs) ได้แก่ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพอนามัย การปรับตัวด้านจิตใจ สังคม และร่างกาย และข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยดี

2. ความต้องการทักษะเพื่อสามารถเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมได้ (Expressive Needs) ทักษะเหล่านี้ มีอาทิเช่น ทักษะการเข้าร่วมกลุ่ม ทักษะในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลกลุ่มต่าง ๆ รวมไปถึงทักษะในการสร้างงานอดิเรกต่าง ๆ เป็นต้น

3. ความต้องการความรู้เพื่อสามารถถ่ายทอดให้แก่สังคม (Contributive Needs) ได้แก่ ความรู้และทักษะ เพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้ความสามารถที่มีให้แก่สังคม และชนรุ่นหลัง อาทิ เช่น ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดอบรม และข้อมูลเกี่ยวกับกิจกรรมอาสาสมัครประเภทต่าง ๆ เป็นต้น

4. ความต้องการความรู้เพื่อควบคุมสภาพแวดล้อม (Influence) ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับชุมชนและสภาพแวดล้อมรอบตัว ความรู้ด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ทั้งนี้เพื่อให้สามารถเข้าใจการเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้

5. ความต้องการความรู้ที่จะพัฒนาตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม (Transcendence) ได้แก่ ความรู้และการศึกษาที่จัดในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เกษียณอายุสามารถพัฒนาตนให้ดีขึ้นกว่าเดิมได้ และทำให้เกิดความพอใจกับชีวิตหลังเกษียณ

ความต้องการได้รับความรู้ 5 ประการของมูดี้นั้น สอดคล้องกับความต้องการที่จะมีส่วนร่วมในสังคม กับความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพถึงขีดสุดของแมคคลัสกี้ ดังกล่าวแล้วข้างต้นนั้น นั่นคือ ผู้เกษียณอายุต้องการการมีส่วนร่วมในเชิงเศรษฐกิจสังคม ของสังคม เช่นเดียวกับบุคคลในกลุ่มอื่น ๆ นอกจากนี้ยังต้องการความรู้ ทักษะ และการฝึกอบรมประเภทต่าง ๆ เพื่อพัฒนาตนด้วย ดังนั้น การศึกษาที่จัดให้ผู้เกษียณอายุควรวางอยู่บนรากฐานของความต้องการเหล่านี้เป็นสำคัญ

การจัดการศึกษาประเภทก่อนเกษียณ (Preretirement Education) ที่เรียกว่า การเตรียมตัวก่อนการเกษียณ มีมาเป็นเวลานานแล้ว และจัดในประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีการกำหนดอายุในการทำงาน ดังเช่น ในสหรัฐอเมริกา มีการจัดหลักสูตรก่อนการเกษียณสำหรับผู้สูงอายุ ในปี ค.ศ. 1948 ที่มหาวิทยาลัยมิชิแกน สหรัฐอเมริกา เป็นครั้งแรก และต่อจากนั้นก็มีการจัดหลักสูตรเช่นนี้อย่างแพร่หลายในหน่วยงานต่าง ๆ

วิธีการจัดการเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุ มีดังนี้

ในปัจจุบันนี้ การเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุ มีการจัดอย่างแพร่หลาย ไม่เพียงแต่จัดในสถาบันการศึกษาเท่านั้น แต่ยังจัดในโรงงาน สถาบันศาสนา ศูนย์ผู้สูงอายุ หน่วยงานของทหาร ตำรวจ บริษัทต่าง ๆ อีกด้วย ถือเป็นหลักสูตรหรือรายวิชาที่มีจุดมุ่งหมาย เนื้อหาหลักสูตร

วิธีการสอนและการประเมินผลอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ และเน้นการสอนให้ผู้เกษียณอายุให้เข้าใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทั้งทางด้านสุขภาพ อนามัย ที่อยู่อาศัย การวางแผนเชิงเศรษฐกิจ สันทนาการ ความรู้เกี่ยวกับหน่วยงานในชุมชนที่จะเป็นผู้ให้บริการ ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกทางบวกต่อการเกษียณอายุ

ส่วนการสอนการเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุ จะเกิดผลเมื่อมีการร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุทุกหน่วยเข้าร่วมเป็นผู้ให้ความรู้และให้ข้อมูลต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุเอง โดยมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนด้วย และควรเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ฝึกทำโครงการต่าง ๆ ที่เป็นของจริง เพื่อใช้ปฏิบัติหลังการเกษียณอายุแล้ว นอกจากนี้แล้ว ในการฝึกอบรมการเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุ ควรใช้วิทยากร ผู้สอนอย่างหลากหลาย รวมไปถึงผู้สูงอายุอื่น ๆ ที่เกษียณอายุไปแล้วด้วย เพื่อให้ข้อมูลต่าง ๆ

ข้อเสียในการจัดการเตรียมตัวก่อนการเกษียณที่พบมากในปัจจุบันคือ มีการจัดอย่างหลากหลายในสถานที่ต่าง ๆ มิได้ยึดรูปแบบการจัดอย่างครบวงจรดังกล่าวข้างต้น และจัดในระยะเวลาอันสั้นเพียง 1 - 2 วัน จุดมุ่งหมายของการจัด ก็เพื่อให้ความรู้ด้านการเงิน หรือโครงการบำนาญเท่านั้น ว่าควรจะเลือกการเกษียณอายุเมื่อไร และจะได้รับประโยชน์อะไร หรืออีกประเภทหนึ่งที่อาจจัดในระยะยาวกว่า เป็นโครงการที่ให้ความรู้ด้านต่าง ๆ ซึ่งนอกจากด้านการเงินแล้ว ยังให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพ อนามัย ที่อยู่อาศัย สันทนาการ และด้านกฎหมายด้วย ซึ่งการจัดรูปแบบนี้ จะให้ความพึงพอใจต่อการเกษียณอายุมากกว่าประเภทแรก

โดยสรุปแล้วการจัดการเตรียมตัวก่อนการเกษียณ ควรมีระยะเวลายาวพอควร และควรจัดอย่างมีวัตถุประสงค์ อย่างครบวงจร ให้ความรู้แก่ผู้เกษียณหลายแง่มุม การจัดควรคำนึงถึงวิธีการสอนที่ต้องเป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการสอนผู้ใหญ่วัยสูงอายุด้วย ที่ดีที่สุดควรจัดทำสื่อการสอนขึ้นมาเฉพาะเพื่อการสอนด้วย ดังเช่น ในหลายแห่งกำลังทำอยู่ในปัจจุบัน (Atchley. 1988)

วิธีการจัดการศึกษาหลังการเกษียณอายุ (Postretirement Education) มีดังนี้

การจัดการศึกษาหลังการเกษียณอายุทำอย่างหลากหลายในหลายรูปแบบ แต่ส่วนมากมักจัดเป็นชั้นเรียนระยะสั้น หรืออาจจัดเป็นรายวิชาประเภทต่าง ๆ ให้ผู้สูงอายุเลือกเรียนได้ตามพอใจของตน การเรียนหลังการเกษียณอายุจะช่วยให้ผู้สูงอายุปรับตัวได้อย่างดีและดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่า หน่วยงานทางการศึกษาผู้ใหญ่มีหน้าที่ที่จะต้องจัดโครงการการศึกษาประเภทต่าง ๆ แก่ผู้สูงอายุหลังเกษียณ ในปัจจุบันมีข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเชิงสำรวจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับผู้เกษียณอายุ อาทิเช่น

1. ผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาดีจะมีมโนทัศน์แห่งตนทั้งทางด้านร่างกาย และสติปัญญาสูงกว่าผู้มีระดับการศึกษาต่ำ และจะลงเรียนมากกว่า นอกจากนี้แล้วยังพบว่า ผู้สูงอายุต้องการข่าวสารข้อมูลด้านต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นข่าวสารด้านผลประโยชน์ต่าง ๆ

ด้านกฎหมาย ด้านกิจกรรมต่าง ๆ ด้านสุขภาพ ที่อยู่อาศัย และผู้สูงอายุยังต้องการข่าวสารข้อมูลเพื่อที่จะช่วยแก้ปัญหาด้านรายได้ สุขภาพอนามัย และการใช้เวลาว่าง ซึ่งแสดงว่าผู้สูงอายุต้องการข่าวสารข้อมูลเฉพาะด้านเพื่อการดำรงชีวิตอยู่หลังการเกษียณอายุ จึงสรุปได้ว่าการจัดข่าวสารข้อมูลเป็นการให้ความรู้ที่สำคัญ และควรจัดอย่างทั่วถึงผู้สูงอายุทุกกลุ่มทั้งในและนอกสถานสงเคราะห์ผู้ชรา

2. การจัดรายวิชาแก่ผู้เกษียณอายุ มีการจัดเป็นรายวิชา บางแห่งจัดเป็นการสอนแบบจุลบท (Minicourse) ที่จบในระยะสั้นและมีการฝึกปฏิบัติด้วย ซึ่งเป็นที่นิยมมาก ได้แก่ รายวิชาประเภททักษะฝีมือต่าง ๆ จิตวิทยาผู้สูงอายุ การออกกำลัง โภชนาการ และการปฐมพยาบาล เป็นต้น

3. พบว่าอัตราการเรียนในผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป ยังอยู่ในระดับต่ำ เมื่อเทียบกับผู้ใหญ่กลุ่มอื่น ๆ และผู้สูงอายุยังไม่นิยมเรียนรายวิชาด้านอาชีพ แต่มักเลือกวิชาประเภทส่งเสริมสติปัญญาหรือประสบการณ์มากกว่า อย่างไรก็ตามพบว่า มีผู้สูงอายุในประเทศอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากต้องการทำงานต่อไปหลังการเกษียณอายุ จึงควรจัดวิชาที่ส่งเสริมทักษะอาชีพให้ด้วย

4. พบว่าผู้สูงอายุเมื่อลงเรียนวิชาใดแล้ว ก็มักจะลงเรียนต่อไปไม่หยุดยั้ง เพราะฉะนั้นจึงควรหาทางกระตุ้นให้ผู้สูงอายุได้ลงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุ ที่ มีระดับการศึกษาต่ำ เพื่อจะได้ตัดสินใจลงเรียนต่อไป

5. พบว่าผู้สูงอายุพอใจที่จะเรียนในชั้นเรียนที่เป็นประเภทไม่มีการสอบ มีช่วงเวลาสั้นกว่าชั้นเรียนทั่วไป รวมทั้งการเรียนด้วยตนเองอีกด้วย และการเรียนที่ใช้สื่อประเภทต่าง ๆ อย่างหลากหลาย

สรุปได้ว่าผู้สูงอายุหลังการเกษียณต้องการการศึกษาหลายรูปแบบ ทั้งที่เป็นแบบชั้นเรียน แบบเรียนด้วยตนเอง และแบบชั้นเรียนระยะสั้น และต้องการรายวิชาที่มีรูปแบบหลากหลาย เพื่อสนองความต้องการที่มีอย่างหลากหลายของกลุ่มผู้สูงอายุหลังการเกษียณ หลักสำคัญของการจัดการศึกษาหลังการเกษียณอายุ ก็คือ ผู้จัดต้องมีความเข้าใจในปรัชญาของการศึกษาตลอดชีพ มีความเชื่อว่า คนทุกกลุ่มอายุสามารถพัฒนาได้ และการพัฒนาผู้สูงอายุนั้น ควรเป็นการให้การศึกษาตลอดชีพ ซึ่งจะต้องทำร่วมกัน โดยความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ต้องจัดหางบประมาณ และสถานที่ที่เหมาะสม จัดหาผู้สอนที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยจะเป็นแหล่งสำคัญในการจัดการสอนแก่ผู้สูงอายุหลังเกษียณอายุได้เป็นอย่างดี

จากที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้นจะเห็นว่า การจัดการศึกษาสำหรับผู้เกษียณอายุ (Retirement Education) เป็นเรื่องที่มีความสำคัญ และในปัจจุบันมีการจัดอย่างเป็นระบบ ทั้งในรูปแบบ เนื้อหา และมีวิธีการจัดอย่างมีหลักการ รวมไปถึงมีการศึกษาค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลสนับสนุนการจัดการสอนประเภทนี้ด้วย จึงกล่าวได้ว่าในปัจจุบัน การจัดการศึกษาสำหรับผู้เกษียณอายุได้พัฒนาขึ้นมาเป็นวิชาการสาขาหนึ่งอย่างสมบูรณ์ สามารถนำมาเป็นรูปแบบการจัดให้แก่กลุ่มผู้สูงอายุของไทยได้

ในประเทศไทย ความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งถือว่าเป็นผู้ใหญ่กลุ่มหนึ่งในสายงานของการศึกษาผู้ใหญ่ ยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย จึงทำให้การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ มีน้อยไปด้วย ในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุของไทยนั้น แม้จะมีอยู่บ้าง เช่น การจัดการเตรียมตัวก่อนการเกษียณอายุให้แก่ข้าราชการ และบุคลากรในหน่วยงานเอกชนหรือรัฐวิสาหกิจ แต่การจัดที่จัดให้นี้ทำอยู่ในระยะสั้นเพียง 2 - 3 วัน ซึ่งยังไม่เป็นการเพียงพอ สำหรับการจัดการศึกษาที่เรียกว่า หลังการเกษียณอายุนั้น มีน้อย หรือแทบไม่มีเลย ซึ่งเป็นเรื่องที่จะต้องพัฒนาต่อไป โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ใหญ่ น่าจะเป็นผู้ริเริ่มงานส่วนนี้ขึ้น และพัฒนาขึ้นให้เป็นระบบดังเช่นที่ทำอยู่ในประเทศอื่น ๆ

การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุของไทย

จากการวิจัย (สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2525) พบว่า ผู้สูงอายุไทยส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา ซึ่งมีอยู่ร้อยละ 53.3 และมีการศึกษาในประดับประถมศึกษาตอนต้นร้อยละ 35 ทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้ขาดความรู้ความสามารถที่จะแสวงหาข่าวสารข้อมูลที่จะช่วยเหลือตนเอง โดยเฉพาะในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพในวัยชราได้ นอกจากนี้แล้ว การบริการด้านการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิตในรูปแบบต่าง ๆ นั้น ยังขาดแคลนอยู่มาก ทั้งในด้านปริมาณ และคุณภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเนื้อหาสาระที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ จึงทำให้ผู้สูงอายุตลอดจนลูกหลานหรือบุคคลใกล้ชิด ไม่ได้รับทราบข่าวสารข้อมูลอันจำเป็นแก่การเตรียมตัวเข้าสู่ชีวิตในวัยชราอย่างถูกต้องเหมาะสม รวมถึงยังไม่มีการจัดระบบงานหรือกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ ได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ของตนให้เป็นประโยชน์อย่างเพียงพอ จึงมีส่วนทำให้สังคมมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อผู้สูงอายุ ประการที่สำคัญที่สุดก็คือ สังคมมีค่านิยมที่ไม่ถูกต้องว่า การศึกษาและการปฏิบัติธรรมนั้นเป็นเรื่องเหมาะสมเฉพาะผู้สูงอายุ ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว สิ่งเหล่านั้นเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เริ่มในบุคคลเมื่อยังอายุน้อย และจะส่งผลเมื่อล่วงเข้าวัยสูงอายุมากกว่าที่จะเรียนในวัยปลายของชีวิตของบุคคล

รัฐบาลได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องให้ความรู้ และให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุ จึงได้วางนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ในการพัฒนาผู้สูงอายุตามแผนพัฒนาระยะต่าง ๆ ดังนี้

1. แผนพัฒนาผู้สูงอายุระยะยาว พ.ศ. 2525 - 2544

ด้วยการเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการให้การดูแลผู้สูงอายุ รัฐบาลไทยหลังจากได้ประชุมร่วมกับประเทศต่าง ๆ ในองค์การสหประชาชาติ คณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติขึ้น เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2525 และคณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการขึ้น 7 คณะ คือ (คณะกรรมการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและ

การพัฒนาสังคม, 2534 : 33 - 41)

1. คณะอนุกรรมการศึกษาวิจัยและวางแผนระยะยาวเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

2. คณะอนุกรรมการประสานงานบริการสุขภาพผู้สูงอายุ

3. คณะอนุกรรมการศึกษาวัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุ

4. คณะอนุกรรมการวิเทศสัมพันธ์เรื่องผู้สูงอายุ

5. คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์กิจการผู้สูงอายุ

6. คณะอนุกรรมการสวัสดิการผู้สูงอายุ

7. คณะอนุกรรมการจัดหาทุนส่งเสริมกิจการผู้สูงอายุ

สำหรับคณะอนุกรรมการศึกษาวิจัยและวางแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ ได้จัดทำแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (พ.ศ. 2525 - 2545) โดยมีแผนแม่บทสำหรับใช้เป็นแนวทางในการทำแผนปฏิบัติงาน 5 ด้าน คือด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านความมั่นคงของรายได้ ด้านสังคมวัฒนธรรมและด้านสวัสดิการ สำหรับทางด้านการศึกษานั้นได้วางนโยบายและมาตรการดังต่อไปนี้

นโยบาย

1. เร่งรัดจัดการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเฉพาะการศึกษานอกระบบ ให้มีรูปแบบและเนื้อหาสาระที่ผู้สูงอายุจะมาร่วมกิจกรรมและได้รับประโยชน์อย่างแท้จริง

2. เน้นความสำคัญด้านการศึกษาเพื่อชีวิตในครอบครัว (Family Life Education) ทั้งการศึกษาในระบบและนอกระบบ เพื่อเตรียมตัวรับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงชีวิต ด้วยการระดมความร่วมมือจากภาคเอกชนโดยเฉพาะจากสื่อมวลชนทุกรูปแบบ พร้อมทั้งสร้างความเข้าใจให้แก่ประชาชนว่าสุขภาพของผู้สูงอายุจะดีหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับสุขภาพตั้งแต่วัยเยาว์ ฉะนั้น การชะลอความเสื่อมของสุขภาพนั้นต้องทำมาแต่เด็ก โดยการรู้จักป้องกันรักษาสุขภาพปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมอยู่เสมอ

3. สนับสนุนให้มีระบบวิธีการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์จากผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากกลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุให้เป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น

มาตรการ

1. จัดทำสื่อต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ข้อมูล ข่าวสาร คำแนะนำ ในด้านการเตรียมตัวของผู้สูงอายุ ให้รู้จักวิธีการรักษาและป้องกันสุขภาพอนามัยของตนเองให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางกายและจิตใจ รวมทั้งให้รู้จักบทบาทและหน้าที่ของการเป็นผู้สูงอายุที่ดี

2. ให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุเรื่องวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถมีบทบาทมีส่วนร่วมในครอบครัวได้เป็นอย่างดี

3. ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว เช่น วัด ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนและสถานที่สาธารณะอื่น ๆ ให้เป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลระหว่างผู้สูงอายุและกับประชาชนกลุ่มอื่น ๆ ด้วย โดยพยายามจัดกิจกรรมที่ผู้สูงอายุสามารถจะมีส่วนร่วมได้ด้วยอย่างจริงจัง

4. เตรียมบุคลากรที่มีความรู้เกี่ยวกับการดูแลและปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ และสอดแทรกเนื้อหาสาระเหล่านี้ไว้ในหลักการเรียนการสอนในทุกระดับการศึกษาและในระบบการสาธารณสุขมูลฐาน

5. จัดกิจกรรมทางศาสนาโดยมุ่งเน้นการศึกษาหลักธรรมและการปฏิบัติมากกว่ามุ่งเน้นรูปแบบพิธีกรรมอย่างที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน และชักจูงให้ประชาชนทุกวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุให้มามีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ

6. จัดกิจกรรมในรูปแบบที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มาแสดงความสามารถในสาขาวิชาต่าง ๆ ต่อสาธารณชน เพื่อให้สังคมยอมรับในบทบาทของผู้สูงอายุมากขึ้น

7. ปรับปรุงกฎระเบียบของทางราชการให้มีความเหมาะสมและคล่องตัวที่จะนำความสามารถของผู้สูงอายุที่ทรงคุณวุฒิมาใช้ ในบทบาทเป็นที่ปรึกษา เขียนหนังสือหรือเอกสารวิชาการในเชิงรวบรวมข้อมูล แนวปฏิบัติ วิธีการแก้ปัญหาในการปฏิบัติงานเฉพาะเรื่องต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างมาก

จากแผนพัฒนาผู้สูงอายุระยะยาว ปี 2525 - 2544 นี้ ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ของไทยยังมีการศึกษาน้อย ยังขาดความรู้ ขาดข้อมูลข่าวสาร ที่จะช่วยเหลือตนเองให้ดำรงชีวิตในวัยชราอย่างมีคุณภาพได้ นอกจากนั้น บริการการศึกษาที่จะให้แก่ผู้สูงอายุก็ยังขาดแคลน ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ โดยเฉพาะเนื้อหาสาระที่จะเป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ ซึ่งแสดงว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจะเร่งจัดบริการให้ความรู้ให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุโดยด่วน และจัดให้ครอบคลุมทั่วถึงในเชิงปริมาณตลอดจนให้มีคุณภาพที่เหมาะสม

ในแผนดังกล่าวนี้ได้ให้นโยบายและมาตรการในการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุไว้ **ในด้านเนื้อหาและวิธีการที่จะให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุไว้ได้แก่**

1. การเตรียมตัวรับการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงชีวิตของผู้สูงอายุ
2. การศึกษาชีวิตครอบครัว
3. การศึกษาสุขภาพกายและจิตใจ
4. การปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม
5. บทบาทหน้าที่ของการเป็นผู้สูงอายุที่ดี

6. การเลี้ยงดูเด็ก (เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถช่วยครอบครัว)

7. ศาสนา

ในด้านของวิธีการในการให้ความรู้นั้นอาจสรุปได้ดังนี้

1. จัดในลักษณะของการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต เน้นการศึกษานอกระบบ

2. ให้ความรู้โดยใช้สื่อต่าง ๆ หลายรูปแบบ

3. ใช้สถานที่ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น วัด ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน ฯลฯ ใช้เป็นที่พบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและจัดกิจกรรม

4. จัดกิจกรรมทางศาสนา

5. จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อันมีคุณค่าต่อสังคม

แผนพัฒนาผู้สูงอายุระยะยาวฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2535 - 2554

หลังจากที่รัฐบาลได้ดำเนินการจัดกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุตามแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2525 -2545 มาได้ 10 ปี ในปี 2535 รัฐบาลโดยมี นายอานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีการทบทวนแผนขึ้นเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและเศรษฐกิจ ผลจากการทบทวนทำให้ได้นโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว พ.ศ. 2535 -2554 ขึ้นมา (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2537 : 36 - 38) รายละเอียดในแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุฉบับทบทวนใหม่นี้ ยังมีความคล้ายคลึงกับของเดิม แต่เปลี่ยนแปลงบางส่วนให้ทันต่อเหตุการณ์มากยิ่งขึ้น ดังรายละเอียดสรุปได้ ดังนี้

นโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว (พ.ศ. 2535 - 2554) จำแนกออกเป็น 5 ด้าน คล้ายฉบับแรกคือ

1. ด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ

2. ด้านสังคม การศึกษา วัฒนธรรม และจิตใจ

3. ด้านการงานและรายได้

4. ด้านสวัสดิการสังคม

5. ด้านวิจัยและพัฒนา

จากแผนพัฒนาผู้สูงอายุฉบับทบทวนนี้ ได้มีการกำหนดนโยบายไว้ 8 ประการหลัก ดังนี้คือ

1. ส่งเสริม และให้บริการการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะให้ผู้สูงอายุรู้จักปรับตัว ดูแลรักษาสุขภาพพลานามัย ป้องกันโรค และการออกกำลังกายที่ถูกต้อง เพื่อให้สามารถที่จะดำรงชีวิตในบั้นปลายอย่างมีคุณค่าและมีความสุข

2. ให้บริการพื้นฐานทางสวัสดิการสังคม ตลอดจนการสงเคราะห์ด้านต่าง ๆ ตามความต้องการและจำเป็นอย่างเพียงพอแก่ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะผู้สูงอายุที่มีรายได้ต่ำและไม่มีผู้อุปการะ

3. สนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ทำงานตามกำลัง ความถนัด และความสามารถ และได้ถ่ายทอดประสบการณ์และความชำนาญงานให้แก่คนรุ่นหลัง รวมทั้งได้ทำประโยชน์อื่น ๆ แก่สังคม

4. ส่งเสริมลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวแบบสังคมไทยดั้งเดิม รวมทั้งเสริมสร้างค่านิยมในการให้ความเคารพและกตัญญูกตเวทีแก่ผู้สูงอายุ

5. สนับสนุนให้สถาบันศาสนามีบทบาทสำคัญในการเผยแพร่คุณธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ ตลอดจนเป็นที่พึ่งทางใจแก่ผู้สูงอายุได้

6. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนและภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการจัดสวัสดิการและบริการผู้สูงอายุ และให้โอกาสผู้สูงอายุเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างเหมาะสม และเกิดประโยชน์ทั้งแก่ผู้สูงอายุและสังคม

7. สนับสนุนให้มีการผลิตและพัฒนาบุคลากรสำหรับดูแล รักษา และการให้บริการผู้สูงอายุ

8. จัดเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษา วิจัย ติดตาม และประเมินผลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

จากนโยบายดังกล่าว รัฐบาลได้กำหนดมาตรการไว้รวม 6 ด้าน เพื่อให้ทุกหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนถือเป็นแนวทางในการนำมาจัดทำเป็นแผนงาน โครงการหรือกิจกรรม ดังนี้

1. เผยแพร่ความรู้ให้ผู้สูงอายุรู้จักการปรับตัว การดูแลสุขภาพ การป้องกันโรคโภชนาการ การออกกำลังกาย ด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ ตลอดจนจัดให้มีบริเวณและอุปกรณ์ที่เหมาะสมกับการออกกำลังกาย การพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งจัดบริการพิเศษด้านนันทนาการ

2. ขยายบริการและสวัสดิการด้านสุขภาพอนามัย สังคม และสาธารณูปโภคสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพและไม่มีผู้อุปการะ

3. ให้การศึกษา อบรม หรือแนะแนวอาชีพสำหรับผู้สูงอายุที่ยังสามารถทำงานได้ ให้มีความรู้และทักษะสำหรับการเลือกประกอบอาชีพที่เหมาะสม รวมทั้งขอให้หน่วยงาน ทั้งภาครัฐ รัฐวิสาหกิจ และเอกชน เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้ทำงานตามความถนัดและศักยภาพ

4. จัดกิจกรรมด้านต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม ทั้งเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่ชนรุ่นหลังหรือการพัฒนาชุมชน

5. รณรงค์ให้ประชาชนและสังคมเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการมีสมาชิกหลายรุ่นและผู้สูงอายุอยู่รวมกันในครอบครัว ตลอดจนให้มีค่านิยมในการเคารพกตัญญูกตเวทีต่อบุพการีและผู้สูงอายุ

6. ขอความร่วมมือจากสถาบันทางศาสนาในการเผยแพร่คำสอน เพื่อให้เป็นที่พึงทางจิตใจแก่ผู้สูงอายุ รวมทั้งให้มีการปรับปรุงวิธีการเผยแพร่คำสอนในรูปแบบที่หลากหลายและเหมาะสม

จากแผนพัฒนาผู้สูงอายุ (ฉบับปรับปรุง) ปี 2535 - 2554 นี้ สามารถวิเคราะห์ได้ว่าในภาพรวมมีความคล้ายคลึงกับแผนพัฒนาผู้สูงอายุฉบับเดิม ปี 2525 -2544 อยู่ เพียงแต่ปรับเปลี่ยนในรายละเอียดบ้าง ในส่วนของการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุนั้น มีลักษณะสำคัญ คือ

ด้านเนื้อหาที่จะให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

1. เนื้อหาที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ (ยังคงคล้ายคลึงกับแผนฉบับเดิม) ได้แก่ระดับความเปลี่ยนแปลงในวัยต่าง ๆ ของผู้สูงอายุ การปรับตัว การรักษาสุขภาพ การป้องกันโรค การออกกำลังกาย การใช้ชีวิตบั้นปลายอย่างมีคุณค่า ฯลฯ

2. การให้ความรู้หรือฝึกอบรมและการแนะแนวอาชีพสำหรับผู้สูงอายุที่ยังสามารถทำงานได้ เพื่อให้เลือกประกอบอาชีพได้อย่างเหมาะสมกับความถนัดและศักยภาพของตนเอง

ในส่วนของวิธีการก็ยังคงคล้ายคลึงกับแผนฯ ฉบับเดิม คือให้จัดด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ หลาย ๆ วิธี เป็นการจัดกิจกรรมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วม ให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ และเน้นกิจกรรมทางศาสนาเพื่อเป็นที่พึ่งทางใจแก่ผู้สูงอายุ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (2535 - 2539)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2537) ได้มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ โดยระบุไว้ในส่วนที่ 4 : แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม บทที่ 2 การพัฒนาจิตใจ วัฒนธรรมและสังคม ข้อ 2 (2.3) ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาส ที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้โดยเฉพาะกลุ่มผู้มีรายได้ต่ำ เด็กด้อยโอกาส คนไร้ที่พึ่ง และผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง ให้ได้รับสวัสดิการและบริการสังคมพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต และเป็นธรรมยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถพัฒนาตนเองและเป็นกำลังใจการพัฒนาประเทศต่อไป

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 (สำนักงานคณะกรรมการศึกษาแห่งชาติ. 2535 : 19 - 21) ได้กำหนดนโยบายด้านการศึกษาไว้ ดังนี้

1. จัดระบบเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อให้ประชาชนมีโอกาสได้เรียนรู้อย่างกว้างขวางและต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. สนับสนุนการขยายบริการการศึกษาให้แก่ผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม และผู้ที่มีความบกพร่องทางกาย สติปัญญา จิตใจ และอารมณ์ ให้กว้างขวางและทั่วถึงโดยเร็ว

3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ เพื่อขยายบริการการศึกษา เพื่อแลกเปลี่ยนและกระจายความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร ไปสู่ประชาชนและชุมชนได้อย่างกว้างขวางและรวดเร็ว

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539)

แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 ได้กำหนดนโยบายไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2535 : 33 - 39)

1. เร่งกระจายโอกาสทางการศึกษ าทุกระดับและประเภทการศึกษา อย่างกว้างขวางและเป็นธรรมแก่กลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ สังคม และกลุ่มชนต่างวัฒนธรรม ตลอดจนจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมผู้มีความสามารถพิเศษ

2. เร่งจัดการศึกษาให้มีลักษณะเป็นเครือข่ายของการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นหลากหลายในรูปแบบ และวิธีการให้สอดคล้องกับความต้องการของบุคคล ชุมชน และสังคม ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

3. เร่งพัฒนาระบบข้อมูล ข่าวสาร และสารสนเทศทางการศึกษา และที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาทั้งภาครัฐ และเอกชน ทั้งในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค ให้สามารถนำไปใช้ในการวางแผน การบริหารและการจัดการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 - 2544)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2539 : 28, 38) ได้มีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุเกี่ยวกับ "การพัฒนาสุขภาพและพลานามัย" ในการพัฒนาศักยภาพคนด้านสุขภาพและพลานามัย โดยให้สนับสนุนการณรงค์ผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ครอบครัวมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุ ตลอดจนให้ได้รับบริการด้านฟื้นฟูสุขภาพ และในด้าน "การพัฒนาประชากรกลุ่มผู้ด้อยโอกาส" โดยสรุปว่า

1.จัดสวัสดิการสงเคราะห์โดยเพิ่มเบี้ยยังชีพให้แก่ผู้สูงอายุที่ไม่มีญาติหรือผู้เลี้ยงดูให้มากขึ้น รวมทั้งขยายบริการรักษาพยาบาลโดยไม่คิดมูลค่า ตลอดจนลดหย่อนค่าโดยสารสำหรับพาหนะเดินทางทุกประเภทและบริการสาธารณะต่าง ๆ ให้ครอบคลุมอย่างทั่วถึง ทั้งในเมืองและชนบทในรูปแบบที่เหมาะสม

2. ส่งเสริมให้ครอบครัวเห็นความสำคัญและเอาใจใส่ดูแลผู้สูงอายุ ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดูแลผู้สูงอายุในครอบครัว รวมทั้งพิจารณาให้สิ่งจูงใจแก่บุตรหรือญาติที่ดูแลผู้สูงอายุที่ยากจน

3. สนับสนุนให้สถานพยาบาลเอกชน องค์กรภาคเอกชน องค์กรศาสนาและชุมชนเข้ามามีส่วนช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุในรูปแบบต่าง ๆ พร้อมทั้งกำหนดให้มีมาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริม กำกับ และดูแลหน่วยงานภาคเอกชนที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ให้มีการดำเนินงานและจัดบริการตามมาตรฐานขั้นต่ำที่เหมาะสมและเป็นธรรมต่อผู้ใช้บริการ

4. ส่งเสริมให้มีองค์กรหลักที่ทำหน้าที่รับผิดชอบงานด้านผู้สูงอายุที่เป็นเอกภาพ โดยทำหน้าที่วางแผน รวบรวมข้อมูล และประสานการดำเนินงานอย่างเป็นเครือข่ายไปในทิศทางเดียวกัน

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 และฉบับที่ 8 ที่ได้ยกมานี้จะเห็นว่าได้มีนโยบายเกี่ยวกับผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ระบุเกี่ยวกับการศึกษา แต่ก็ได้กล่าวในลักษณะที่ครอบคลุมการให้บริการ การให้สวัสดิการแก่ผู้สูงอายุ นอกจากนั้น ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2535 และแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) ซึ่งถึงแม้ว่าจะไม่ได้ระบุกลุ่มเป้าหมายผู้สูงอายุไว้อย่างชัดเจน แต่ก็ได้เน้นการจัดการศึกษาตลอดชีวิตซึ่งหมายถึงคนทุกเพศทุกวัย

จากแผนพัฒนาฯ ต่าง ๆ ที่ยกมานี้จะเห็นได้ว่า รัฐบาลโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุ ได้พยายามเสนอแนวนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ที่จะจัดบริการให้แก่ผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ รวมทั้งด้านการศึกษา โดยถือว่าการศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ และจำเป็นแก่ผู้สูงอายุตลอดชีวิต ในด้านของนักการศึกษา นักจิตวิทยา แพทย์ และผู้ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุต่างก็มีความเห็นเช่นเดียวกัน คือ ต่างก็ให้ความสำคัญของการให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุ ดังตัวอย่างที่จะนำมากล่าวต่อไปนี้

สุรกุล เจนอบรม (2529 : 70) กล่าวว่า การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุนั้นมีความสำคัญ เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุมากจะช่วยเตรียมผู้สูงอายุให้สามารถจัดการกับชีวิตบั้นปลายของตนเองได้อย่างมีความสุขและความสงบ ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความรู้ที่ทันสมัย รู้ข่าวคราว สภาพของสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป การศึกษาเกี่ยวกับด้านสุขภาพอนามัย โภชนาการ การบริหารร่างกาย การรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การร่วมกิจกรรมสันทนาการที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพทางกาย ทางจิต การมีงานอดิรกหรืองานอาชีพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ การช่วยให้ผู้สูงอายุได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมเหล่านี้ จะช่วยให้ผู้สูงอายุรู้จักพึ่งตนเอง ไม่เป็นภาระแก่ สังคมในบั้นปลายของชีวิต เช่นเดียวกับ

ศรีทับทิม พาณิชพันธ์ (2525 : 29) กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า วิธีหนึ่งที่จะช่วยผู้สูงอายุในการปรับตัวในการเผชิญปัญหาต่าง ๆ และส่งเสริมให้ผู้สูงอายุพึ่งตนเองได้ ก็คือ การจัดกิจกรรมให้ความรู้ ให้การศึกษาในเรื่องต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุเพื่อผู้สูงอายุสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับตัวเองได้ และยังสามารถช่วยเหลือผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ได้อีกด้วย

ในส่วนนี้จึงพอสรุปได้ว่า การให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุเป็นสิ่งที่จำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุของไทย ซึ่งจากผลการสำรวจและข้อมูลของหน่วยงานหลายแห่ง ให้ข้อ

สรุปตรงกันว่า ผู้สูงอายุของไทยมีระดับการศึกษาโดยเฉลี่ยค่อนข้างต่ำ และการจัดให้การศึกษาแก่ผู้สูงอายุในสังคมไทยยังมีข้อจำกัด เนื่องจากสังคมไทยมีค่านิยมเชิงลบหรือมองไม่เห็นความสำคัญของการให้การศึกษาแก่ผู้ที่มีอายุมาก แต่จากการที่รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานพัฒนาผู้สูงอายุระยะยาว และให้มีการศึกษาเป็นแนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุทางหนึ่งนั้น พอเห็นแนวทางได้ว่า ผู้สูงอายุของไทยในระยะเวลาต่อไป คงได้รับการดูแลและพัฒนาจนสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคม สามารถดำเนินชีวิตได้ดี และในประการสำคัญ สามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ มีบทบาทเป็นทั้งผู้รับและผู้ให้ที่สำคัญ และสามารถทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดอบรมที่มีคุณค่าแก่ ครอบครัวและสังคมไทยได้

บทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวและสังคม

นายแพทย์บรรลุ ศิริพานิช (2541 : 176 - 182) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้สูงอายุของไทยในอดีต ในปัจจุบันและในอนาคตได้อย่างน่าสนใจและได้ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์หลายอย่าง ดังเช่น ต่อไปนี้

ในอดีตผู้สูงอายุไทยดูจะมีสถานภาพทางสังคมทั้งในครอบครัวและทั่วไปค่อนข้างสูง ผู้เขียนมีชีวิตอยู่ในยุคนั้น จำได้ถึงคำพังเพยหรือคำที่พูดกันเมื่อมีปัญหาจะตัดสินใจอยู่บทหนึ่งคือ **"เดินตามหลังผู้ใหญ่หมาไม่กัด"** ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุในอดีตนั้น เป็นผู้มีอำนาจหรือมีอิทธิพลในสังคมไทยในการชี้ผิด ชี้ถูกมาก มิฉะนั้นก็คงจะไม่มีคำพังเพยดังกล่าว

ทำไมผู้สูงอายุไทยในอดีตจึงเป็นผู้มีสถานภาพทางสังคมค่อนข้างสูงดังกล่าว คงจะเป็นเพราะในอดีตสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม การเรียนรู้ของบุคคลในสังคมเกี่ยวกับอาชีพในชีวิตเป็นการเรียนรู้จากผู้สูงอายุหรือผู้ใหญ่ทั้งนั้น ชาวไร่ชาวนาก็เรียนรู้การทำไร่ทำนาจากบิดามารดา ชาวประมงก็เรียนรู้ การประมงจากบิดามารดา ชาวสวนก็เรียนรู้การทำสวนจากบิดามารดา พี่ป้าน้าอาซึ่งล้วนเป็นผู้ใหญ่ แม้วิชาชีพเฉพาะ เช่น ช่างไม้ ช่างปูน ช่างก่อสร้าง หรือแม้แต่อาชีพแพทย์ก็เรียนรู้จากผู้ใหญ่โดยยอมเป็นลูกมือฝึกปรือไปตั้งแต่ไม่รู้อะไรเลย จนค่อย ๆ มีความชำนาญมากขึ้น ๆ และออกไปตั้งตัวประกอบอาชีพได้เอง ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะในอดีตยังไม่มีโรงเรียนวิชาชีพแพร่หลายอย่างในปัจจุบัน ดังนั้น ผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุ นอกจากจะเป็นบรรพบุรุษหรือมีสายเลือดสืบต่อกันมาแล้ว ยังมีบทบาทเป็นผู้ประสาทวิชาชีพให้ประกอบอาชีพเลี้ยงตัวมาได้อีกด้วย จึงนับว่าผู้ใหญ่หรือผู้สูงอายุเป็นผู้มีพระคุณอย่างสูง ฉะนั้น คำพูด คำตัดสิน หรือการชี้ผิดชี้ถูกอะไรในครอบครัวของบิดามารดา หรือผู้ใหญ่ในครอบครัวจึงเหมือนคำตัดสินที่ทุกคนต้องยอมรับ (แม้จะไม่พอใจในบางครั้งบางคราว)

ในสังคมนอกบ้าน ผู้ใหญ่ซึ่งส่วนมากเป็นผู้สูงอายุที่มีคุณงามความดีเป็นที่รักใคร่ในหมู่บ้าน จะได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน และเป็นตลอดไปจนชั่วชีวิต ข้อพิพาท

บาดหมางกันเล็ก ๆ น้อย ๆ ในหมู่บ้านที่ตกลงกันเองไม่ได้ ผู้ใหญ่บ้านสามารถชี้ผิดชี้ถูกได้ ไม่ต้องขึ้นโรงขึ้นศาลให้ลำบาก นับว่าผู้สูงอายุเป็นหลักของชุมชน หรือสังคมระดับหมู่บ้านได้เป็นอย่างดี ทำให้หมู่บ้านอยู่ได้ด้วยความสงบสุข

ในเทศกาลงานบุญตามประเพณี ผู้สูงอายุจะเป็นผู้นำในกิจการ เพราะผู้สูงอายุเป็นผู้รู้ ถึงขนบธรรมเนียมและพิธีการต่าง ๆ ตลอดจนกำหนดเวลาที่เหมาะสม ดังนั้นผู้สูงอายุจึงกลายเป็นผู้นำของหมู่บ้านโดยอัตโนมัติ

โดยเฉพาะในเรื่องการแต่งงานมีเหย้ามีเรือนของหนุ่มสาว ถ้าผู้ใหญ่ บิดามารดา พี่ป้าน้าอาไม่เห็นด้วยก็เป็นการยากที่หนุ่มสาวจะแต่งงานกันได้

ดังนั้นผู้สูงอายุ จึงอยู่ในครอบครัวได้ด้วยความสุข ครอบครัวใดมีผู้สูงอายุมาก ๆ มักจะได้รับการขอคำชี้แนะเสมอเกี่ยวกับความถูกต้องในขนบธรรมเนียม จึงกล่าวได้ว่าผู้สูงอายุในอดีตมีสถานภาพในครอบครัวและสังคมค่อนข้างสูง ดังกล่าวมาในตอนต้น ทั้งๆ ที่กว่า 50% ของผู้สูงอายุในอดีตไม่ได้รับการศึกษาตามระบบเลย เพราะในอดีตยังไม่มีพระ ราชบัญญัติบังคับให้คนไทยต้องเรียนหนังสือ

เมื่อเวลาผ่านไปประเทศไทยเริ่มพัฒนาประเทศตั้งแต่การเปลี่ยนการปกครองเมื่อปี 2475 เป็นต้นมา การศึกษาทุกระดับชั้นและทั่วทุกจังหวัดจัดให้มีขึ้น เป็นผลให้คนไทยรุ่นปัจจุบันมีความรู้พื้นฐานมากขึ้น

นอกจากโรงเรียนที่สอนตามระบบแล้ว ยังมีโรงเรียนอาชีวศึกษา สอนอาชีพ จนสุดท้ายการศึกษาถึงขั้นอุดมศึกษา มหาวิทยาลัย ก็มีเพิ่มมากขึ้น

ในขณะที่คนรุ่นใหม่มีโอกาสและได้รับการศึกษาเพิ่มมากขึ้นคนรุ่นเก่าก็ยังมีสถานภาพทางความรู้อยู่เท่าเดิม ยิ่งบ้านเมืองมีการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจในแผนระยะแรก ๆ (แผนที่ 1 ถึง 5 โดยประมาณ) บ้านเมืองค่อย ๆ เปลี่ยนจากสังคมเกษตรมาสู่สังคมอุตสาหกรรมมากขึ้นเรื่อย ๆ โรงงานผลิตสินค้าสำเร็จรูปเกิดขึ้น เพื่อผลิตทดแทนการนำเข้าจากต่างประเทศ เมื่อผลิตเก่งมากขึ้น ก็ผลิตส่งขายต่างประเทศ จนปัจจุบันปรากฏว่า รายได้ส่วนใหญ่จากการส่งออกสินค้า ซึ่งเดิมเป็นผลผลิตทางการเกษตรกลับกลายมาเป็นรายได้ส่วนใหญ่เป็นผลผลิตภาคอุตสาหกรรมในชั่วเวลา 2 - 3 ทศวรรษที่ผ่านมา

ดังนั้น จึงพบโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากมาย จนสุดท้ายมีนิคมอุตสาหกรรม เพื่อร่วมโรงงานต่าง ๆ เข้าด้วยกันเกือบทั่วทุกภาคของประเทศ ทำให้เกิดความเจริญในทางเศรษฐกิจแก่ประเทศอย่างรวดเร็ว ดังเป็นที่ทราบอยู่ทั่วกัน

อย่างไรก็ตามผลของการพัฒนาดังกล่าว ทำให้เกิดผลกระทบต่อครอบครัวและผู้สูงอายุค่อนข้างมาก

ผู้สูงอายุซึ่งเดิมเป็นผู้สอนอาชีพให้แก่เด็กรุ่นใหม่ ได้หมดบทบาทนี้เสียแล้ว เด็กรุ่นใหม่

สามารถเรียนอาชีพ ช่าง เกษตร ประมง แพทย์ ฯลฯ ได้จากโรงเรียนหรือสถานศึกษา คนรุ่นใหม่รู้เรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี จากตำรับตำรา มีเหตุผลดีกว่าคนรุ่นเก่า จนบางคนชี้ให้คนรุ่นเก่าซึ่งเป็นผู้สูงอายุเห็นถึงความเข้าใจผิด ๆ มาแต่ในอดีต

โดยเฉพาะอาชีพแพทย์ แพทย์สมัยใหม่ให้ผลการรักษาได้ดีกว่าแพทย์สมัยโบราณอย่างชัดเจน รัฐจัดให้มีโรงพยาบาลสมัยใหม่ขึ้นบริการแก่ประชาชนทุกจังหวัด เป็นผลทำให้ผู้สูงอายุเดิมที่เคยเป็นหมอโบราณที่เคยช่วยบริการสังคมมาแต่อดีตค่อย ๆ หมดบทบาทลงตามลำดับ

ในด้านการปกครองโดยเฉพาะส่วนท้องถิ่น ระดับตำบลและหมู่บ้าน ซึ่งเดิมมีผู้สูงอายุเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ปัจจุบันนี้ผู้ใดจะเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันจะเป็นได้โดยการเลือกตั้งเหมือนสมาชิกสภาแทนราษฎร และจะเกษียณอายุเมื่ออายุ 60 ปี ดังนั้น จึงไม่มีผู้ใหญ่บ้าน กำนันคนใดในปัจจุบันที่เป็นผู้สูงอายุ เมื่อเป็นดังนี้ บทบาทผู้สูงอายุเดิมในอดีตที่เคยเป็นหลักหรือผู้นำในชุมชนหรือหมู่บ้าน ตำบล จึงหมดไปเช่นเดียวกัน

ในขณะที่บทบาทผู้สูงอายุถูกจำกัดลงดังกล่าว ครอบครัวไทยในชนบทก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ในเรื่องครอบครัวผู้สูงอายุจึงมีบทบาทที่สำคัญในปัจจุบัน เป็นการดูแลเด็ก ๆ ซึ่งเป็นลูกหลานในครอบครัวแทนบิดามารดา ซึ่งอาจเดินทางไปทำงานในโรงงานหรือขายแรงงานในแดนไกล

สำหรับผู้สูงอายุในเมือง จะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากชนบทบ้างตามสมควร ขึ้นอยู่กับสถานภาพทางการศึกษาและเศรษฐกิจของครอบครัวและของผู้สูงอายุเอง ผู้สูงอายุที่มีวิชาชีพหรือนักธุรกิจมักจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจดี เป็นผลทำให้มีครอบครัวที่อบอุ่น ส่วนผู้สูงอายุที่มีอาชีพใช้แรงงานสถานภาพทางการศึกษา มีไม่มากนัก มักจะมีสถานภาพทางเศรษฐกิจไม่ดี มีผลทำให้ครอบครัวแตกแยก จนสุดท้ายผู้สูงอายุต้องไปอาศัยสถานสงเคราะห์ของรัฐบาล

กล่าวโดยทั่วไป น่าจะกล่าวได้ว่า บทบาทของผู้สูงอายุไทยในครอบครัวและสังคมในปัจจุบันตกต่ำลงมาก พยานสำคัญที่ยืนยันความเชื่อถืออันนี้ก็คือ การมีคำพูดเปรียบเปรยผู้สูงอายุเป็น "ไดโนเสาร์ เต่าล้านปี" จากคนรุ่นใหม่ซึ่งได้ยินหรือเขียนลงในสื่อสารมวลชนกันอยู่บ่อย ๆ อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเมื่อ ปี 2529 ของสถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าผู้สูงอายุยังอยู่ในครอบครัวถึง 95.6 % อยู่คนเดียวเพียง 4.4 % เท่านั้น

เมื่อเดือนมีนาคม 2538 มีการประชุมใหญ่สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทยฯ มีผู้สูงอายุทั่วประเทศมาร่วมประชุมประมาณ 200 กว่าคน ทั้งชายและหญิง ผู้เขียนได้ออกแบบสอบถามผู้สูงอายุทั้งหมดเพื่อต้องการทราบหลายหัวข้อ หัวข้อหนึ่งที่ผู้เขียนยกขึ้นถามคือ ความต้องการของผู้สูงอายุในเรื่องที่อยู่อาศัยปรากฏว่า 100 % ของผู้สูงอายุที่ตอบแบบสอบถาม ตอบว่าต้องการอยู่กับลูกหลานในครอบครัว

ดังนั้น จึงไม่เป็นปัญหาเลยว่า ความฝันหรือความต้องการของผู้สูงอายุไทยก็คือ อยากอยู่กับครอบครัว ความสุขของผู้สูงอายุไทยคือ การได้อยู่กับลูกหลานในบั้นปลายของชีวิต ไม่มีใคร

อยากไปอยู่บ้านพักคนชราที่กรมประชาสงเคราะห์จัดให้ เว้นแต่ด้วยความจำใจ หรือจำเป็นเท่านั้น

บทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวและสังคมในอนาคต จะมีบทบาทมากขึ้น ทั้งนี้ เพราะเมื่อเวลาผ่านไป ผู้สูงอายุรุ่นที่มีสถานภาพทางการศึกษาต่ำจะค่อย ๆ หมดไปพร้อม ๆ กับคนรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาดีจะกลายไปเป็นผู้สูงอายุ ข้อสำคัญจึงอยู่ที่ว่าจะทำอย่างไรให้ผู้สูงอายุในอนาคตอยู่ในครอบครัวได้อย่างมีความสุขทั้งครอบครัว

สำหรับแนวทางที่ผู้สูงอายุไทยจะอยู่ในครอบครัวได้อย่างมีความสุขนั้น ครอบครัวประกอบด้วย คนหลายช่วงอายุ มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ละครอบครัวซึ่งแตกต่างกันไป ครอบครัวจะมีความอบอุ่นได้ก็เมื่อทุกคนมีความสุขร่วมกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน ช่วยเหลือกัน ปฏิบัติกิจในครอบครัวตามหน้าที่ที่เหมาะสมของแต่ละคนแต่ละวัยและปรับตัวเข้าหากันตามสภาพสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปตามวัน เวลา ใคร่ขอเสนอข้อชี้แนะแนวทางที่ผู้สูงอายุจะอยู่ในครอบครัวได้อย่างมีความสุขร่วมกันดังนี้

1. ในส่วนของผู้สูงอายุเอง ก่อนที่จะเป็นผู้สูงอายุสมควรจะได้เตรียมตัวศึกษาหาความรู้เรื่องทั่ว ๆ ไป ในวัยสูงอายุที่ร่างกายและจิตใจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นใด เพื่อจะได้ปรับตัวเสียให้ถูกต้อง โดยเฉพาะเรื่องดังต่อไปนี้

1.1 สุขภาพกาย และสุขภาพจิต เป็นเรื่องสำคัญของผู้สูงอายุที่จะต้องเอาใจใส่ด้วยตนเอง อย่าหวังพึ่งหมอหรือลูกหลานมากเกินไป เพราะสุขภาพเป็นเรื่องที่ตนเองต้องช่วยตนเอง โดยหมั่นศึกษาหาความรู้เรื่องทางสุขภาพอนามัย เพื่อส่งเสริมสุขภาพตนเอง และป้องกันโรคที่ป้องกันได้ด้วยตนเอง ปัจจุบันมีเอกสารวิชาการภาษาไทยที่เข้าใจง่าย ๆ เกี่ยวกับสุขภาพอนามัยอยู่มากแล้ว ที่จะหามาศึกษาได้ด้วยตนเอง ถ้ามีสุขภาพดีเสียแล้ว ผู้สูงอายุเองก็สบาย ลูกหลานก็ไม่ยุ่งยาก ไม่เป็นภาระแก่ใครในครอบครัว

1.2 เตรียมเรื่องเงินทองเสียให้เรียบร้อย ว่าเราจะใช้เงินออมที่ออมไว้เมื่อยังไม่สูงอายุอย่างไร โดยไม่จำเป็นก็ไม่ต้องให้ลูกหลานต้องยุ่งยาก ผู้สูงอายุที่รอบคอบย่อมเตรียมเงินไว้ใช้ยามสูงอายุได้เพียงพอไม่ขาดแคลน ถ้าผู้สูงอายุไม่มีเงินออมเอาเสียเลย ก็จำเป็นต้องประหยัดให้มาก อย่าให้ลูกหลานต้องลำบากกับเรามากเกินไปในเรื่องการเงิน

1.3 หางานที่เหมาะสมกับสภาพร่างกายและความพึงพอใจทำ

ปัจจุบันผู้สูงอายุที่มีอายุระหว่าง 60 - 70 ปี สภาพร่างกายยังดีอยู่มาก ถ้ามีปัญหาด้านการเงินการทำงานเพื่อหาเงินที่ไม่หนักมากเกินไป ก็ไม่ใช่เรื่องที่เสียหายแต่อย่างใด จะเป็นการดีเสียอีกที่ได้ช่วยตนเองโดยไม่ต้องให้ลูกหลานต้องลำบาก การจะนอนรอแต่ให้ลูกหลานหามาให้ ทั้ง ๆ ที่ยังพอทำอะไรได้ ย่อมไม่ใช่สิ่งที่ผู้สูงอายุที่มีศักดิ์ศรีพึงปฏิบัติ แต่ถ้าไม่มีปัญหาด้านการเงินเพราะเรามีเงินออมมือสังหาริมทรัพย์ที่ให้ดอกผลอยู่แล้ว ก็ต้องหางานอดิเรกที่รักที่ชอบทำ ไม่สมควรที่ผู้สูงอายุจะอยู่นิ่งเฉย เพราะการอยู่นิ่งเฉยจะทำให้สุขภาพร่างกายเสื่อมโทรมลงเร็วกว่าการได้ทำงาน

ตามสมควร สำหรับผู้มีวิชาชีพ การได้ใช้ประสบการณ์ของชีวิตช่วยสังคม หรือแม้ทำธุรกิจเพื่อหวังผลกำไรก็ไม่ใช่เรื่องเสียหายอะไร เพียงแต่อย่าเบียดเบียนตนเองมากเกินไป

2. ในส่วนของลูกหลานที่มีผู้สูงอายุในครอบครัว ต้องเข้าใจว่าผู้สูงอายุนั้น มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ในระยะอายุ 60 - 70 ปี ความเปลี่ยนแปลงอาจยังเห็นไม่ชัดเจนนัก แต่พออายุระหว่าง 70 - 80 ปี จะเห็นความเปลี่ยนแปลงชัดเจนยิ่งขึ้น และจะเห็นชัดที่สุดเมื่ออายุเลย 80 ปีไปแล้ว ยิ่งมีอายุสูงขึ้นก็ยิ่งมีความพิการในอวัยวะต่าง ๆ มากขึ้นตามลำดับ เป็นการเสื่อมทางชีววิทยาไปตามธรรมชาติ สิ่งที่จะชะลอความเสื่อมเหล่านี้ ได้แก่อาหารที่ถูกต้อง การออกกำลังกายที่สม่ำเสมอ การมีสุขภาพจิตที่ดีเท่านั้น

ปัญหาของผู้สูงอายุโดยทั่วไปจะมีอยู่ 3 ประการ คือ

ก. ปัญหาเรื่องสุขภาพ เพราะผู้สูงอายุมีภูมิต้านทานต่ำลง มีโอกาสต่อการเป็นโรคสูง โดยเฉพาะอุบัติเหตุ การรักษาให้หายเป็นปกติเป็นไปได้ด้วยความยากลำบาก ไม่เหมือนกับคนวัยเด็กและวัยหนุ่มสาว ดังนั้น การป้องกันและการส่งเสริมสุขภาพจึงเป็นเรื่องสำคัญ

ข. ปัญหาเรื่องการเงิน เนื่องจากผู้สูงอายุหยุดการประกอบอาชีพแล้ว ดังนั้นรายได้จึงต่ำลง (ยกเว้นผู้ที่มีรายได้รายได้ประจำอยู่แล้ว) ถ้าไม่มีเงินออมเตรียมไว้ใช้อย่างเพียงพอ ผู้สูงอายุจะมีปัญหาทางการเงินในการจับจ่ายใช้สอย โดยเฉพาะข้าราชการบำนาญ เงินบำนาญ หลังเกษียณอายุราชการตอนแรก ๆ ก็พอใช้ แต่เมื่อเวลาผ่านไปนาน ๆ ค่าของเงินตกต่ำลง เงินบำนาญไม่มีการเพิ่มขึ้นก็เกิดปัญหาในเรื่องไม่เพียงพอในการใช้จ่ายเกิดขึ้น

ค. ปัญหาทางสังคม ผู้สูงอายุยิ่งอายุมากขึ้นเพื่อนร่วมรุ่นก็ยิ่งล้มหายตายจากไป โดยเฉพาะคู่สมรส ทำให้เกิดความว้าเหว่ การอยู่ในครอบครัวกับลูกหลานจึงเป็นการแก้ไขที่ดีที่สุด

เมื่อทราบกว้าง ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุและปัญหาทั่วไปเช่นนี้แล้ว ใคร่ขอเสนอแนะลูกหลานที่มีผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัว เพื่อก่อให้เกิดความสุข ความอบอุ่นของครอบครัวร่วมกันดังนี้

1. หากมีบิดามารดาหรือปู่ย่า ตายายในครอบครัว ขอให้คิดเสียเถิดว่า เป็นโอกาสดีครอบครัวหนึ่งที่จะมีผู้สูงอายุอยู่ครบทั้งบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย มีน้อย จะมีก็แต่บิดามารดาตัวเองและลูก เท่านี้ก็เรียกว่าบ้าน 3 ชั่วอายุคนแล้ว ครอบครัวใดเป็นครอบครัว 3 ชั่วอายุคน น่าจะนับว่าเป็นครอบครัวอบอุ่น ที่กล่าวว่าเป็นโอกาสดีก็เพราะจะได้มีโอกาสทดแทนบุญคุณผู้ให้กำเนิดมาตามวัฒนธรรมของคนไทย และจะได้มีโอกาสทำตัวอย่างด้วยของจริงให้ลูกหลานได้ดูด้วยการปรนนิบัติดูแลบิดามารดาตามสมควรกับสถานภาพ เมื่อวันเวลาผ่านไปตนเองเป็นผู้สูงอายุบ้าง จะได้รับผลบุญอันนี้กับตัวท่านเอง เพราะลูกหลานจะเรียนรู้จากตนเอง

2. หางานหรือสนับสนุนให้ผู้สูงอายุได้ทำงานที่ชอบตามความรู้ความสามารถ อย่าปล่อยให้ผู้สูงอายุอยู่นิ่งเฉย เพราะการไม่มีงานทำเลยจะทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกตนว่าเป็นคนไร้ค่า และเงียบเหงาเป็นทางให้เกิดอาการซึมเศร้า ซึ่งจะเกิดผลร้ายตามมาอีกมาก อย่าคิดว่าแก่แล้วไม่ควรทำอะไร

ให้พ่อแม่นั่งกินนอนกินจะดีกว่า เพราะการนั่งกินนอนกินโดยไม่ทำอะไรเลย จะทำให้อ้วนและเป็นบ่อเกิดแห่งโรคภัยตามมา จงพยายามสร้างกิจกรรมสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับลูกหลานในครอบครัวให้ต่อเนื่องเสมอ

3. กระตุ้นให้ผู้สูงอายุศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเป็นการฝึกฝนสมองอยู่เสมอ โดยเฉพาะความรู้เรื่องอาหารที่เหมาะกับวัย การออกกำลังกายที่ผู้สูงอายุจะได้ประโยชน์ เรื่องสุขภาพอนามัยที่จะเกิดประโยชน์กับตัวผู้สูงอายุ โดยยึดหลักการว่าต้องให้ผู้สูงอายุรู้จักส่งเสริมและป้องกันโรคแล้วปฏิบัติให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองอย่างจริงจัง

4. ดูแลเรื่องการเงินให้เหมาะสม ถ้าผู้สูงอายุไม่มีปัญหาด้านการเงิน ก็ไม่ต้องเข้าไปยุ่งด้วย แต่ถ้าผู้สูงอายุมีปัญหาเรื่องการเงินในการจับจ่ายใช้สอยส่วนตัว จงจัดการให้สมควรกับสถานภาพ

5. สมควรสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเป็นสมาชิกชมรมหรือกลุ่มที่ผู้สูงอายุสนใจ เช่น ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มศึกษาธรรม กลุ่มกล้วยไม้ กลุ่มสมุนไพร กลุ่มท่องเที่ยว กลุ่มดนตรี ฯลฯ จะทำให้ผู้สูงอายุมีเพื่อนใหม่ ไม่เหงา

6. เมื่อผู้สูงอายุมีอายุมากขึ้นจนมีความพิการทางกายหรือมีความผิดปกติทางสมอง เช่น หลงลืม จำเป็นจะต้องมีผู้ดูแลใกล้ชิด ช่วงชีวิตผู้สูงอายุช่วงนี้จะเป็นช่วงที่ทำให้ครอบครัว ต้องลำบากในการดูแล ต้องระวังเรื่องอุบัติเหตุ และการพลัดหลง

สำหรับในส่วนของรัฐบาลหรือสังคมนั้น รัฐหรือสังคมโดยทั่วไป ควรเข้าใจปัญหาของผู้สูงอายุให้ถ่องแท้และหาทางป้องกันแก้ไขไว้ก่อน การที่วัฒนธรรมไทยมีแบบประเพณีที่ลูกหลานเลี้ยงดูบิดามารดา เมื่อเข้าวัยสูงอายุในครอบครัวเป็นแนวทาง หรือวัฒนธรรมที่ดีที่ประเสริฐแล้ว ต้องพยายามชี้แนะให้ประชาชนเข้าใจ และเห็นประโยชน์ของวัฒนธรรมของเราผู้เขียนใคร่เสนอแนะดังนี้

1. รัฐควรมีมาตรการสนับสนุนให้ลูกเลี้ยงดูบิดามารดาในครอบครัว โดยใช้มาตรการทางภาษี เช่น ผู้ใดเลี้ยงดูบิดามารดาจะได้รับการลดหย่อนภาษีเงินได้

ผู้ใดต่อเติมบ้านเพื่อเลี้ยงดูบิดามารดาในครอบครัวจะได้รับเงินกู้ โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย

ครอบครัวใดมีผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 85 ปี อยู่ในความดูแลควรได้รับเงินสนับสนุนในการเลี้ยงดูเป็นรายเดือนเช่นนี้เป็นต้น

ผู้สูงอายุจะมีมากขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจากสุขภาพอนามัยของประชาชนดีขึ้น ทำให้อายุยืนขึ้น ผู้สูงอายุเมื่อมีอายุมากขึ้นจะมีปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ด้านการเงิน และเรื่องที่อยู่อาศัย ประกอบกับผู้ดูแล ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่ดี กล่าวคือ ลูกจะมีหน้าที่ในการดูแลเลี้ยงบิดามารดาและผู้สูงอายุก็คงอยู่ในครอบครัวตลอดไป

การที่ผู้สูงอายุยังอยู่ในครอบครัวตลอดไปจนสิ้นชีวิต จะเป็นผลดีด้วยกันทั้งผู้สูงอายุ ลูกหลาน และสังคมโดยรวม สมควรที่จะรักษาประเพณีวัฒนธรรมอันนี้ให้ยั่งยืน

ฝ่ายผู้สูงอายุเองก็ควรปรับตนเองให้เข้ากับภาวะการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไป โดยพยายามช่วยตนเองให้มากขึ้น

ฝ่ายลูกหลานก็ต้องเข้าใจในบทบาทของตนและเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุที่ต้องให้การดูแลช่วยเหลือที่เหมาะสม

ฝ่ายรัฐก็จำเป็นต้องมีมาตรการช่วยเหลือสนับสนุนให้ผู้สูงอายุยังคงมีชีวิตอยู่ในครอบครัวตลอดไป

การที่ครอบครัวมีผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวจะทำให้เกิดความอบอุ่นมั่นคง และมีความสุขด้วยกัน อันจะยังให้สังคมโดยรวมมีความสงบสุข

จากความคิดเห็นของนักวิชาการที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิข้างต้น สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุของไทยมีบทบาทสำคัญในครอบครัวและชุมชนในอดีต ถึงแม้ในปัจจุบันบทบาทจะลดน้อยลงไปบ้างตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม แต่ผู้สูงอายุของไทยก็ไม่ได้หมดความสำคัญลงไปเสียที่เดียว ทั้งผู้สูงอายุและครอบครัวต่างมองเห็นความสำคัญของการมีผู้สูงอายุในครอบครัว ซึ่งสมควรจะรักษาประเพณีวัฒนธรรมนี้ไว้ให้ยั่งยืน ซึ่งความคิดเห็นนี้สอดคล้องกับของผู้ทรงคุณวุฒิอื่น ๆ เช่น ศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ (2541 : 54) ก็ได้แสดงความคิดเห็นว่า ครอบครัวไทยมีบทบาทต่อการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรมแก่เยาวชน ในด้านการสร้างสิ่งแวดล้อมที่จะเป็นวิถีดำเนินชีวิตต่อไป และสั่งสอนอบรมให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ เป็นแบบอย่างให้เด็กเลียนแบบจนเป็นปฏิบัตินิสัย แก้ไขและยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เสริมสร้างคุณธรรมและวัฒนธรรมแก่เด็กด้วยวิธีการที่เหมาะสมกับวัยของเด็ก และครอบครัวไทยเป็นครอบครัวขยาย ซึ่ง ปู่ ย่า ตา ยาย และพ่อแม่จะช่วยอบรมสั่งสอนเด็กให้เกิดการพัฒนาทางด้านคุณธรรมและวัฒนธรรม แสดงให้เห็นความสำคัญของการมี ปู่ย่า ตายาย หรือผู้สูงอายุอยู่ในครัวเรือน

สรุปได้ว่า ผู้สูงอายุยังคงมีบทบาทสำคัญในครอบครัวและสังคมไทย สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดอบรมคุณธรรม วัฒนธรรม และสิ่งที่ดีงามแก่เด็กและเยาวชนได้เป็นอย่างดี และเป็นบทบาทที่สมควรได้รับการสนับสนุน ส่งเสริมให้ปฏิบัติเป็นอย่างยิ่ง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่มีผู้จัดทำไว้เกี่ยวกับผู้สูงอายุทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ มีอยู่จำนวนมาก ไม่สามารถนำเสนอได้ทั้งหมด ในที่นี้จึงขอนำเสนอเฉพาะงานวิจัยที่สำคัญบางชิ้น ดังต่อไปนี้

งานวิจัยด้านสังคมเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทย

นิศา ชูโต (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ผู้สูงอายุไทย" เพื่อศึกษาโครงสร้างทางสังคมและครอบครัว การดำเนินชีวิตประจำวัน การทำงาน การพักผ่อนหย่อนใจ และการร่วมกิจกรรมทางสังคม และความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตัวผู้สูงอายุเองเกี่ยวกับความชราภาพในอนาคตและปัญหาผู้สูงอายุ ศึกษาจากทุกภาคของประเทศ ที่จังหวัดอุบลราชธานี อยุธยา เชียงใหม่ นครศรีธรรมราช จำนวน 1,000 คน พบว่า

1. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา

2. อาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ฐานะยากจน ตกเป็นภาระของบุตรหลานและรัฐที่จะต้องเกื้อหนุนผู้สูงอายุ

3. ครอบครัวและลูก ๆ มีบทบาทสำคัญที่ต้องดูเมื่อพ่อแม่เข้าสู่วัยสูงอายุ

4. ร้อยละ 90 ของผู้สูงอายุอาศัยอยู่กับครอบครัว บุตรหลาน และญาติพี่น้อง โดยมีบทบาทเป็นที่ปรึกษาของครอบครัว

5. ผู้สูงอายุชื่นชมในการที่ได้อยู่กับลูกหลาน ช่วยเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งเป็นหลานเหลน

6. ผู้สูงอายุต้องอยู่โดดเดี่ยวตามลำพังมีร้อยละ 4.7

7. มีร้อยละ 40 ที่ผู้สูงอายุยังต้องทำงานหารายได้เลี้ยงตัวเอง เพราะมีปัญหาสำคัญทางเศรษฐกิจ

8. มีปัญหาเรื่องสุขภาพ ร่างกายทรุดโทรม ได้รับบริการทางด้านสาธารณสุขน้อยมาก ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ามีบริการทางด้านการแพทย์และสาธารณสุข ไม่ได้ขอรับบริการจากสถานพยาบาลมากนัก ส่วนใหญ่มุ่งช่วยเหลือตนเอง

9. ได้รับบริการด้านสวัสดิการสังคมน้อยมาก ไม่ทราบแหล่งให้บริการทางสังคม ไม่ว่าของรัฐหรือเอกชน ส่วนใหญ่ขอความช่วยเหลือจากครอบครัวหรือลูกหลาน

10. กิจกรรมทางสังคม ขาดเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน มีการเข้าสังคมน้อยมาก กิจกรรมส่วนใหญ่ฟังวิทยุ เดินเล่น ทำงาน กิจกรรมทางสังคมส่วนใหญ่เกี่ยวข้องทางศาสนา ไปวัดพบปะเพื่อนฝูงที่วัดเป็นส่วนมาก

11. ผู้สูงอายุยังรู้สึกว่าตนเองมีความสุขเหมือนคนอื่น ๆ หรือมากกว่า

12. สภาพทางจิตใจ ไม่ค่อยมีความว้าเหว่มากนัก ศาสนามีส่วนช่วยอย่างมากที่ทำให้จิตใจบริสุทธิ์และมุ่งหวังการมีชีวิตที่ดีในชาติหน้า

บรรลุ ศิริพานิช และคณะ (2525) ได้ทำการวิจัย เรื่อง "ระบาดวิทยาคนพิการและผู้สูงอายุในประเทศไทย" ในด้านสังคมเศรษฐกิจ พบว่า

1. ร้อยละ 54 ผู้สูงอายุยังอยู่กับคู่สมรส

2. มีร้อยละ 93 ตอบว่าได้รับความเคารพนับถือจากเพื่อนบ้านและบุคคลแวดล้อม

3. ผู้สูงอายุชายร้อยละ 85 หญิงร้อยละ 76 มีความเห็นว่าตัวยังทำประโยชน์ให้แก่สังคมอยู่

4. ร้อยละ 58 ที่ต้องพึ่งพาอาศัยอยู่กับญาติ

5. ร้อยละ 40 สามารถพึ่งพาตนเองได้

พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ (2525) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตัวเองและปัญหาบางประการของคนชรา" พบว่า

1. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสุขในสถาบันครอบครัว และอาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย

2. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีสถานภาพในครอบครัวค่อนข้างสูง

3. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความทันสมัยอยู่ในระดับสูง

4. ผู้สูงอายุยังมีความเชื่อมั่นในตัวเอง โดยประเมินค่าของตนเองในทางบวกว่ายังมีคุณค่าหรือประโยชน์สำหรับบุตรหลาน ครอบครัวและสังคม แต่ในความเป็นจริง ผู้สูงอายุ มองตนเองว่าตัวเองมีสถานภาพทางสังคมต่ำ และได้รับความเคารพจากคนหนุ่มสาวน้อยกว่าสมัยก่อน

5. สิ่งที่ผู้สูงอายุมีความต้องการ คือ

- ความต้องการให้บุตรหลานมาเยี่ยมเป็นประจำ
- ต้องการช่วยเหลือครอบครัวโดยการดูแลหลาน
- ชอบประกอบอาหารและทำความสะอาดบ้าน

บรรลุ ศิริพานิช และคณะ (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุไทยที่อายุยืน" ผู้ที่อายุ 70 - 74 ปี ซึ่งเป็นผู้สูงอายุวัยกลาง พบว่า

- ร้อยละ 55 เป็นส่วนใหญ่ยังอยู่กับคู่สมรส
- ร้อยละ 42 เป็นหม้าย
- ส่วนหย่าร้าง และเป็นโสด มีร้อยละ 1.2 เท่า ๆ กัน
- ร้อยละ 49 ไม่ได้รับการศึกษา
- ร้อยละ 89 มีความต้องการให้บุตรดูแลส่งเสียในการดำรงชีพ
- ร้อยละ 21 มีความรู้สึกว่าไม่มีคนดูแล
- ร้อยละ 8 มีความคิดที่จะไปอยู่บ้านพักคนชรา

ปัญหาสำคัญของผู้สูงอายุ คือปัญหาทางเศรษฐกิจ สุขภาพร่างกายทรุดโทรม ขาดเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน คนสูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยมาก

บริการทางสังคมที่ผู้สูงอายุได้รับมีน้อยมาก โดยเฉพาะบริการทางด้านสาธารณสุข การรักษาพยาบาล

- ร้อยละ 62 ยังคิดว่าตัวเองมีความสุขเหมือนคนอื่น ๆ

นภาพร ชโยวรรณ และคณะ (2532) ได้นำผลการวิจัยเรื่อง "ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากรผู้สูงอายุในประเทศไทย" พบว่า

ผลการวิจัยซึ่งวัดภาวะเศรษฐกิจของผู้สูงอายุด้วยดัชนีต่าง ๆ บ่งชี้ว่า ผู้สูงอายุไทยในปัจจุบันมีภาวะเศรษฐกิจที่ค่อนข้างยากจน

- ร้อยละ 60 ของผู้สูงอายุ มีรายได้ต่ำกว่า 500 บาทต่อเดือน หรือไม่มีรายได้ (เมื่อเปรียบกับรายได้โดยเฉลี่ยต่อหัวของประชากรทั่วประเทศ ซึ่งอยู่ในระดับประมาณ 1,700 บาทต่อเดือน ในปี พ.ศ. 2530)

- ร้อยละ 5 ของผู้สูงอายุที่มีรายได้สูงกว่า 3,000 บาทต่อเดือน

- ร้อยละ 62 ของผู้สูงอายุ รายงานว่ามีภาวะเศรษฐกิจในปัจจุบันแย่กว่าเมื่ออายุ 40-50 ปี สำหรับผู้สูงอายุที่มีรายได้ประมาณร้อยละ 50 รายงานว่าไม่พอแก่การเลี้ยงชีพ

- ร้อยละ 90 ต้องการให้ลูกหลานเลี้ยงดู

ผู้สูงอายุในชนบทมีภาวะทางเศรษฐกิจยากจนกว่าผู้สูงอายุในเมืองอย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือ

- ร้อยละ 28 ของผู้สูงอายุในเมือง เปรียบเทียบกับร้อยละ 70 ของผู้สูงอายุในชนบท ไม่มีรายได้เลย หรือมีรายได้ต่ำกว่า 500 บาทต่อเดือน

- ผู้สูงอายุในเมืองและชนบทที่มีรายได้สูงกว่า 3,000 บาทต่อเดือน มีเพียงร้อยละ 25 และ 5 ตามลำดับ

- ร้อยละ 60 ของผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงานในเชิงเศรษฐกิจในชนบท มีอัตราการทำงานสูงกว่าผู้สูงอายุในเมือง

- การที่ภาวะทางเศรษฐกิจของผู้สูงอายุในชนบทต่ำกว่าในเมืองเนื่องจากงานที่ทำนั้นส่วนใหญ่เป็นงานในภาคเกษตรกรรมที่มีผลตอบแทนต่ำ

- ร้อยละ 75 สาเหตุสำคัญของการที่ผู้สูงอายุไม่สามารถทำงานได้ คือ สุขภาพร่างกายไม่ไหว

- รองลงไป คือ ครอบครัวของผู้สูงอายุไม่อยากให้ทำงาน

- ร้อยละ 4 ที่หยุดทำงานเพราะเกษียณอายุ

- ปัญหาสุขภาพเป็นอุปสรรคต่อการทำงานนั้น เป็นปัญหาในชนบทมากกว่าในเมือง คือ ในชนบทร้อยละ 81 และในเมืองร้อยละ 52 ตามลำดับ

- ร้อยละ 66 ผู้สูงอายุคิดว่าไม่ควรกำหนดการเกษียณอายุ หรือควรทำงานต่อไปเรื่อย ๆ

- ผู้สูงอายุในชนบทต้องการทำงานสูงกว่าในเมือง คือ ร้อยละ 69 ร้อยละ 51 ต้องการทำงานในเมือง

- แม้ว่าผู้สูงอายุต้องการทำงาน แต่ครึ่งหนึ่งก็รายงานว่าไม่สามารถทำต่อไปได้

- ร้อยละ 25 ไม่ทราบว่าตัวเองจะทำงานต่อไปได้นานเท่าไร

- ร้อยละ 15 สามารถทำงานต่อไปได้เพียงไม่เกิน 5 ปี

- ร้อยละ 60 ของผู้สูงอายุดำรงชีพอยู่ได้ด้วยการเลี้ยงดูจากบุตร

- รองลงมาร้อยละ 28 ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยการทำงาน

- ร้อยละ 8 ดำรงชีพได้เพราะมีเงินออม

- มีถึงร้อยละ 47 ผู้สูงอายุต้องพึ่งบุตร บุตรจึงนับเป็นแหล่งที่พึ่งพิงที่สำคัญมากขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้นของผู้สูงอายุ

- ผู้สูงอายุในชนบทมีอัตราร้อยละ 47 ที่พึ่งพิงบุตรซึ่งต่ำกว่าในเมืองเล็กน้อย คือร้อยละ 51 ขณะเดียวกันผู้สูงอายุในชนบทมีอัตราร้อยละ 30 ที่ดำรงชีพอยู่ด้วยการทำงานสูงกว่าในเมือง ซึ่งมีอัตราร้อยละ 17

- ผู้สูงอายุที่เป็นหม้าย หย่าร้าง ร้อยละ 57 ที่พึ่งพิงบุตรสูงถึง ร้อยละ 57 ขณะที่ผู้สูงอายุมีคู่สมรสที่พึ่งพิงบุตร ร้อยละ 60

เกี่ยวกับเรื่องที่อยู่อาศัย บทบาท และสภาพของผู้สูงอายุ ตลอดจนความรู้และทัศนคติต่าง ๆ เกี่ยวกับสวัสดิการที่รัฐควรให้บริการในทัศนะของผู้สูงอายุในปัจจุบัน พบว่า

- ผู้สูงอายุส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในครอบครัวแบบขยาย คือ มีบุตร หลานและคู่สมรสอื่นอยู่ในครัวเรือน

- ผู้สูงอายุที่มีอายุมากขึ้นเท่าไร ก็ยังต้องการความเอาใจใส่เลี้ยงดูจากบุตรหลานมากขึ้นเท่านั้น

- จำนวนร้อยละของผู้สูงอายุหญิงจะอยู่คนเดียวมากกว่าผู้ชาย ทั้งนี้เนื่องจากผู้หญิงมีอายุขัยโดยเฉลี่ยสูงกว่าชาย

- สถานภาพของผู้สูงอายุในการเป็นหัวหน้าครอบครัว และเป็นเจ้าของบ้านลดลงไปเมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้น ซึ่งชี้ให้เห็นว่าสถานภาพและความสำคัญลดลงเมื่ออายุของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้สูงอายุลดบทบาททางเศรษฐกิจลง จึงเท่ากับลดอำนาจไปโดยปริยาย

การสำรวจประชากรผู้สูงอายุระดับประเทศ โดยทำการสำรวจด้วยวิธีตัวอย่างในทุกจังหวัดทั่วในเขตเทศบาล สุขาภิบาลและนอกเขต โดยรวบรวมข้อมูล ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2537 โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ มีตัวเลขที่น่าสนใจดังนี้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2539)

1. ลักษณะทางประชากร

ก. จำนวนและการกระจายตัวและอัตราการเป็นภาระ

ปี พ.ศ. 2537 ประชากรทั้งสิ้น 59,243,740 คน เป็นผู้สูงอายุ 4,011,854 คน เท่ากับ 6.8 % ของประชากรทั้งหมด ชาย : หญิง = 1,801,780 : 2,210,074 คน อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล : นอกเขตเทศบาล = 1: 4.3 อัตราส่วนการเป็นภาระ Dependency Ratio = 58.2 (หมายความว่าประชากรวัยทำงาน 100 คน ต้องแบกรับภาระเลี้ยงดูเด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี และผู้สูงอายุ 58.2 คน) แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะผู้สูงอายุที่เป็นภาระจะเท่ากับ 10.7 ซึ่งน้อยกว่าการเป็นภาระกับเด็ก แต่แนวโน้มในอนาคต

ผู้สูงอายุจะมีจำนวนและอัตราส่วนสูงขึ้น ส่วนเด็กจะมีจำนวนลดลงอันเป็นผล จากการวางแผนครอบครัว

ข. สถานภาพสมรส

ผู้สูงอายุ 64.3 % อยู่ในสถานภาพสมรสโดยคู่สมรสอยู่ด้วยกัน 61.9 % หม้าย, หย่า, แยกกันอยู่ 33.4 % มีเพียง 2.2 % เป็นโสด

ค. การศึกษา

51.2 % ศึกษาเพียง ป. 4, 31.2 % ไม่ได้รับการศึกษา, 6.9 % ศึกษาสูงกว่า ป. 4

2. ลักษณะทางเศรษฐกิจ

ก. ภาวะการทำงาน พบว่า 1 ใน 3 ของผู้สูงอายุยังคงทำงานอยู่ในเชิงเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้

ข. อาชีพ กว่า 50 % ทำงานในภาคเกษตร

ค. สภาพการทำงาน 66 % เป็นธุรกิจส่วนตัว

ง. รายได้ และความเพียงพอของรายได้ ไม่มีรายได้ 1.1 % มีรายได้ 98.9 % มีรายได้โดยเฉลี่ยปีละ 31,093 บาท ในจำนวนนี้ 43.3 % มีรายได้ต่ำกว่า 10,000 บาทต่อคนต่อปี ผู้สูงอายุในเขตเทศบาล 75.7 % มีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ ผู้สูงอายุนอกเขตเทศบาล 58.6 % ตอบว่ามีรายได้เพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ

3. สุขภาพของผู้สูงอายุ

ก. ผู้สูงอายุประเมินสุขภาพตนเองว่าสุขภาพดี มาก 6.9 % ดี 31.4 % ปานกลาง 35.8 % ไม่ดี 23.0 % ไม่ดีมาก ๆ 2.9 %

โดยภาพรวม โรคที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นมาก 5 อันดับแรก คือ ปวดตามข้อ เวียนศีรษะ นอนไม่หลับ โรคเกี่ยวกับตา และเป็นลมบ่อย

ข. ความสามารถทางกายของผู้สูงอายุ ตา 92.9 % สามารถเดินภายในบ้านได้ดีโดยไม่ต้องมีคนช่วย 86.8 % เดินทางไปนอกบ้านได้เอง 50 % สามารถมองเห็นได้ชัดเจน 45.4 % มองไม่ค่อยชัดเจน 1 % มองไม่เห็นเลย หู 78.1 % ได้ยินเสียงชัดเจนดี 21.2 % ได้ยินไม่ค่อยชัดเจน 0.7 % ไม่ได้ยินเลย ฟัน 51.9 % เคี้ยวอาหารได้ดี 48.1 % เคี้ยวได้ไม่ค่อยดี

งานวิจัยด้านสภาพปัญหาทั่วไปของผู้สูงอายุไทย

ผู้สูงอายุจะมีแรงจูงใจและความกระตือรือร้นลดลง มีการมองปัญหาแตกต่างไปจากกลุ่มคนหนุ่มสาว เพราะมีประสบการณ์มามากกว่า ทำให้มีความสุขุมรอบคอบกว่า แต่จะปรับเปลี่ยนแนวคิดต่าง ๆ ได้ยาก จะมีการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมส่วนตัวที่รวดเร็วเป็นช้าลงในทุก ๆ ด้าน ทั้งการใช้จ่าย พักผ่อนหย่อนใจ กีฬาและกิจกรรมทางเพศ ฯลฯ

ความสามารถทางสติปัญญาของผู้สูงอายุโดยทั่ว ๆ ไปจะลดลง ซึ่งเป็นเพราะการเปลี่ยนแปลงทางสรีระวิทยา ทางอารมณ์และจิตใจ ตลอดจนทางสังคม อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เมื่อเข้าสู่วัยชราของแต่ละบุคคลนั้น จะแตกต่างกันไปตามพันธุกรรมและบุคลิกภาพของบุคคลอันเป็นผลรวมของประสบการณ์ โดยเฉพาะในระยะแรก ๆ ของชีวิต รวมทั้งความแตกต่างของพฤติกรรมและสมรรถภาพของบุคคลนั้น ๆ ในช่วงอายุต่าง ๆ ฯลฯ

ผู้สูงอายุแต่ละบุคคลจะมีความสามารถในการปรับตัวทั้งทางด้านจิตใจ สังคมและอารมณ์แตกต่างกันไปตามระดับการศึกษา ภาวะทางเศรษฐกิจ การเตรียมตัวรับสภาพเข้าสู่วัยสูงอายุ รวมทั้งค่านิยมและสิ่งแวดล้อมในสังคมนั้น ๆ ว่าจะเห็นคุณค่าช่วยดูแลประคับประคองผู้สูงอายุมากน้อยเพียงไร

ผลจากการสำรวจของสถาบันวิจัยสังคม (2525) พบว่า สิ่งที่สำคัญที่สุด ทั้งในด้านความคิดเห็นของผู้สูงอายุเอง และในความเป็นจริงคือ “ครอบครัวและลูก ๆ” ผู้สูงอายุคิดหวังที่จะมีชีวิตเป็นอิสระ มีบทบาทเป็นที่ปรึกษาของครอบครัวและผู้อื่น และมีปัญหาเรียงตามลำดับความสำคัญคือ

1. ปัญหาทางเศรษฐกิจอันสืบเนื่องจากรายได้ ไม่แน่นอน (31 %)
2. ปัญหาทางสุขภาพอนามัยทรุดโทรม (29 %)
3. ปัญหาของเพื่อนสนิททำให้รู้สึกเหงาโดดเดี่ยว (10%)
4. ไม่รู้จะมีชีวิตอยู่ไปเพื่ออะไร (9 %)
5. ปัญหาความสัมพันธ์กับครอบครัว (5 %)
6. ปัญหาเกี่ยวกับทรัพย์สินและอื่น ๆ (2 %)
7. ไม่มีปัญหาอะไร (10%)

จากผลงานวิจัยเดียวกันกับที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ทราบถึงความรู้สึกของผู้สูงอายุเกี่ยวกับช่วงเวลาที่มีความสุข และความทุกข์ของชีวิต ดังนี้

ช่วงที่มีความสุข

- ช่วงชีวิตที่มีความสุขที่สุดได้แก่วัยหนุ่มสาว คือ ช่วงวัยก่อนอายุ 25 ปี (31 %)
- ช่วงชีวิตที่มีความสุขรองลงมา ได้แก่ วัยแต่งงานแล้ว (20 %)
- ช่วงชีวิตที่มีความสุขถัดไป ได้แก่ วัยชรา หรือวันสูงอายุ (17 %)

แต่มีผู้สูงอายุจำนวนหนึ่ง (53 จาก 1,000 คน) ตอบว่าในช่วงชีวิตนี้ไม่เคยมีความสุขเลย และช่วงชีวิตที่มีความทุกข์ที่สุดในวัยสูงอายุนั้น สาเหตุสำคัญ คือ ความเจ็บป่วยของตนเอง และผู้ใกล้ชิด การตายจากของผู้ใกล้ชิดซึ่งทำให้เหงา ไม่มีใครดูแลและความลำบากทางเศรษฐกิจ

ช่วงที่มีความทุกข์

- ช่วงชีวิตที่มีความทุกข์ที่สุด ได้แก่ วัยชรา หรือวัยสูงอายุ (32 %)
- ช่วงชีวิตที่มีความทุกข์รองลงมา ได้แก่ วัยแต่งงาน (30 %)

- ช่วงชีวิตที่มีความทุกข์ถัดไป ได้แก่ เมื่อลูกโตเป็นอิสระ (12 %) อายุประมาณ 45 - 60 ปี และมีผู้สูงอายุประมาณอีกจำนวนหนึ่ง (98 จาก 1,000 คน) ตอบว่าไม่เคยมีความทุกข์ ซึ่งอาจเป็นเพราะไม่อยากแสดงออก หรือความคิดลืมเลือนก็ได้

อย่างไรก็ดี ในงานวิจัยเดียวกันได้ชี้ว่า แม้ว่าผู้สูงอายุจะมีปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับความแก่เฒ่า ทุกข์ยาก อย่างไรก็ตามมากกว่าครึ่ง (ร้อยละ 62) ยังคิดว่าตนเองมีความสุขเหมือนกับคนอื่น ๆ หรือมีความสุขมากกว่า และไม่ได้รู้สึกเหงาหรือว้าเหว่มากนัก ศาสนามีส่วนช่วยอย่างมากที่ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ และมุ่งหวังการมีชีวิตที่ดีขึ้นในโลกหน้า

จากการสำรวจของสถาบันวิจัยสังคมและหน่วยงานอื่น ๆ เกี่ยวกับสภาพปัญหาทั่วไปของผู้สูงอายุไทย ซึ่งเป็นงานที่จัดทำอย่างกว้างขวางได้ให้ข้อสรุปเป็นด้าน ๆ ดังนี้

ด้านสุขภาพอนามัย

1. ประชากรผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพแตกต่างไปจากประชากรกลุ่มอื่น ๆ เพราะเป็นวัยที่กำลังวังชาลดถอย ถูกโรคภัยเบียดเบียน โดยเฉพาะผู้ที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ ก็จะยิ่งซ้ำเติมปัญหาด้านสุขภาพอนามัยทั้งทางกายและจิตใจให้มากยิ่งขึ้นไปอีก

2. ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ด้อยการศึกษา จึงทำให้ขาดข้อมูลและความรู้พื้นฐานในด้านการป้องกันและการรักษาสุขภาพอนามัยเบื้องต้นของตนเองมาตั้งแต่วัยเด็กจนเติบโตมาเป็นผู้ใหญ่และจนเข้าสู่วัยชรา ซึ่งเป็นปัญหาที่มีผลสัมพันธ์และต่อเนื่องกันตลอดช่วงชีวิต จึงทำให้ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพอนามัยมากกว่าที่ควร

3. เนื่องจากสังคมมองข้ามความสำคัญของกลุ่มผู้สูงอายุมาโดยตลอด ประกอบกับความจำกัดของทรัพยากร จึงทำให้บริการสุขภาพผู้สูงอายุนั้นยังดำเนินการอยู่ในวงแคบมากทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน ไม่เพียงพอกับสภาพปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุเท่าที่ควร โดยเฉพาะการขาดระบบข้อมูลสถิติเกี่ยวกับสุขภาพอนามัยของผู้สูงอายุนั้นเป็นอุปสรรคแก่การวางแผนในทุกระดับ

4. จากผลการสำรวจคนชราไทยของสถาบันวิจัยสังคม เมื่อปี พ.ศ. 2525 ดังกล่าวข้างต้น พบว่าประชากรผู้สูงอายุประมาณร้อยละ 40 ยังทำงานเพื่อหารายได้ประจำหลังจากอายุ 69 ปี จนกระทั่งอายุมากหรือสุขภาพไม่อำนวย เพราะเหตุทางเศรษฐกิจ งานที่ทำส่วนใหญ่ ได้แก่ งานเกษตรกรรมและหรืองานส่วนตัว ซึ่งมีรายได้ต่ำและไม่มีหลักประกันหลังจากหยุดงานประจำ ปัจจุบันมีแนวโน้มว่าผู้สูงอายุจะหยุดทำงานประจำเพื่อหารายได้เมื่ออายุเกิน 64 ปีขึ้นไป และในจำนวนผู้ที่ยังทำงานอยู่นี้ประมาณร้อยละ 77 ยังประสงค์จะทำงานต่อไปอีก เนื่องด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และเพศชายมีแนวโน้มในการทำงานมากกว่าเพศหญิง

5. มีแนวโน้มว่าผู้สูงอายุจะต้องประสบปัญหาการแข่งขันในการทำงานมากขึ้น โดยเฉพาะกับผู้ที่มีอายุน้อยกว่าและมีการศึกษาดีกว่า และเนื่องด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีจะ

มีผลทำให้ระดับความต้องการผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์และฝีมือในการทำงานลดลง ซึ่งจะซ้ำเติมปัญหาการไม่มีงานทำของผู้สูงอายุมากขึ้น

6. รายงานการประเมินผลโครงการสงเคราะห์คนชราของกองวิชาการ กรมประชาสงเคราะห์ ปี พ.ศ. 2525 ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่าง 340 คน หรือประมาณร้อยละ 25 จากสถานสงเคราะห์ ทั้ง 6 แห่ง ที่มีอยู่ในเวลานั้น สรุปว่า

อาชีพ อาชีพล่าสุดของผู้สูงอายุก่อนเข้าสถานสงเคราะห์มีมากที่สุดคือ อาชีพค้าขาย ร้อยละ 24.4 รองลงมาคือ อาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่ ร้อยละ 23.5 ไม่มีอาชีพร้อยละ 20.0 รับจ้างทั่วไปร้อยละ 17.1 รับราชการและลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 8.5 เป็นลูกจ้างบริษัทร้อยละ 2.1

รายได้ ผู้สูงอายุก่อนเข้ารับอุปการะไม่ว่าจะมีอาชีพใด มีรายได้น้อยมากคือ รายได้ต่ำกว่า 1,000 บาทต่อเดือน มีมากถึงร้อยละ 50.6 ไม่มีรายได้เลยร้อยละ 25 มีรายได้ต่ำกว่า 2,000 บาทต่อเดือน มีร้อยละ17.4 และรายได้สูงกว่า 2,000 บาทต่อเดือน มีเพียงร้อยละ 7

7. ข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ครบเกษียณอายุจะมีบำเหน็จบำนาญต่ำ และต้องเสียภาษีรายได้ จึงทำให้มีปัญหาเดือดร้อนทางเศรษฐกิจ

ด้านสังคมและวัฒนธรรม

1. การอยู่ร่วมกันในครอบครัวกับลูก-หลาน มีความสำคัญอย่างมากต่อชีวิตของผู้สูงอายุ ฉะนั้น แนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการพัฒนา ได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบของครอบครัว โดยเปลี่ยนจากรูปแบบของครอบครัวขยาย ไปสู่ครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น จึงทำให้เกิดปัญหาแก่ผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้งและไม่อาจพึ่งพาตนเองได้

2. จากผลการสำรวจคนชราไทยของสถาบันวิจัยสังคมเช่นกัน พบว่าสำหรับผู้สูงอายุในกลุ่มอาชีพที่มีรายได้ประจำ หรือเคยมีฐานะทางสังคม เมื่อพ้นตำแหน่งหน้าที่จะมีความรู้สึกเสียสถานภาพเดิมในสังคมไป และมักจะเกิดขึ้นในหมู่พวกทำงานนั่งโต๊ะมากกว่าพวกทำงานฝีมือ และเกิดขึ้นในกลุ่มผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เพราะผู้หญิงเคยชินและจำยอมต่อการถูกจำกัดบทบาทมาก่อนแล้ว

3. จากผลการสำรวจเดียวกันกับที่กล่าวในข้อ 2 ให้ข้อมูลว่าผู้สูงอายุไทยมีส่วนร่วมกิจกรรมทางสังคมน้อยมาก กิจกรรมที่พอจะมีส่วนร่วม ได้แก่ กิจกรรมทางศาสนา และมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองบ้าง โดยเฉพาะกิจกรรมอบรมลูกเสือชาวบ้าน กิจกรรมส่วนตัวของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้แก่ การฟังวิทยุ เดินเล่น ทำสวน ฯลฯ

งานวิจัยด้านความต้องการทางการศึกษา

วิรัช แผ้วสกุล (2527) ได้ทำการศึกษาความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนของผู้สูงอายุ ที่สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 242 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุ

เห็นความจำเป็นที่จะต้องได้รับความรู้ ข้อมูล ข่าวสารอยู่เสมอ เนื้อหาความรู้ที่ผู้สูงอายุต้องการเรียงตามลำดับดังนี้ คือ ข่าวสาร ข้อมูล กิจกรรมใหม่ ๆ เกี่ยวกับผู้สูงอายุ การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ศาสนา การรับประทานอาหารที่เหมาะสมกับวัย การพักผ่อนที่เหมาะสมกับวัย การออกกำลังกายที่เหมาะสมกับวัย การรักษาสุขภาพจิตที่ดี การเปลี่ยนแปลงทางจิตใจอารมณ์ของผู้สูงอายุ งานอดิเรกสำหรับผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับ

พัฒน์สุดา สอนซื่อ (2531) ซึ่งได้ทำการศึกษาความต้องการและเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ และด้านสังคมของข้าราชการบำนาญในกระทรวงศึกษาธิการ กรุงเทพมหานคร รวบรวมข้อมูลจากข้าราชการบำนาญ 422 คน โดยใช้แบบสอบถาม ผลการวิจัยปรากฏว่า ข้าราชการบำนาญมีความต้องการความรู้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สุขภาพและด้านสังคมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง และข้าราชการบำนาญหญิงมีความต้องการได้รับความรู้ด้านสุขภาพโดยรวมอยู่ในระดับมาก

วิมล ชาญชนบท (2534) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดโครงการศึกนอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ ในจังหวัดขอนแก่น ผลการศึกษาพบว่า ผู้สูงอายุ มีความต้องการที่จะได้รับความรู้และได้รับการศึกษาเพิ่มเติม และต้องการได้รับข้อมูล ข่าวสาร ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ และผลการวิจัยได้ข้อเสนอแนะแนวทางในการจัดการศึกษาแก่ผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านรูปแบบการจัด วิธีการในการให้การศึกษา ช่วงเวลาในการให้การศึกษา สถานที่ในการจัดการศึกษาและงบประมาณ เป็นต้น

จิราภรณ์ จอกแก้ว (2533) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดบริการทางการศึกษาให้แก่ผู้สูงอายุในชนบท โดยศึกษาทั้งความต้องการ ปัญหาของผู้สูงอายุ และแนวทางในการให้บริการการศึกษา กลุ่มผู้สูงอายุที่ทำการศึกษา คือกลุ่มผู้สูงอายุชายและหญิง อายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งอาศัยอยู่ในเขตชนบทของจังหวัดลพบุรี ใช้วิธีการสัมภาษณ์ ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุต้องการที่จะได้รับความรู้ข้อมูล ข่าวสารในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะความรู้ที่จะเป็นประโยชน์และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ความรู้ ข้อมูล ข่าวสารที่ต้องการสามารถจะแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย ความรู้ด้านอาชีพ ความรู้ด้านศาสนา และความรู้ด้านอื่น ๆ เช่น กฎหมาย พินัยกรรม กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การอบรมเลี้ยงดูลูกหลาน เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว ยังมีงานวิจัยอื่น ๆ อีกที่นำเสนอผลเกี่ยวกับความต้องการการศึกษาของผู้สูงอายุไทย เช่น

เพ็ญแข ประจนปัจจนึก (2534) ได้รวบรวมผลงานที่จัดทำเพื่อสนับสนุนวิชาสูงอายุวิทยาการศึกษา (Educational Gerontology) ได้แก่ งานวิจัยด้านการเตรียมบุคคลสู่การเกษียณอายุ พบว่าในประเทศไทยมีการจัดอยู่อย่างกระจัดกระจายในหน่วยงานรัฐบาล องค์กรธุรกิจการค้า และองค์กรอุตสาหกรรม เป็นต้น พบว่า การจัดเน้นการให้ความรู้ด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การปรับตัวเชิงเศรษฐกิจ

เท่านั้น แต่มิได้เน้นการให้ความรู้ด้านอื่น ๆ ด้วย

มาลี ใหญ่สูงเนิน (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความต้องการเกี่ยวกับการจัดโปรแกรมการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการของข้าราชการ ระดับ 1-6 สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ พบว่า ข้าราชการกลุ่มอายุ 50-60 ปี มีความต้องการเกี่ยวกับการจัดโปรแกรมการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุในระดับมากในด้านร่างกายและจิตใจ ด้านเงิน ด้านงานอดิเรก ด้านที่อยู่อาศัย และด้านการมีส่วนร่วมในสังคม

ฉัตรตรียา นาคเกษม (2538) ได้ศึกษาความคิดเห็นของข้าราชการก่อนเกษียณเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน สำหรับข้าราชการผู้สูงอายุก่อนและหลังการเกษียณอายุ ใน 3 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านทักษะอาชีพและด้านการให้ข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ พบว่า ข้าราชการก่อนเกษียณให้ความเห็นว่าควรจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในด้านข่าวสารข้อมูลต่าง ๆ ให้มากที่สุด รองลงไป ด้านทักษะอาชีพ และด้านวิชาการ และเห็นว่าข้าราชการที่อยู่ในช่วงเตรียมตัวจะเกษียณควรได้รับข่าวสารความรู้เกี่ยวกับการเตรียมตัวก่อนเกษียณ หลักโภชนาการ การรักษาสุขภาพอนามัย การออกกำลังกายและความรู้เกี่ยวกับยาและสมุนไพรที่เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพ เป็นต้น

ศศิดา นิรินธนชาติ (2540) ได้ศึกษาความต้องการการเตรียมตัวก่อนการเกษียณของข้าราชการก่อนเกษียณ ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ในส่วนกลางโดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง 266 คน พบว่า ข้าราชการก่อนเกษียณต้องการการเตรียมตัวด้านร่างกายและจิตใจมากที่สุด รองลงไปเป็นความต้องการการเตรียมตัวด้านที่อยู่อาศัย การมีส่วนร่วมในสังคม ด้านรายได้และการใช้จ่าย และด้านงานอดิเรก ข้อที่ต้องการเตรียมตัวมากที่สุด ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับโรคและการป้องกันโรคต่าง ๆ การออกกำลังกายและการปรับตัวให้เข้ากับสภาพชีวิตประจำวันและการวางแผนชีวิตหลังการเกษียณอายุ

งานวิจัยด้านบทบาทหน้าที่ของผู้สูงอายุ

เพ็ญแข ประจนปัจจนึก (2538) ได้ทำการศึกษาความคิดเห็นของเยาวชนสตรี อายุระหว่าง 13-16 ปี ซึ่งกำลังเรียนอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2, 3, และ 4 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานครและในจังหวัดอื่น ๆ รวมทั้งหมด 16 โรงเรียน รวมเป็นเยาวชนสตรีที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 1,172 คน เพื่อศึกษาดูว่า เยาวชนสตรีเหล่านี้มองเห็นความสำคัญของบุคคลที่เป็นปู่ย่า ตายาย หรือไม่ และมองเห็นว่าบุคคลที่เป็น ปู่ย่า ตายาย ควรมีการปฏิบัติตนหรือควรมีบทบาทอย่างไรในครอบครัว และในชุมชน เหตุผลของการเลือกศึกษาจากกลุ่มเยาวชนสตรี ก็เนื่องมาจากเยาวชนสตรีน่าจะเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดกับ ปู่ย่า ตายาย มากที่สุด ได้รับการอบรมถ่ายทอดในด้านบทบาทที่จะต้องปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ มากกว่าสมาชิกอื่น ๆ จึงเชื่อได้ว่า ความคิดเห็นที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชนสตรีนี้ น่าจะเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมและทัศนคติของสังคม

ไทยที่มีต่อบทบาทและการปฏิบัติตนของผู้สูงอายุ ได้อย่างเด่นชัด

ข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้ มีรายละเอียดดังนี้ คือ ในกลุ่มตัวอย่างจำนวน 1,172 คน ประมาณครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่างนี้ คือ 518 คน อยู่ในครอบครัวเดี่ยวที่ไม่มีปู่ย่า ตายาย อยู่ด้วยเลย ส่วนอีก 446 คน เป็นผู้ที่มี ปู่ย่า ตายาย อยู่ด้วย ในกลุ่มนี้ที่มีมากที่สุดก็คือ ยาย ต่อมาคือ มีตาและยาย และมีปู่และย่า ตามลำดับ ส่วนผู้ตอบที่เหลือนั้นเป็นผู้ที่ตอบว่า มีปู่ ย่า ตาหรือยาย อย่างใดอย่างหนึ่ง อย่างเดียว เช่น มีตาหรือมีปู่อย่างเดียว ผู้ตอบที่ตอบว่า มีปู่ ย่า ตา ยาย ครบถ้วนนั้นมีเพียง 75 ราย เท่านั้น จึงสามารถสรุปข้อมูลส่วนนี้ได้ว่าครอบครัวของเยาวชน ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวนมาก คือประมาณครึ่งหนึ่ง เป็นครอบครัวที่มีแต่พ่อแม่และบุตรเท่านั้น ส่วนอีกครึ่งหนึ่งเป็นครอบครัวประเภทที่มีผู้สูงอายุอยู่ด้วย ทำให้มองเห็นแนวโน้มว่าครอบครัวของไทยในอนาคต จะเป็นครอบครัวเดี่ยวขนาดเล็กไม่ว่าจะเป็นในเขตเมืองหรือเขตชนบท

ในด้านข้อคำถาม ด้านความคิดเห็นของเยาวชนสตรีเกี่ยวกับบทบาทของผู้สูงอายุในครอบครัวและในชุมชนที่มีทั้งหมดรวม 23 ข้อนั้น มีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในราว 3.18 แสดงให้เห็นถึงทัศนคติระดับปานกลางที่เยาวชนเหล่านี้มีต่อผู้สูงอายุ สำหรับความคิดเห็นข้อที่ได้คะแนนเฉลี่ยสูงมีอาทิเช่น ข้อที่บอกว่าการมีปู่ ย่า ตา ยาย ทำให้รู้สึกอบอุ่นใจ ข้อที่ว่า ปู่ ย่า ตา ยาย มีความเมตตากรุณา ข้อที่ว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ถึงแม้ว่าจะจู้จี้ไปบ้างแต่ก็แสดงความรักใคร่เป็นห่วงตน ข้อที่ว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ตักเตือนให้ทุกคนในบ้านมีความรักใคร่ปรองดองกันอยู่เสมอ สำหรับความคิดเห็นในข้ออื่น ๆ นั้นมีคะแนนเฉลี่ยในระดับปานกลาง

สำหรับข้อคิดเห็นที่เป็นคำถาม แบบปลายเปิดเกี่ยวกับบทบาทของ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ควรทำในครอบครัวนั้น กลุ่มตัวอย่างจำนวนมากที่สุดให้ความเห็นว่า ปู่ ย่า ตา ยาย ควรเป็นผู้ให้คำแนะนำสั่งสอน ตักเตือนอบรมลูกหลานให้เป็นคนดี ให้คำปรึกษาแก่ครอบครัวและให้ความรัก เอาใจใส่แก่ลูกหลานทุกคน จำนวนรองลงไปให้ความเห็นว่า ให้อยู่เฉย ๆ เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของลูกหลาน และอยากให้พักผ่อนดูแลสุขภาพให้ดีเพื่อมีชีวิตยืนยาว จำนวนรองลงไปให้ความเห็นว่าต้องการให้เป็นตัวแบบที่ดีให้ความยุติธรรมในเรื่องต่าง ๆ และเป็นผู้ถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรม ความรู้ และศาสนา

ส่วนข้อคิดเห็นเป็นปลายเปิด เกี่ยวกับบทบาทของ ปู่ ย่า ตา ยาย ด้านชุมชนหรือสังคมนั้น จำนวนมากที่สุดตอบว่า ต้องการให้ช่วยเหลืองานต่าง ๆ ที่เป็นกิจกรรมส่วนรวม และก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม เช่น การรักษาสภาพแวดล้อมและการบริจาคทรัพย์สิ่งของแก่ผู้ยากไร้ จำนวนรองลงไปให้ความเห็นว่า ต้องการให้เป็นผู้สนับสนุนและถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณีและศาสนาของไทย จำนวนรองลงไปให้ความเห็นว่า ต้องการให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม ให้คำแนะนำแก่ชุมชน เพื่อให้เกิดผลดีและความสุขในชุมชน มีผู้ตอบส่วนหนึ่งที่เป็นจำนวนน้อย ให้ความเห็นว่าต้องการให้มีส่วนร่วมในเรื่องการปกครองและระเบียบของบ้านเมือง

สรุปได้ว่า ครอบครัวไทยในปัจจุบัน ถึงแม้ว่ารูปแบบของครอบครัวจะเปลี่ยนไป แต่การเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุในครอบครัวยังคงมีอยู่ การให้ความรัก การยกย่องและการเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ ยังคงมีอยู่ในความคิดของเยาวชน ในครอบครัวไทย

งานวิจัยด้านอื่น ๆ

จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ (2539) ได้ทำการสำรวจผู้สูงอายุ ในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2538 พบว่า ผู้สูงอายุของไทยส่วนมาก (เกินครึ่งหนึ่ง) เป็นผู้อ่านออกเขียนได้ แต่ส่วนใหญ่ไม่เคยเข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียน (ร้อยละ 86.1) ผู้สูงอายุในเขตเมืองมีระดับการศึกษาสูงกว่าผู้สูงอายุในชนบท สำหรับผู้สูงอายุที่อายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป มีผู้อ่านไม่ออกเขียนไม่ได้สูงกว่ากลุ่มอายุน้อย ในด้านสถานภาพสมรส ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังอาศัยอยู่กับคู่สมรส โดยผู้สูงอายุเพศหญิงที่มีอายุ 60 ปี และสูงกว่ามีสัดส่วนการเป็นหม้ายสูง (ร้อยละ 58)

สำหรับภาวะการทำงานของผู้สูงอายุนั้น พบว่าส่วนมากหรือร้อยละ 59.0 ยังคงทำงาน และผู้อยู่ในชนบททำงานมากกว่าผู้อยู่ในเขตเมือง ผู้สูงอายุชายมีการทำงานมากกว่าผู้สูงอายุที่เป็นหญิง ซึ่งเมื่อพิจารณาลักษณะของการทำงานปรากฏว่าเป็นงานเกษตรกรรมส่วนมาก รองลงมาคือการค้าขาย งานหัตถกรรม อุตสาหกรรม งานบริการ งานก่อสร้าง และงานขนส่ง ที่มีสัดส่วนน้อยสุดคือการทำงานบริหาร เมื่อวิเคราะห์เรื่องภาวะเศรษฐกิจของผู้สูงอายุ โดยใช้รายได้ของผู้สูงอายุและของคู่สมรสพบว่า ผู้สูงอายุและคู่สมรสที่มีรายได้น้อยละ 10,000 บาทต่อปี มีสัดส่วนร้อยละ 31.0 และผู้สูงอายุและคู่สมรสที่มีรายได้สูงกว่า 30,000 บาท มีร้อยละ 23.2 อีกร้อยละ 19.6 มีรายได้ระหว่าง 10,000-30,000 บาท ซึ่งเมื่อถามถึงภาวะหนี้สิน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ (ร้อยละ 68.5) ตอบว่าไม่มีหนี้สิน แต่ก็พบความแตกต่างในเรื่องหนี้สิน ซึ่งยังปรากฏให้เห็น โดยผู้สูงอายุในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสัดส่วนการเป็นหนี้สินมากกว่าภาคอื่น ๆ ภาวะทางเศรษฐกิจและสังคมที่เสนอในเบื้องต้นโดยสรุปที่กล่าวมานี้ นอกจากจะพบความแตกต่างระหว่างภาคแล้ว ยังมีความแตกต่างระหว่างชนบทและเมืองอีกด้วย

สำหรับความต้องการในการทำงานนั้น พบผลว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการการบริการด้านการงานและรายได้อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งอาจเป็นเพราะผู้สูงอายุส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มีอายุมากจึงไม่ยอมตรากตรำทำงานหนักอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม พบว่า ความต้องการการทำงานของผู้สูงอายุ นั้น แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ต้องการทำงานเพื่อช่วยเหลือสังคม ต้องการทำงานเพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว และทำงานเพื่อเลี้ยงชีพต่อไป ผู้สูงอายุส่วนใหญ่แสดงความต้องการที่จะทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคม แม้ว่าจะไม่ต้องการทำงานเพื่อเศรษฐกิจก็ตาม และกลุ่มผู้สูงอายุได้เสนอแนะนำด้านฝีมือและแรงงานว่าให้มีการจัดงานสำหรับผู้สูงอายุมาทำที่บ้านได้ จัดงานที่เหมาะสมแก่ผู้สูงอายุที่สามารถทำงานได้ พร้อมกับจัดการด้านการตลาดให้ด้วย ขณะเดียวกัน

ควรจัดทำทำเนียบผู้สูงอายุที่มีความสามารถด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ให้แก่คนรุ่นหลังและช่วยเหลือสังคม และการจัดตั้งศูนย์บริการแนะแนวอาชีพให้แก่ผู้สูงอายุที่ยังสามารถทำงานได้ ทำในเขตกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด (อรพินท์ บุนนาค. 2537; ภควัตร คำพวง. 2541; อติชาติ ปาทา. 2542)

สำหรับความต้องการในการรับบริการของผู้สูงอายุนั้น จากผลการวิจัยหลายชิ้น พบผลตรงกันว่า ผู้สูงอายุต้องการการบริการจากรัฐฯ ในระดับมากทุกด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การบริการด้านสุขภาพอนามัยและโภชนาการ ด้านสวัสดิการสังคม การศึกษา วัฒนธรรมและจิตใจ เช่น การเปิดคลีนิคผู้สูงอายุเพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุในทุกท้องที่ รวมไปถึงการเปิดคลีนิคกายภาพบำบัดสำหรับผู้สูงอายุ การบริการตรวจรักษาฟรีแก่ผู้สูงอายุที่ยากจน การจัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่เพื่อให้บริการแก่ผู้สูงอายุ จัดตั้งศูนย์สุขภาพผู้สูงอายุที่ให้บริการอย่างครบวงจร เป็นต้น ซึ่งผู้สูงอายุมักแสดงความคิดเห็นตรงกันว่า เป็นสิ่งที่รัฐฯ ควรจัดหาให้แก่ผู้สูงอายุโดยเร็วที่สุด (ภควัตร คำพวง. 2541 : ณิชนันทน์ ทัตตะวร. 2542)

วันดี โภคะกุล (2539) ได้ศึกษาคุณลักษณะผู้สูงอายุไทยที่มีอายุเกิน 100 ปี พบปัจจัยที่ทำให้มีอายุยืนอันได้แก่ การมีสุขภาพจิตที่ดี การรับประทานอาหารพื้นบ้านที่มีการสะสมไขมันระดับต่ำ ลักษณะครอบครัวอันได้แก่การอาศัยอยู่ในครอบครัวขยาย การมีกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ศาสนาและเป็นประจำ พันธุกรรม ภูมิลำเนา และการไม่ติดสิ่งเสพติด เป็นต้น โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาทั้งหมด 156 คน

การวิจัยในต่างประเทศ

นการ์เตน และคณะ (Neugarten and Others. 1961 : 134 - 143) ได้ศึกษาความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ พบว่าเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความสุขสมบูรณ์ทางจิตใจ (Psychological Well-being) ที่จะนำไปสู่ความเป็นอยู่ดี และพบว่าผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตจะต้องเป็นบุคคลที่มีลักษณะที่ครอบคลุมองค์ประกอบ 5 ด้าน คือ

1. การมีความสุขในการดำเนินชีวิต (Zest) หมายถึงเป็นผู้ที่มีความสุขในการทำกิจวัตรประจำวัน มีการติดต่อสังสรรค์กับผู้อื่น มีความพอใจในสภาพเป็นอยู่รับรู้ความสูงอายุของตน แต่ก็ไม่เป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิต

2. มีความตั้งใจและอดทนต่อชีวิต (Resolution and Fortitude) หมายถึง มีการยอมรับว่าชีวิตมีความหมาย และสามารถต่อสู้ปัญหาในชีวิตได้ โดยไม่คิดที่จะเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในอดีตที่เกิดขึ้น และมองว่าปัญหาเหล่านั้นเป็นประสบการณ์ชีวิตที่ให้ประโยชน์อีกแง่หนึ่ง

3. ความสอดคล้องระหว่างเป้าหมายกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง (Congruence between Desired and Achieved Goals) หมายถึง การที่บุคคลสามารถประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้

4. อัตมโนทัศน์ที่ดี (Self Concept) หมายถึง การรับรู้ว่าตนเองมีสุขภาพกาย จิต และสังคมดี มีความรู้สึกว่าปัจจุบันดีกว่าอดีต และพร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้

5. ระดับอารมณ์ที่ดี (Mood Tone) หมายถึง การมีทัศนคติที่ดีและมีความสุขในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน

ส่วนชานาส์ (Shanas. 1962 : 321) ศึกษาการทำงานของผู้สูงอายุใน 3 ประเทศ คือ เดนมาร์ก สหราชอาณาจักร และอเมริกา พบว่าในทุกประเทศ งานเป็นสิ่งสำคัญในการคงไว้ซึ่งขวัญและกำลังใจของผู้สูงอายุเพศชาย เมื่อเปรียบเทียบ ผู้สูงอายุที่ยังทำงานอยู่กับผู้สูงอายุที่ไม่ได้ทำงาน อาจกล่าวได้ว่าผู้ที่ยังทำงานอยู่ไม่เคยรู้สึกว่าเหว่าหรือไม่รู้สึกว่าเวลาผ่านไปอย่างช้า ๆ เลย ผู้สูงอายุเหล่านี้ยังคงมีบทบาทของคนทำงาน ยังคงมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับคนในสังคม อันเป็นผลทำให้ผู้สูงอายุเหล่านี้มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้สูงอายุที่ไม่มีงานทำ

แชตฟีลด์ (Chatfeild. 1979 : Unpage) ศึกษากลุ่มผู้สูงอายุ พบว่า รายได้มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความพึงพอใจในชีวิต รายได้ต่ำเป็นผลให้สุขภาพต่ำ นอกจากนี้แล้ว รายได้ยังมีความสำคัญต่อระดับสุขภาพของผู้ชราด้วย

เอ็ดเวิร์ด และเคล็มแมค (Edwards and Klemmack. 1979 : Unpage) ศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านรายได้มีผลในการทำนายความพึงพอใจในชีวิต พบว่าผู้สูงอายุ จำนวนมากที่อยู่ในสภาพยากจน นอกจากนี้ผู้สูงอายุที่มีรายได้ลดลงจะหันกลับไปทำงานอีกครั้งหนึ่ง และการมีฐานะเศรษฐกิจต่ำลง ทำให้ความพึงพอใจในชีวิตต่ำลง ทั้งรายได้ยังเป็นตัวแปรที่สำคัญในการกำหนดความพึงพอใจในชีวิตแตกต่างกัน มีผลทำให้เกิดความพึงพอใจชีวิตแตกต่างกัน

ในปี ค.ศ. 1981 พบข้อมูลว่า จากสถิติของหน่วยงานของสหรัฐฯ ในช่วง 10 ปี ที่ผ่านมานี้ มีจำนวนผู้ที่อายุ 55 ปีขึ้นไปเข้าเรียนในการศึกษานอกระบบโรงเรียนประเภทต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอีกประมาณ 80 % เมื่อพิจารณาดูการเข้าเรียนของกลุ่มอายุ 55-65 ปีแล้ว พบว่า มีจุดมุ่งหมายเพื่อการอาชีพ สำหรับบุคคลที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปนั้น ที่ลงเรียนมากที่สุด เป็นวิชาด้านการพัฒนาตน และสังคม (Personal & Social Development) เช่น งานฝีมือ การบริหารธุรกิจ ศิลปะและนันทนาการ สุขภาพ และคหกรรมศาสตร์ และมักลงเรียนในประเภทไม่มีการสอบ จากข้อมูล ปี ค.ศ. 1980 พบว่าสำหรับการเรียนในระบบโรงเรียนนั้น มีจำนวนที่ผู้เข้าเรียนในระดับวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยที่มีอายุเกิน 35 ปีมากยิ่งขึ้น และในปี ค.ศ. 1982 พบว่า พบมากในกลุ่มบุคคลที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป เมื่อพิจารณาจำนวนผู้เรียนที่มีอายุ 65 ปีขึ้นไปแล้ว พบว่า ยังมีจำนวนน้อยที่เข้าเรียนต่อในการศึกษาในระบบโรงเรียน เนื่องจากยังขาดการเตรียมพร้อมของการจัดเตรียมการศึกษาในระดับสูงให้แก่ผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านการเรียน การสอน การแนะแนว และทัศนคติของผู้สอนที่มีนักเรียนสูงอายุ (U.S. Department of Health and Human Science, 1981)

ฟลอริโอ (Flerio. 1978) ได้ทำการศึกษา การลงเรียนวิชาของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุไม่นิยมลงเรียนรายวิชาด้านอาชีพ แต่มักจะเลือกเรียนวิชาประเภทส่งเสริมสติปัญญา หรือประสบการณ์ หรือวิชาที่จะช่วยให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ดีในสังคม หรือวิชาที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมให้เป็นพลเมืองดี พบว่า 38 % ของผู้สูงอายุที่ลงเรียนเลือกเรียนวิชาด้านศิลปศาสตร์ และ 36 % เลือกเรียนวิชาด้านงานอดิเรกหรือสันทนาการ และอีก 22 % เลือกเรียนวิชาด้านข่าวสารหรือการรับสื่อต่าง ๆ

แกรนดอลล์ (Grandall. 1978 : 506) ศึกษาพบว่าผู้สูงอายุมีทรัพย์สินและการเก็บออมจำกัด มีโอกาสในการทำงานน้อย และการประกันสังคมที่ไม่เพียงพอ เมื่อปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มารวมกับภาวะค่าครองชีพที่สูงขึ้น ภาวะเงินเฟ้อและการขึ้นภาษีทำให้รายได้ที่เคยอยู่ได้อย่างสบายแต่ก่อนนั้น ในปัจจุบันแทบจะไม่เพียงพอ รายได้ที่ลดลงอย่างต่อเนื่อง มักก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของผู้สูงอายุอย่างมาก จำนวนเงินที่ผู้สูงอายุ มีอยู่ จะสามารถกำหนดความยืนยาวของชีวิตได้ เพราะจะส่งผลไปถึงปัจจัยด้านสุขภาพ ภาวะโภชนาการ และการมีคุณภาพชีวิตที่ดี เนื่องจากผู้สูงอายุจะได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่สะอาด และปลอดภัย

สำหรับงานวิจัยอื่น ๆ ในต่างประเทศ ก็พบผลเช่นเดียวกัน คือตัวแปรที่สามารถทำนายความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ ได้ดีที่สุด คือ กิจกรรม และสุขภาพทั้งทางร่างกายสังคม และจิตใจ สามารถปรับตัวได้ดี นอกจากนี้แล้ว ยังพบว่าผู้สูงอายุที่มีสุขภาพทางกายสมบูรณ์มีอารมณ์ร้ายน้อยกว่า ผู้สูงอายุที่มีสุขภาพทางกายอ่อนแอ และผู้สูงอายุที่เสียบทบาทและมีกิจกรรมในสังคมน้อยลงจะมีความพึงพอใจต่อชีวิตลดลง (Markides and Martin. 1979) นอกจากนี้จากงานวิจัยหลายชิ้น พบว่า ความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว ซึ่งหมายถึงการกระทำของบุคคลในครอบครัวต่อผู้สูงอายุมีผลต่อความพึงพอใจในชีวิต (Harris and Cole. 1980)

สำหรับงานวิจัยในระยะหลังตั้งแต่ปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา ในต่างประเทศก็พบผลเช่นเดียวกัน คือ พบว่า การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดจนกิจกรรมทางสังคมมีส่วนช่วยส่งเสริมมโนภาพแห่งตนและความพึงพอใจในชีวิตของผู้สูงอายุ โดยผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมากจะมีมโนภาพแห่งตนในเชิงบวกสูงกว่าผู้สูงอายุที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมน้อย (Tippette. 1992) นอกจากนี้แล้วยังพบว่า ผู้สูงอายุยังมีการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยอาศัยสื่อประเภทต่าง ๆ และมีโครงการเรียนรู้ด้วยตนเองไม่น้อยกว่ากลุ่มผู้ใหญ่วัยอื่น ๆ ซึ่งแสดงว่ากลุ่มผู้สูงอายุให้ความสำคัญแก่การศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ในกลุ่มอายุอื่น ๆ (Sears. 1990)

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า มีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับผู้สูงอายุอยู่จำนวนมากในแง่มุมต่าง ๆ และสำหรับผู้สูงอายุของไทยนั้น ผู้สูงอายุของไทยมีสภาพและความเป็นอยู่แตกต่างกัน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ที่อยู่ในชนบทยังคงมีสภาพความเป็นอยู่ที่ขัดสน และต้องการความช่วยเหลือ ผู้สูงอายุแสดงความต้องการหลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องการการบริการจากรัฐ

และเอกชน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการศึกษา นอกจากนี้แล้วจากงานวิจัยหลายชิ้นที่มีผู้ทำขึ้น ก็แสดงให้เห็นว่า ผู้สูงอายุของไทยยังคงต้องการอยู่ในครอบครัว และต้องการเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัวดังเดิม

รัฐบาลได้เล็งเห็นความสำคัญของผู้สูงอายุ และได้จัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานเพื่อพัฒนาผู้สูงอายุ ในระยะยาว โดยมีเป้าหมายที่จะพัฒนาผู้สูงอายุ ทั้งทางด้านจิตใจ และสังคม โดยจัดให้มีการศึกษาแก่ผู้สูงอายุ ทั้งในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ซึ่งเชื่อว่าคงจะช่วยพัฒนาผู้สูงอายุได้อย่างดี

จากข้อมูลที่ประมวลมาเกี่ยวกับผู้สูงอายุกับครอบครัวในสังคมไทย พบว่า ผู้สูงอายุของไทยมีบทบาท สถานภาพสูงในครอบครัวและชุมชน มีบทบาทหน้าที่อันสำคัญในการถ่ายทอดอบรมแก่เด็กและเยาวชน ในปัจจุบันถึงแม้ว่าบทบาทดังกล่าวนี้จะลดน้อยไปบ้าง แต่ก็ยังคงเป็นเป้าหมายหรือความคาดหวังอันสำคัญที่ชุมชนหรือครอบครัวมีต่อผู้สูงอายุของไทย

ดังนั้น ในการศึกษาทดลองในครั้งนี้ โดยการนำเอาผู้สูงอายุลงมาทำการสอน ถ่ายทอดอบรม ค่านิยม วัฒนธรรม และสิ่งที่ดีงามแก่เด็กเล็ก จึงเป็นงานที่เป็นประโยชน์ ตรงต่อความต้องการของสังคมและสามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประโยชน์ต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่ การเลือกโรงเรียนที่ใช้เป็นสถานที่ทดลอง การดำเนินการสอน และการประเมินผลการสอน โดยมีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. การเลือกโรงเรียนที่ใช้เป็นสถานที่ทดลอง

คณะผู้วิจัยดำเนินการคัดเลือกโรงเรียนที่จะใช้เป็นสถานที่ทดลอง โดยทำการสำรวจชุมชนในเขตกรุงเทพมหานครก่อนเป็นอันดับแรก โดยถือเกณฑ์ว่าจะต้องเป็นชุมชนที่มีทั้งผู้สูงอายุและโรงเรียนอนุบาลอยู่ด้วยกัน โดยเริ่มลงมือสำรวจตั้งแต่เดือนมีนาคม - เมษายน 2542 **ใช้วิธี**เดินทางไปยังชุมชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เช่น ชุมชนของการเคหะแห่งชาติคลองจั่น หมู่บ้านขนาดใหญ่เขตชานเมือง 3-4 แห่ง และเคหะชุมชนร่มเกล้า ซึ่งเมื่อไปถึงสถานที่ทุกแห่ง คณะผู้วิจัยจะทำการสอบถามบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เช่น คณะกรรมการหมู่บ้านและเจ้าหน้าที่สำนักงานหมู่บ้านเกี่ยวกับจำนวนผู้สูงอายุ และโรงเรียนเด็กเล็กในชุมชน พบว่ามีปัญหาแทบทุกแห่ง ตัวอย่าง เช่น ในบางหมู่บ้านมีเพียงโรงเรียนอนุบาล แต่ไม่มีชมรมหรือกลุ่มของผู้สูงอายุที่สามารถใช้เป็นอาสาสมัครในการสอนได้ หรือในบางแห่งมีกลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มเด็กเล็ก แต่ยังขาดความพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการดำเนินการวิจัย เนื่องมาจาก ครูและผู้ปกครองในโรงเรียนยังขาดความเข้าใจในเรื่องของการนำเอาผู้สูงอายุมาสอนเด็กเล็ก และกลุ่มผู้สูงอายุเองยังขาดความเต็มใจที่จะร่วมมือในโครงการนี้

คณะผู้วิจัยได้เดินทางไปยังเคหะชุมชนร่มเกล้า เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร หลายครั้ง เพื่อสำรวจสถานที่และหาข้อมูลเกี่ยวกับชมรมผู้สูงอายุของชุมชน รวมทั้งเพื่อสำรวจโรงเรียนอนุบาลชมรม จำนวน 2 โรง ที่อยู่ในชุมชนด้วย เพื่อดูความพร้อมที่จะใช้เป็นสถานที่ทดลองสอน

จากการได้พูดคุยกับเจ้าหน้าที่ของเคหะชุมชนและประธานและเลขานุการชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้า เพื่อหารายละเอียดเกี่ยวกับจำนวนคนในชุมชน และความเป็นไปได้ในการขอความร่วมมือขออาสาสมัครที่จะเป็นผู้สอนรวมทั้งจำนวนผู้สูงอายุ และสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุแล้ว ผู้วิจัยได้ไปยังโรงเรียนอนุบาลเคหะร่มเกล้าที่ซอย 1 และซอย 40 เพื่อพูดคุยกับครูผู้สอนเกี่ยวกับโครงการที่จะดำเนินการ ซึ่งพบว่า ครูของโรงเรียนอนุบาลทั้ง 2 แห่งให้ความร่วมมืออย่างดี และยินดีที่จะเข้าร่วมโครงการด้วย แต่เนื่องจากโรงเรียนอนุบาลเคหะร่มเกล้า ซอย 40 เป็นโรงเรียนขนาดเล็กกว่าอีกโรงเรียนหนึ่ง โดยมีนักเรียนอยู่เพียง 3 ชั้น คือ ชั้นอนุบาล 1, 2, 3 และมีชั้นเด็กเล็กหรือชั้นเตรียมอนุบาล วัย 2-3 ปี อยู่อีก 4 คนด้วย จึงมีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นที่ทดลองสอน และสถานที่ตั้งของโรงเรียนยังอยู่ห่างไกลชุมชน มีความเงียบสงบเหมาะสมกับการทดลองสอนด้วย

คณะผู้วิจัยจึงได้ตกลงใจที่จะใช้เคหะชุมชนร่มเกล้าเป็นสถานที่ดำเนินการของโครงการ

คณะผู้วิจัยได้นำโครงการวิจัยพร้อมกับแผนการทดลองสอน ซึ่งได้จัดเตรียมไว้ และจะเริ่มในเดือนมิถุนายน 2542 ไปพิจารณาร่วมกับครูใหญ่ของโรงเรียนอนุบาลเคหะร่มเกล้า ซอย 40 และประธานชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้า อีกครั้งหนึ่ง ในช่วงเดือนพฤษภาคม 2542 เพื่อตกลงในรายละเอียดของการดำเนินการ พร้อมกันนี้ได้ขอให้ทางชมรมผู้สูงอายุฯ ช่วยจัดผู้สูงอายุอาสาสมัครจำนวนประมาณ 30 – 50 คน เข้าร่วมโครงการด้วย

คณะผู้วิจัยนัดประชุมครูโรงเรียนและกลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครซึ่งมีอยู่ 48 คน ตามรายชื่อในต้นเดือนมิถุนายน 2542 เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการทำงาน และได้เริ่มทำการสาธิตการสอนให้ผู้สูงอายุในเวลาเดียวกันด้วย โดยจัดให้ช่วงอาทิตย์แรกของเดือนมิถุนายน เป็นช่วงของการสาธิตการสอนทุกวัน ซึ่งจะมีผู้สูงอายุที่เป็นอาสาสมัครมาดูการสาธิตการสอนวันละประมาณ 10 คน และจะเริ่มทดลองสอนด้วย หลังจากที่การสาธิตเสร็จสิ้นแล้ว ในการสาธิตการทดลองสอนนี้ คณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสาธิต พร้อมด้วยครูโรงเรียนและผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนเด็กเล็ก 1 ท่าน จากสถาบันราชภัฏสวนดุสิต คือ ผ.ศ. สุคนธ์ เชิญธงไชย ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้เชี่ยวชาญประจำโครงการนี้ด้วย

2. การดำเนินการสอน

โครงการ "ต้วมเตี้ยมเลี้ยงเตาะแตะ" มีการดำเนินการสอนดังนี้ คือ

2.1 วัตถุประสงค์ของการสอน

2.1.1 เพื่อให้เด็กเล็กมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับผู้สูงอายุ

2.1.2 เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมไทย เช่น เพลง นิทาน และการละเล่นต่าง ๆ ของไทยให้เด็ก

2.1.3 เพื่อสอนให้เด็กเล็กเกิดนิสัยที่ดี เช่น มีระเบียบวินัย มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมตตาอารีต่อคนอื่น ๆ รู้จักธรรมเนียมและมารยาทที่ดี การไหว้ การขอบคุณ การขอโทษ และมีค่านิยมที่ดี เช่น ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความอดออม ประหยัด มัธยัสถ์ และรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เป็นต้น

2.1.4 เพื่อให้เด็กเล็กได้คุ้นเคยกับศิลปะวัฒนธรรมของไทย เช่น การรำ การร้องเพลง และการละเล่นต่าง ๆ ของไทย

2.2 วิธีการสอน

วิธีการสอนไม่เข้มงวด ยืดหยุ่นได้ตามความถนัดของผู้สูงอายุ แต่ละคน โดยมีหลักการร่วมกัน ดังนี้ คือ

2.2.1 ก่อนการสอนทุกครั้ง ผู้สูงอายุแนะนำตัวเอง และให้เด็กกล่าวคำทักทายโดยสอนให้เด็กกล่าวคำทักทายที่สุภาพ ให้เด็กนับจำนวนคนและถามชื่อกันบ้าง เพื่อให้เด็กทุกคนมี

ส่วนร่วมในกิจกรรมโดยทั่วกัน

2.2.2 ผู้สูงอายุสอนและให้เด็กท่องให้ฟังว่า เด็กดีควรทำอะไรบ้าง

2.2.3 ผู้สูงอายุเล่านิทานหรือร้องเพลง หรือสอนการละเล่นอื่น ๆ และสอนเด็กให้รู้ว่าควรทำอะไร จากนิทานที่เล่าให้ฟัง หรือการละเล่นนั้น ๆ

2.2.4 เมื่อจบแล้วให้เด็กท่องคำกลอน หรือร้องเพลงด้วยกันกับผู้สูงอายุ

2.2.5 ให้เด็กกล่าวขอบคุณเมื่อสอนเสร็จแล้ว

ถ้าผู้สูงอายุที่สอนมีหลายคน เช่น 3 หรือ 5 คน ก็ให้แยกงานกันทำ เช่น คนหนึ่งร้องเพลง คนหนึ่งเล่านิทาน เป็นต้น นอกเหนือจากการสอนในชั้นเรียนดังกล่าวแล้วข้างต้น ผู้สูงอายุจะต้องมาช่วยครูประจำชั้น ในการจัดแถวเด็ก จัดเด็กเข้านอน ดูแลเด็กเวลารับประทานอาหารและเตรียมตัวก่อนกลับบ้านด้วย สำหรับกิจกรรมที่กลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครทำอยู่ในโรงเรียนในช่วงเวลาของโครงการนั้น เริ่มตั้งแต่เวลา 8.00 น. ถึง 12.00 น ของทุกวัน ดังนี้ คือ

เวลา 8.00 - 8.15 น. ช่วยครูประจำชั้นจัดแถว ร้องเพลงชาติ เตรียมเข้าห้องเรียน

8.15 - 9.00 น. ช่วยครูประจำชั้นสอนเด็กแต่ละชั้น คือ อนุบาล 1, 2, 3 และเตรียมอนุบาล

9.00 - 9.30 น. ช่วยครูประจำชั้นดูแลเด็กในชั่วโมงการสร้างสรรค์

9.30 - 10.00 น. ช่วยครูประจำชั้นดูแลเด็กรับประทานอาหารว่าง

10.00 - 11.00 น. กลุ่มผู้สูงอายุสอนเด็กทุกชั้น โดยให้มารวมกัน โดยยึดหลักการสอนในข้อ 2.2.1-2.2.5 ข้างต้น

11.00 - 12.00 น. ช่วยครูประจำชั้นดูแลเด็กรับประทานอาหาร

12.0 - 14.00 น. ช่วยดูแลเด็กให้นอนหลับพักผ่อน เมื่อตื่นแล้วช่วยดูแลให้เตรียมตัวกลับบ้าน ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนี้ ผู้สูงอายุอาจอยู่เพียงวันละ 1 - 2 คนก็ได้ โดยสับเปลี่ยนเวรกัน

2.2.6 ตัวอย่างการสอน

เวลา 10.00 – 11.00 น. ของทุกวันในชั่วโมงเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต

ขั้นตอนในการสอน

1. ผู้สูงอายุนำเด็กนักเรียนทุกชั้นมารวมกันที่ห้องเรียนรวม
2. ผู้สูงอายุกล่าวทักทายเด็ก

"สวัสดีค่ะเด็ก ๆ วันนี้คุณยายจะมาสอนเด็ก ๆ และจะมาเล่านิทานให้ฟังด้วย คุณยายชื่อคุณยายสุภาพค่ะ"

เด็ก ๆ "สวัสดีครับคุณยาย"

ผู้สูงอายุ "ดีมาก เด็ก ๆ ชื่ออะไรกันบ้างคะ ช่วยบอกคุณยายทีละคนด้วยค่ะ"

เด็ก ๆ “ชื่อน้องนุ่นค่ะ .....”

ผู้สูงอายุ “ขอบคุณค่ะ เด็ก ๆ พูดเสียงดังฉาดฉานดีมากค่ะ เวลามีคนมาถามชื่อของเรา ต้องตอบไปเลยค่ะไม่ต้องอาย”

ผู้สูงอายุ “เด็ก ๆ รู้ไหมคะว่าเด็กดีควรทำอะไรบ้าง

เด็ก ๆ “รู้ค่ะ”

ผู้สูงอายุ “ดีค่ะ” เอ้าเด็ก ๆ พูดพร้อมคุณยายนะคะ

1. “เด็กดีต้องพูดจาสุภาพ ผู้ชายพูดครับ ผู้หญิงพูดค่ะ”
2. “เด็กดีต้องไหว้เมื่อพบคุณครู พ่อแม่ และผู้ใหญ่ และพูดว่า สวัสดีค่ะ.....สวัสดีครับ”
3. “เด็กดีต้องไหว้และพูดขอบคุณ เมื่อมีคนให้ของ และพูดขอโทษเมื่อทำความผิด”
4. “เด็กดีต้องเล่นกับเพื่อนอย่างสุภาพไม่รังแกเพื่อน เมื่อมีของเล่นต้องแบ่งให้เพื่อน ๆ เล่นด้วย”
5. “เด็กดีต้องมีระเบียบวินัย และรักความสะอาด เข้าแถวเมื่อคุณครูเรียก เล่นของเล่นแล้ว” ต้องเก็บเข้าที่ ไม่ทิ้งเกลื่อนกลาด ต้องทิ้งขยะที่ถังขยะเสมอ ถ้าเห็นเศษกระดาษต้องช่วยเก็บมาทิ้งที่ถังขยะทุกครั้ง
6. “เวลารับประทานอาหารต้องไม่พูดคุย ก่อนทานอาหารต้องล้างมือให้สะอาด และเมื่อทานเสร็จแล้วต้องล้างมือล้างปากทุกครั้ง”
7. “เมื่อทานอาหารเสร็จแล้วต้องช่วยกันเก็บโต๊ะให้เรียบร้อย พี่ ๆ ต้องช่วยเหลือน้องที่เล็กกว่าด้วย”
8. “เวลาส่งงานคุณครู หรือเข้าแถวรอรับประทานอาหาร ต้องไม่แย่งกัน เข้าแถวให้เรียบร้อย ใครมาก่อนอยู่ข้างหน้า ใครมาที่หลังอยู่ข้างหลัง”
9. “เวลาเดินสวนทางกับคนอื่น จะต้องหลบให้พ้นทาง ให้เขาไปก่อนเสมอ ไม่แย่งทางกัน”
10. “เด็กดีต้องมีความเมตตา กรุณา และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือคนอื่นเมื่อเขาเดือดร้อน

- ช่วยงานบ้าน และมีความกรุณาต่อสัตว์ ไม่ทำร้ายสัตว์”
- “เด็ก ๆ จำได้ไหมคะ มี 10 ข้อ เอาอีกทีนะคะ ดีมากค่ะ พรุ่งนี้ คุณยายจะถามใหม่นะคะ
- เด็ก ๆ “จำได้ค่ะ”
- ผู้สูงอายุ “วันนี้คุณยายจะเล่านิทานให้ฟังนะคะ เด็ก ๆ อยากฟังเรื่องอะไร”
- เด็ก ๆ “อยากฟังเรื่อง หมาป่า ค่ะ”
- ผู้สูงอายุ “วันนี้คุณยายไม่มีเรื่อง หมาป่า เล่าเรื่องหมาจิ้งจอกกับนกกระสาก็แล้วกันนะคะ เอ้าเริ่มเลย”
- เด็ก ๆ “ดีค่ะ”
- ผู้สูงอายุ “ครั้งหนึ่งในป่าใหญ่ มีสัตว์อยู่มากมายหลายชนิด มีนกกระสา นกแก้ว

นกกางเขน อะไร ๆ มากมาย มี ลิง ช้าง หมาป่า หมาจิ้งจอกด้วย หมาจิ้งจอกเป็นหมาที่เจ้าเล่ห์ มักหลอกสัตว์อื่น ๆ เสมอ ตัวมันรูปร่างเหมือนหมาทั่ว ๆ ไป วันหนึ่ง หมาจิ้งจอกจับปลาตัวใหญ่ได้ที่ลำธาร มันดีใจมาก จึงรีบขย้ากิน ทำให้ก้างปลาติดคอ ทำยังไง ๆ ก็เอาออกไม่ได้ มันจึงนึกถึงนกกระสา ซึ่งเป็นเพื่อนของมัน นกกระสาเป็นนกตัวใหญ่ มีปากเรียวยาว เอาไว้สำหรับคีบจับปลาในน้ำ ดังนั้น หมาจิ้งจอกจึงไปหานกกระสา แล้วบอกว่า "เพื่อนเอ๋ย ช่วยคีบเอาก้างที่ติดคอฉันออกหน่อย เมื่อเสร็จแล้ว ฉันจะให้รางวัล" นกกระสามีความสงสารเพื่อน จึงให้หมาจิ้งจอกอ้าปากกว้าง แล้วจึงหัวมุดเข้าไปในปากหมาจิ้งจอก เอาปากคีบเอาก้างปลาชิ้นใหญ่ออกมาได้ หมาจิ้งจอกจึงหายเจ็บปวด นกกระสา จึงทวงรางวัล ถามว่า "รางวัลที่เพื่อนจะให้ฉัน อยู่ที่ไหนล่ะ ฉันช่วยเอาก้างออกให้แล้ว" หมาจิ้งจอกได้ฟังดังนั้นก็ทำเป็นโกรธตะคอกใส่ว่า "เจ้าโง่ ยังจะมาทวงเอารางวัลอะไรอีก เวลาที่หัวของเจ้าอยู่ในปากของข้า ข้าไม่กัดให้ตายก็บุญแล้ว จะไปไหนก็รีบไปเสียเถอะ" นกกระสาจึงพูดว่า "ช่วยเหลือคนพาลก็เป็นอย่างนี้แหละ" ว่าแล้วก็รีบบินหนีไป

จบแล้ว นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า คนเราในโลกนี้ไม่เหมือนกัน มีต่าง ๆ คนดีก็มีคนชั่วก็มี เราจะต้องพบเจอะเจอทุกวัน คนดีเหมือนนกกระสาก็ดี คนเจ้าเล่ห์เหมือนหมาจิ้งจอกก็มี เราหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ไม่ต้องโกรธเกลียดเขา ให้รู้นิสัยของเขาไว้ คนดีเราก็คบเป็นเพื่อนได้ คนไม่ดีเราก็หลีกเลี่ยงเสีย เด็ก ๆ เข้าใจไหมคะ ?"

เด็ก ๆ "เข้าใจค่ะ"

ผู้สูงอายุ "เอาละค่ะ ที่นี่เรามาท่องกลอนกันนะคะ วันนี้เอากลอนอะไรดี"

เด็ก ๆ "เอากลอน เด็กเอ๋ย เด็กน้อยค่ะ"

ผู้สูงอายุ "ถ้างั้น มาท่องพร้อม ๆ กันเลยนะคะ

"เด็กเอ๋ยเด็กน้อย ความรู้เรายังด้อยเร่งศึกษา เมื่อเติบใหญ่เราจะได้มีวิชาเป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล ถึงลำบากตรากตรำก็จำทน เกิดเป็นคนควรหมั่นขยันเอย"

"ดีมากค่ะ เอาอีกอันหนึ่งนะคะ เอ้า เอาเลยค่ะ"

"นิสลึงพึงบรรจบให้ครบบาท อย่าให้ขาดสิ่งของต้องประสงค์

มีน้อยใช้น้อย ค่อยบรรจง อย่าจ่ายลงให้มากจะยากนาน"

"เด็ก ๆ ดีมากค่ะ เด็ก ๆ ว่า เรียนหนังสือดีไหมคะ"

เด็ก ๆ "ดีคะ"

ผู้สูงอายุ "ดียังไงคะ บอกคุณยายซิคะ เอ้า น้องแพรว ตอบค่ะ"

เด็ก ๆ "เรียนแล้วมีอาชีพค่ะ"

ผู้สูงอายุ "ค่ะ ใช่ คนที่เรียนจบจะมีอาชีพ หรือมีงาน มีเงินเดือนใช้อย่าง คุณพ่อ คุณแม่ ใช่ไหมคะ ถ้าไม่เรียนก็ไม่มีเงินใช้ และจะต้องใช้เงินอย่างประหยัด เก็บเงินไว้ไม่ใช้เงินจนหมดด้วย เอ้า มีใครเก็บเงินบ้างไหมคะ เอ้า น้องดาว ตอบคะ"

เด็ก ๆ "เก็บเงินใส่กระปุกหมู เวลาแม่ให้เงินค่ะ"

ผู้สูงอายุ "ดีมากค่ะ ขอให้ทุกคนทำเหมือนน้องดาวนะคะ ทุกคนตบมือให้น้องดาวด้วย พรุ่งนี้ คุณยายจะถามใหม่ ใครเก็บเงินใส่กระปุก เหมือนน้องดาวอีก คุณยายจะให้เพื่อน ๆ ตบมือให้ เอาละคะ เด็ก ๆ เหนื่อย แล้ว วันนี้เรามาเล่นอะไรกันดีคะ"

เด็ก ๆ "เล่นมอญซ่อนผ้าค่ะ"

ผู้สูงอายุ "ได้ค่ะ" เอ้า เด็ก ๆ แบ่งกลุ่มเป็น 10 กลุ่มนะคะ แล้วนั่งลงเป็นวงกลม มีคนหนึ่งออกมาเป็นคนถือผ้าสำหรับตี คุณยายและคุณครูเล่นให้ดูเป็นตัวอย่างก่อนนะคะ เอานะคะคุณยายเป็นคนถือผ้า คุณครูและคุณตาคุณยายที่เหลือนั่งล้อมวงค่ะ เด็ก ๆ ดูเป็นตัวอย่างก่อนนะคะ ดูค่ะ"

ผู้สูงอายุและครูแสดงการเล่นมอญซ่อนผ้า และให้ทุกคนช่วยกันร้อง

"มอญซ่อนผ้า ตุ๊กตาอยู่ข้างหลัง ไว้โน้นไว้นี้ ฉันจะตีก้นเธอ"

เมื่อเสร็จแล้วให้เด็กจัดกลุ่มเข้าวง และเล่นประมาณ 15 นาที เสร็จแล้วจึงให้เลิก

ผู้สูงอายุ "เอาละคะ เด็ก ๆ วันนี้พอแล้ว สนุกไหมคะ"

เด็ก ๆ "สนุกค่ะ"

ผู้สูงอายุ "สนุกก็ดีแล้วค่ะ คุณตาคุณยายจะมาสอนและเล่นกับพวกเด็ก ๆ ทุกวัน ชอบไหมคะ"

เด็ก ๆ "ชอบค่ะ ชอบครับ"

ผู้สูงอายุ "ขอบคุณเด็ก ๆ มาเข้าแถวกลับห้องไปล้างมือและทานอาหารได้ค่ะ"

เด็ก ๆ "ขอบคุณค่ะ คุณยาย สวัสดีค่ะ"

ผู้สูงอายุ "สวัสดีค่ะ"

การสอนจะเป็นแนวเดียวกัน เช่นนี้ทุกวัน เพียงแต่จะมีการสับเปลี่ยนเนื้อหาของนิทาน คำกลอน หรือกิจกรรมของการละเล่น ไปตามความเหมาะสมและความถนัดของผู้สูงอายุที่มาสอนแต่ละคน ซึ่งก่อนการสอนทุกครั้งจะต้องมีการซักซ้อมกันก่อนว่าจะสอนเนื้อหาอะไร และจะดูเนื้อหาด้วยกันก่อน โดยผู้สอนแต่ละคนจะเตรียมเนื้อหาของตนมา เช่น นิทาน เพลง การเล่น และบอกให้ผู้สอนคนอื่น ๆ ในกลุ่มทราบด้วย โดยมีข้อตกลงร่วมกันว่า ทุกคนต้องช่วยกันในการสอน โดยอาจมีผู้สูงอายุคนหนึ่งเป็นคนเล่านิทาน ขณะที่ผู้สูงอายุคนอื่น ๆ ช่วยเสริมและทำท่าทางประกอบด้วย เพื่อให้เกิดความสนุก

ในการสอนทุกครั้งของผู้สูงอายุ จะมีครูประจำชั้นและกลุ่มผู้วิจัยร่วมอยู่ด้วยเสมอ เพื่อให้ความช่วยเหลือ และสังเกตการณ์

สำหรับอุปกรณ์การสอน เช่น สื่อต่าง ๆ เพลง นิทาน และการละเล่นต่าง ๆ นั้น ใช้ของโรงเรียนถ้าหากมีอยู่ เช่น ภาพ เทปเพลง หนังสือนิทาน หนังสือคำกลอน โดยให้ผู้สูงอายุคัดเลือกดูว่าจะใช้อะไร แล้วจึงจัดเป็นเรื่อง ๆ เพื่อใช้สอน แต่ส่วนใหญ่แล้ว ในการสอนจริง ผู้สูงอายุมักจัดเตรียมมาเอง เช่น เพลง นิทาน การละเล่น เนื่องจากเป็นของเก่า ไม่มีอยู่ในปัจจุบัน และเป็นสิ่งที่คนรุ่นปัจจุบันไม่รู้จักแล้ว

นอกจากนี้แล้ว ทางโรงเรียนยังได้ทำการอัดเทปการสอนของผู้สูงอายุแต่ละคนไว้ด้วย เพื่อการใช้ประโยชน์ ต่อไป

3. การประเมินผลการสอน

การประเมินผลการสอน แบ่งเป็นการประเมินผลย่อย ๆ หลังการสอนของผู้สูงอายุทุกวัน โดยใช้การสังเกตการณ์ ส่วนการประเมินผลโดยรวมใช้การสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ครู ผู้ปกครอง และเด็กเล็ก ในตอนท้ายของโครงการเพื่อดูประสิทธิภาพของโครงการ รายละเอียดของวิธีการประเมินผลการสอน มีดังต่อไปนี้

3.1 การประเมินผลหลังการสอน

กลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครของโครงการ ได้เริ่มลงมือสอนจริงตั้งแต่สัปดาห์ที่สองของเดือนมิถุนายน เป็นต้น ใช้เวลาสอนที่เป็นเนื้อหาในช่วงเวลา 10.00 – 11.00 น. ของทุกวัน โดยการสับเปลี่ยนกันมาสอนวันละประมาณ 5 คน โดยที่ผู้สูงอายุทุกคนได้ผ่านการอบรมสาธิตการสอนซึ่งคณะผู้วิจัยได้จัดทำให้แล้วในช่วงสัปดาห์แรกของเดือน มิถุนายน จึงพอเห็นแนวทางในการสอนบ้างแล้ว

ในการสอนจริงของแต่ละวัน คณะผู้วิจัยจะร่วมสังเกตการณ์การสอนอยู่ด้วย และจะประเมินวิธีการถ่ายทอดความรู้แก่เด็ก เช่น การถ่ายทอดเนื้อหาของนิทาน การจัดให้เด็กมีส่วนร่วมและวิธีจัดกิจกรรมการละเล่น และเมื่อเสร็จสิ้นการสอนแล้วแต่ละครั้ง คณะผู้วิจัยจะพูดคุยกับผู้สอนถึงปัญหาในการสอนและความพึงพอใจในการสอนของตน ซึ่งพบว่ากลุ่มผู้สูงอายุมีการพัฒนาวิธี

การถ่ายทอดความรู้แก่เด็กดีขึ้นเป็นลำดับ จากในระยะแรก ซึ่งค่อนข้างมีปัญหาในด้านการเลือกเนื้อหาที่จะสอน วิธีการเล่านิทาน หรือร้องเพลง วิธีการจัดกิจกรรม และการจัดให้เด็กมีส่วนร่วม ซึ่งผู้สูงอายุแต่ละคนจะบอกถึงปัญหาในแนวเดียวกัน ในการนี้คณะผู้วิจัยได้ให้คำแนะนำเป็นรายบุคคลถึงวิธีการสอน รวมทั้งการทำงานเป็นกลุ่มด้วย และได้ให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวิธีการสอน

จากการสังเกตการณ์การสอนของผู้สูงอายุที่ร่วมในโครงการ พบว่า ในระยะหลังผู้สูงอายุมีความชำนาญและมีความพึงพอใจในการสอนมากขึ้น จากการสับเปลี่ยนกันเข้ามาสอนหลายครั้ง เกิดความคุ้นเคยกับครูและเด็กเล็กที่ทำการสอนมากขึ้น รวมไปถึงมีความเข้าใจในเนื้อหาของการสอนมากขึ้น ในระยะหลัง กลุ่มผู้สูงอายุสามารถดำเนินการสอนได้เองและแสดงความพึงพอใจในการสอนของตนอยากมีเวลาในการสอนเพิ่มมากขึ้น

สำหรับการประเมินประสิทธิภาพในการสอนของผู้สูงอายุนั้น คณะผู้วิจัยได้จัดการอบรมสาธิตการสอนให้อีกครั้งหนึ่งในกลางเดือนกันยายน 2542 เป็นเวลา 1 วัน จัดการสาธิตโดยคณะผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญการสอนเนื้อหลัก มีเช่น วิธีการเลือกเนื้อหาที่สอน และวิธีการถ่ายทอดความรู้และการจัดกิจกรรม การอภิปรายและสาธิตรูปแบบการสอนให้ใหม่ รวมทั้งให้ผู้สูงอายุได้ทดลองแก้ไขปัญหาการสอนของแต่ละคนด้วย

จากการประเมิน โดยสรุป พบว่า ผู้สูงอายุที่เป็นกลุ่มตัวอย่างของโครงการสามารถทำการสอนเด็กเล็กได้ค่อนข้างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระยะหลังของโครงการ และแต่ละคนแสดงความพึงพอใจในการสอนของตน

3.2 การประเมินโครงการ

ในกลางเดือนตุลาคม 2542 ก่อนการสิ้นสุดของโครงการ คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ รวมทั้งครูโรงเรียน ผู้ปกครองและเด็กเล็กเกี่ยวกับความพึงพอใจต่องานสอนเด็กเล็กของผู้สูงอายุ โดยได้ทำการนัดสัมภาษณ์ผู้สูงอายุอาสาสมัครทั้ง 48 คน ณ ที่ทำการของชมรมฯ โดยได้สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับการสอน คุณประโยชน์ของการนำผู้สูงอายุมาสอนเด็กเล็ก และความพึงพอใจในการถ่ายทอดค่านิยม วัฒนธรรม และสิ่งดีงามทั้งหลายให้แก่เด็กเล็กในชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุทั้ง 48 คน สรุปผลได้ว่า ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่องานสอนเด็กเล็ก มีความประสงค์ที่จะได้ทำงานนี้อย่างต่อเนื่องต่อไปอีก และมองเห็นความสำคัญของการทำงานเป็นอาสาสมัครโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กเล็ก

นอกจากกลุ่มผู้สูงอายุแล้ว คณะผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้ปกครอง และครูโรงเรียน ในหัวข้อเดียวกัน พบว่า ผู้ปกครองและครูเห็นความสำคัญของการให้ผู้สูงอายุถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กเล็ก และพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานของผู้สูงอายุอาสาสมัครกลุ่มนี้ และมีความประสงค์ที่จะให้ทางการได้จัดโครงการให้ผู้สูงอายุสอนเด็กเล็กในระดับอนุบาลอย่างถาวรต่อไป

สำหรับเด็กเล็กในโรงเรียนนั้น มีความพึงพอใจต่อการมีผู้สูงอายุมาสอนให้โรงเรียน สังเกตได้จากการที่เด็กเล็กจะไม่ขาดเรียน และรอคอยเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรมในเวลาที่ผู้สูงอายุจะมาสอน

โดยสรุป จากผลการดำเนินงานโดยให้ผู้สูงอายุ เป็นผู้ถ่ายทอดค่านิยม วัฒนธรรม และสิ่งดีงามทั้งหลายให้แก่เด็กเล็กก่อนวัยเรียน โดยให้ผู้สูงอายุดำเนินการสอนเอง โดยใช้วิธีการสอนที่ไม่เข้มงวด ยืดหยุ่นได้ตามถนัดของผู้สูงอายุ แต่ดำเนินการโดยมีหลักการเดียวกัน และใช้วิธีการหลักร่วมกัน เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ ได้มีโอกาสอยู่ร่วมกับเด็ก เป็นต้นแบบที่ดี และเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็ก ส่งผลให้เกิดความพึงพอใจแก่ทั้งตัวผู้สูงอายุเอง เด็กเล็ก ผู้ปกครอง ครู และชุมชนด้วย

บทที่ 4

ผลของการศึกษาค้นคว้า

การวิจัยครั้งนี้ ได้พบผลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้ 5 ประการดังนี้ คือ

1. เพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการอบรมถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กเล็กตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

2. เพื่อทดลองจัดประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุในชุมชนกับเด็กเล็กในโรงเรียน

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดอบรมทางสังคมที่เหมาะสมกับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน โดยใช้กลุ่มผู้สูงอายุ

4. เพื่อให้ได้รูปแบบแนวทางการถ่ายทอดอบรมเด็กเล็กที่มีประสิทธิภาพ สามารถใช้ในสังคมไทยได้ต่อไป

5. เพื่อให้เกิดเป็นบทบาทใหม่แก่ผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีงานอาสาสมัครที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและชุมชน

สำหรับข้อ 1 ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักสำคัญของโครงการวิจัยนี้นั้น ได้พบผลที่สนับสนุนและสอดคล้องกับเป้าหมายที่วางไว้ กล่าวคือ ได้พบแนวทางที่สามารถให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการดูแลเด็กเล็ก ซึ่งได้แก่การให้ผู้สูงอายุเป็นผู้ถ่ายทอดอบรมวัฒนธรรมไทยแก่เด็กเล็ก ซึ่งเป็นการนำเอาเด็กและผู้สูงอายุมาประสานกัน ซึ่งเป็นไปตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่โปรดเกล้าให้จัดศูนย์ส่งเสริมพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะ ในท้องที่ต่าง ๆ โดยให้ผู้สูงอายุ ซึ่งมีส่วนร่วมในการดูแลเด็กอยู่แล้ว ได้มีส่วนร่วมในการเลี้ยงดูเด็กด้วย สำหรับการวิจัยครั้งนี้เป็นการขยายงานสืบเนื่องมาจากโครงการศูนย์ส่งเสริมพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะ โดยผู้สูงอายุในเขตต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น แต่เป็นการนำเอาผู้สูงอายุมาถ่ายทอดวัฒนธรรมไทยแก่เด็กเล็กแทนการเลี้ยงดูตามปกติ ซึ่งก็พบผลว่า สามารถนำผู้สูงอายุเข้าร่วมในการดูแลหรือสอนเด็กเล็กได้ทุกที่ เนื่องจากผู้สูงอายุมีบทบาทเช่นนี้อยู่แล้ว

สำหรับข้อที่ 2 นั้น จากการทดลองจัดประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุในชุมชนกับเด็กเล็กในโรงเรียนในโครงการนี้ พบผลเชิงบวก โดยจากการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์ของคณะผู้วิจัยที่ทำกับผู้สูงอายุและเด็กเล็ก พบว่าต่างมีความพึงพอใจกับการทดลองครั้งนี้ โดยผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจที่สามารถทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดให้แก่เด็กและผู้สูงอายุแต่ละคนมีประสบการณ์ต่าง ๆ ที่อยากถ่ายทอดให้แก่เด็กอยู่แล้ว เมื่อมีโอกาส จึงเกิดความพึงพอใจ ส่วนเด็กเล็กนั้นมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับผู้สูงอายุที่เป็นปู่ ย่า ตา ยาย อยู่แล้ว ทั้งในครอบครัวและชุมชน จึงเกิดความเคารพและเชื่อฟัง ดังนั้นสิ่งที่ผู้สูงอายุถ่ายทอดให้จึงเป็นเรื่องที่อยากเรียนรู้

สำหรับข้อที่ 3 นั้น การจัดการทดลองให้ผู้สูงอายุได้เข้ามาสอนในโรงเรียนเด็กเล็กในช่วงเวลาหนึ่งอย่างต่อเนื่องกัน โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้สนิทสนมคุ้นเคยกับเด็กเล็ก ได้เป็นตัวแบบที่ดี และได้ทำการอบรมถ่ายทอดทางสังคมในด้านของความดีงาม ค่านิยม วัฒนธรรมให้แก่เด็กเล็ก ย่อมเป็นสิ่งที่มีความเหมาะสมอย่างดี เนื่องจากผู้สูงอายุของไทยเคยมีบทบาทเช่นนี้ในครอบครัวมาเป็นเวลานานแล้ว อีกทั้งยังเป็นบทบาทที่ทั้งตัวของผู้สูงอายุเอง ผู้อื่นและสังคมคาดหวังไว้ด้วย จากการทดลองครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้รูปแบบการสอนเด็กเล็กที่เป็นรูปแบบของการถ่ายทอดอบรมทางสังคมทางด้านคุณธรรมและวัฒนธรรมไทยที่เหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้ในกลุ่มผู้สูงอายุอื่น ๆ

สำหรับข้อ 4 และข้อ 5 นั้น การวิจัยครั้งนี้ได้ผลสนับสนุนวัตถุประสงค์อย่างมาก โดยเฉพาะในข้อ 5 ซึ่งเกิดเป็นบทบาทใหม่ให้ผู้สูงอายุไทยได้ปฏิบัติต่อไป คือบทบาทในการเป็นอาสาสมัคร ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุกลับมามีบทบาทสำคัญในชุมชนและสังคมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งถือเป็นการพัฒนาผู้สูงอายุในแนวทางซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายของการพัฒนาผู้สูงอายุที่รัฐบาลได้กำหนดไว้ (แผนพัฒนาผู้สูงอายุระยะยาว พ.ศ. 2525 – 2544 และในแผนฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2535 – 2554) ดังนั้น ผลการวิจัยครั้งนี้ จึงสามารถนำไปเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมพัฒนาตนของผู้สูงอายุได้ โดยมีเป้าหมายให้เป็นอาสาสมัครถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่เด็กเล็ก ซึ่งมีความเหมาะสมกับสภาพและความต้องการของสังคมไทยในปัจจุบัน และเหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุเองด้วย

ขณะเดียวกัน จากการวิจัยครั้งนี้ ได้รูปแบบของการสอนวัฒนธรรมให้แก่เด็กเล็กของผู้สูงอายุ ซึ่งพัฒนาขึ้นใช้ในโครงการวิจัยนี้ และสามารถนำไปใช้ต่อไปได้

โดยสรุป การวิจัยครั้งนี้ได้ผลการวิจัยที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และที่สำคัญที่สุด คือ ได้รูปแบบของการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวไทย โดยมีผู้สูงอายุเป็นแกนหลัก และรูปแบบของการถ่ายทอดอบรมทางสังคมของผู้สูงอายุให้แก่เด็กเล็ก ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำไปใช้ในสังคมไทยต่อไป

บทที่ 5

สรุปและอภิปรายผล

สรุป

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพื้นฐานโครงสร้างของสังคมเกษตรกรรมที่มีองค์กรทางสังคมอยู่จำนวนน้อย ครอบครัวเป็นองค์กรทางสังคมที่มีความสำคัญที่สุดต่อบุคคล ครอบครัวทำหน้าที่หลายอย่างแก่บุคคลตั้งแต่การปลูกฝังอบรมคุณธรรม การฝึกอาชีพ การถ่ายทอดความเชื่อ ทัศนคติ และการสันทนาการ เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่า ครอบครัวไทยเป็นแหล่งปลูกฝังอบรมบุคคลที่สำคัญที่สุด และผู้สูงอายุเป็นผู้ได้รับการยกย่องนับถือมากที่สุดในครอบครัว มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์แก่ลูกหลาน ส่วนผู้ที่มีอายุน้อยกว่า มีหน้าที่ในการให้ความเคารพและเชื่อฟังผู้สูงอายุ

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันพบว่า สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งส่งผลกระทบต่อครอบครัวไทยด้วย ทั้งในด้านโครงสร้างของครอบครัว และกระบวนการถ่ายทอดอบรมในครอบครัว พบว่า ครอบครัวไทยมีขนาดเล็กลง ส่วนมากอยู่ในครอบครัวขนาดเล็กที่ไม่มี ปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ด้วย ส่วนครอบครัวที่มีสมาชิกหลายรุ่น คือ บิดา มารดา บุตร และ ปู่ ยา ตา ยาย อยู่รวมกันนั้น มีอยู่น้อยและลดจำนวนลงไปเรื่อย ๆ นอกจากนั้นแล้ว ในหลายท้องถิ่นยังมีสภาพของครอบครัวที่มีผู้สูงอายุอยู่ตามลำพังหรืออยู่กับเด็ก ๆ โดยที่บิดามารดาของเด็กย้ายถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น ซึ่งผลที่เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ มีส่วนกระทบต่อกระบวนการถ่ายทอดอบรมที่เคยมีมาแต่เดิมเปลี่ยนแปลงไป ปู่ ย่า ตา ยาย ไม่สามารถทำหน้าที่ในการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานได้ เด็กและเยาวชนไม่สามารถเรียนรู้ในครอบครัว ทำให้กระบวนการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวไทยขาดตอนไม่สมบูรณ์ เกิดเป็นปัญหาของเด็กและเยาวชนในสังคมไทยหลายด้าน ซึ่งมีผลกระทบต่อทั้งตัวบุคคลและสังคมโดยรวม แนวทางแก้ไขอันหนึ่งที่มีความเหมาะสม ได้แก่ การปรับกระบวนการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวและสังคมไทย ให้อยู่ในลักษณะเดิมคือ ให้มีปู่ ย่า ตา ยาย เป็นแกนหลักในการถ่ายทอดอบรมให้แก่บุตรหลานในครอบครัว

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเล็งเห็นความสำคัญของครอบครัวไทยและกระบวนการถ่ายทอดอบรมในสังคมไทย จึงทรงมีพระราชดำริให้มีการศึกษาค้นคว้าในเรื่องเกี่ยวข้อง ทั้งนี้เพื่อจะได้มีข้อมูลที่จะนำมาเป็นแนวทางในการปรับสภาพของครอบครัวไทยให้มีบทบาทหน้าที่ในการถ่ายทอดอบรมดังที่เคยมีมา

ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยดำเนินการวิจัยเชิงทดลองให้ผู้สูงอายุทำหน้าที่เป็นอาสาสมัครดูแลเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ซึ่งในปัจจุบันนี้โครงการอาสาสมัครผู้สูงอายุดูแลเด็กเล็กนี้ ดำเนินการอยู่ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดน่าน สกลนคร และนราธิวาส เป็นต้น ภายใต้โครงการทดลอง

ของศูนย์ส่งเสริมพัฒนาเด็กวัยเตาะแตะ โดยผู้สูงอายุ ตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในการวิจัยครั้งนี้ของคณะผู้วิจัย มีความประสงค์ที่จะดำเนินการสืบเนื่องขยายจากโครงการทดลองผู้สูงอายุเลี้ยงเด็กเล็กตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ดังกล่าวแล้วข้างต้น โดยจัดทำเป็นโครงการวิจัยขึ้นในเขตกรุงเทพมหานคร นำกลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครมาทดลองสอนเด็กเล็กในระดับชั้นอนุบาล ทั้งนี้เพื่อที่จะได้มีโครงการผู้สูงอายุสอนเด็กเล็กในเขตต่าง ๆ อย่างหลากหลาย สามารถนำผลมาเปรียบเทียบและพัฒนารูปแบบการสอนที่มีประสิทธิภาพต่อไป

อีกประการหนึ่ง คณะผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะดำเนินการวิจัยตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทั้งนี้เพื่อจะได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปรับพัฒนากระบวนการถ่ายทอดทางสังคมในครอบครัวไทยและในสังคมไทยได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการอบรมถ่ายทอดวัฒนธรรมในแก่เด็กเล็กตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
2. เพื่อทดลองจัดประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุในชุมชนกับเด็กเล็กในโรงเรียน
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการถ่ายทอดอบรมทางสังคมที่เหมาะสมกับเด็กเล็กก่อนวัยเรียนโดยใช้กลุ่มผู้สูงอายุ
4. เพื่อให้ได้รูปแบบแนวทางการถ่ายทอดอบรมเด็กเล็กที่มีประสิทธิภาพ สามารถใช้ในสังคมไทยได้ต่อไป
5. เพื่อให้เกิดเป็นบทบาทใหม่แก่ผู้สูงอายุในชุมชนโดยมีงานอาสาสมัครที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและชุมชน

ความสำคัญของโครงการวิจัย

ผลของการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนารูปแบบของการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวไทยและในสังคมไทย โดยมีผู้สูงอายุเป็นแกนหลัก และยังได้รูปแบบของการถ่ายทอดอบรมของผู้สูงอายุที่ให้แก่เด็กเล็กซึ่งสามารถนำไปปรับพัฒนาเพื่อใช้ในการสอนเด็กเล็กในที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไปได้

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นโครงการวิจัย เชิงทดลอง โดยการนำเอาผู้สูงอายุซึ่งเป็นสมาชิกของชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้า เขตลาดกระบัง จำนวน 48 คน สอนเด็กเล็กในโรงเรียนอนุบาล

เคหะร่มเกล้า (ซอย 40) เขตลาดกระบัง ซึ่งเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก มีเด็กเข้าปีละประมาณ 50 คน ในชั้นอนุบาล 1, 2 และ 3 ในช่วงภาคการศึกษาที่หนึ่ง ปีการศึกษา 2542 ตั้งแต่เดือน มิถุนายน - ตุลาคม 2542

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. การเลือกโรงเรียนที่จะใช้เป็นสถานที่ทดลองสอน

คณะผู้วิจัยทำการสำรวจชุมชนในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีความเหมาะสมที่จะใช้เป็นสถานที่ทดลองสอน โดยมีเกณฑ์ว่าจะต้องเป็นชุมชนที่มีทั้งผู้สูงอายุและโรงเรียนอนุบาลอยู่ด้วยกัน เลือกได้เคหะชุมชนร่มเกล้า เขตลาดกระบัง และคัดเลือกได้โรงเรียนอนุบาลเคหะร่มเกล้า (ซอย 40) เป็นสถานที่ทดลองสอน เนื่องจากเป็นโรงเรียนขนาดเล็กเหมาะแก่การทดลอง ต่อจากนั้นได้ติดต่อโรงเรียนและกลุ่มผู้สูงอายุโดยผ่านชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้า ขอความร่วมมือในการดำเนินงาน โดยขอกลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครในการสอน ซึ่งมีผู้สูงอายุขอสมัครเข้าร่วมโครงการทั้งหมด 48 คน

คณะผู้วิจัยนัดประชุมครูโรงเรียนและกลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกันในการทำงาน ในเดือนมิถุนายน 2542 ต่อจากนั้นคณะผู้วิจัยได้เริ่มทำการสาธิตการสอนแก่ผู้สูงอายุและเริ่มทดลองสอน และทางโครงการได้จัดอบรมการสอนให้ผู้สูงอายุทั้งหมดอีกครั้งหนึ่งหลังจากนั้น โดยมีวิทยากรซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนเด็กเล็ก ดำเนินการอบรมร่วมกับคณะผู้วิจัย

2. การดำเนินการสอน

กลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครทำการสอนร่วมกับครูโรงเรียนทุกวัน ตั้งแต่วันจันทร์ถึงศุกร์ เวลา 8.30 - 12.00 น. จำนวนวันละประมาณ 3 - 5 คน และสอนเพิ่มเติมอีกในเวลา 10.00 - 11.00 น. ซึ่งเป็นชั่วโมงวิชาเสริมสร้างประสบการณ์ โดยผู้สูงอายุจะสอนเนื้อหาต่าง ๆ ที่เป็นวัฒนธรรมไทย โดยใช้เพลง นิทาน และการละเล่นต่าง ๆ เน้นหนักที่การถ่ายทอดค่านิยมที่ดีงาม เช่น ระเบียบ วินัย ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความขยันหมั่นเพียร ความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ความดีงามและคุณธรรมต่าง ๆ และให้ผู้สูงอายุแต่ละคนสอนตามความถนัดที่มีอยู่ ยืดหยุ่นได้ตามความชอบของแต่ละคน แต่มีเป้าหมายในการสอนอันเดียวกัน คือ การให้ความรักและสนิทสนมแก่เด็กเหมือนเป็นปู่ ย่า ตา ยาย การสั่งสอนถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามให้แก่เด็ก และการเป็นตัวแบบที่ดี สำหรับเนื้อหาที่สอนในแต่ละวันนั้น คณะผู้วิจัยและครูได้ร่วมกันจัดทำไว้เป็นพื้นฐาน และเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุดำเนินการสอนเอง ปรับปรุงแก้ไขได้บ้างตามความชอบและความถนัด โดยมีครูในโรงเรียนเป็นผู้ช่วยสอน

3. การประเมินผล

ในทุก ๆ วันที่มีการสอน คณะผู้วิจัยทำการประเมินผลการสอน โดยการสังเกตการณ์ และการพูดคุยกับผู้สูงอายุหลังจากที่ทำการสอนเสร็จแล้ว ถึงปัญหาในการสอนและความพึงพอใจในการสอนของตน ซึ่งพบว่า หลังจากที่ผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าสอนผลัดเปลี่ยนกันหลายครั้ง จะมีความชำนาญและพอใจในการสอนมากขึ้น คณะผู้วิจัยได้พูดคุยกับครูในโรงเรียน ผู้ปกครอง และกลุ่มเด็กเล็กในโรงเรียน ถึงความพึงพอใจในการมีผู้สูงอายุมาช่วยสอน พบว่า ทุกกลุ่มมีความพึงพอใจในโครงการวิจัยในครั้งนี้ และก่อนจบสิ้นโครงการในกลางเดือนตุลาคม 2542 คณะผู้วิจัยได้นัดประชุมกลุ่มผู้สูงอายุอาสาสมัครทั้ง 48 คน เพื่อทำการสัมภาษณ์ประเมินผลการสอนและความพึงพอใจต่องานด้านการสอนเด็กเล็ก พบว่า ผู้สูงอายุกลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่องานสอนเด็กเล็ก และประสงค์จะได้ทำงานนี้ ไปโดยตลอดอย่างต่อเนื่อง ต่อไปอีก

4. ผลของการศึกษา

ผลของการวิจัยทดลองในครั้งนี้ พบผลเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้หลายประการ เช่น เกิดเป็นบทบาทใหม่แก่ผู้สูงอายุในชุมชน โดยมีงานอาสาสมัครที่เป็นประโยชน์ต่อทั้งตนเองและชุมชน และชุมชนสามารถจัดประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กเล็กได้เป็นอย่างดี โดยให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการสอนและถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีงามให้แก่เด็กตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และจากการศึกษาทดลองครั้งนี้ได้รูปแบบการสอนเด็กเล็กโดยผู้สูงอายุที่สามารถนำเอาไปพัฒนาใช้ต่อไปได้

อภิปรายผล

ผลที่ได้จากโครงการทดลองสอนในครั้งนี้ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่วางไว้เป็นส่วนใหญ่ ในประการที่สำคัญ คือ ได้พบผลที่สามารถนำไปเป็นแนวทางให้ผู้สูงอายุสามารถมีส่วนร่วมในการดูแลเด็กเล็ก ซึ่งเป็นพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และการนำเอาผู้สูงอายุกลับมาเป็นแกนหลักในการถ่ายทอดอบรมหรือในกระบวนการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัวดังที่เคยปฏิบัติมาในครอบครัวไทย ในสมัยก่อน ซึ่งจากการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวในแบบเก่าที่เคยมีมา ส่งผลให้คนไทยมีระเบียบ วินัย มีคุณธรรม ค่านิยม และวัฒนธรรมที่ดี ทำให้สังคมไทยมีปัญหาเกิดขึ้นน้อย

สาเหตุที่พบผลหลายประการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่วางไว้นั้น ที่มีมาที่สำคัญเพียงอย่างเดียว ก็คือ การวิจัยครั้งนี้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวโดยผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นบทบาทที่มีมาแต่เดิม และทุกคนยังคาดหวังให้ผู้สูงอายุปฏิบัติหน้าที่อยู่ ซึ่งผู้สูงอายุก็มีความเต็มใจที่จะปฏิบัติอยู่แล้ว รวมทั้งชุมชน โรงเรียน ครู และเด็กต่างก็สนับสนุนและให้ความร่วมมือแก่ผู้สูงอายุในการปฏิบัติบทบาทนี้ ดังนั้น การดำเนินโครงการวิจัยนี้จึงประสบความสำเร็จ

และได้ผลตามที่คาดหวังไว้

การที่จะให้ผู้สูงอายุมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการดูแลหรือการถ่ายทอดอบรมแก่เด็กตามแนวพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นั้น จำเป็นต้องมีการรณรงค์เพื่อให้ครอบครัว ชุมชนและคนทุกกลุ่ม ได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย รวมไปถึงปัญหาด้านการถ่ายทอดอบรมในครอบครัวไทยที่มีความบกพร่องไม่สมบูรณ์ และควรนำผู้สูงอายุกลับเข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดอบรมอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งไม่เพียงแต่มีบทบาทในครอบครัวเท่านั้น ยังจะต้องมีบทบาทการถ่ายทอดอบรมให้แก่เด็กในชุมชนและสังคมด้วย

ปัญหาอุปสรรคสำคัญในการดำเนินงานครั้งนี้ ได้แก่ การคัดเลือกชุมชน ที่จะใช้เป็นสถานที่ของการทดลองสอน ซึ่งจะต้องมีผู้สูงอายุและเด็กเล็กอยู่ด้วยกันและมีความเป็นอยู่ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้จะต้องมีกลุ่มผู้สูงอายุที่มีความเต็มใจและยินดีในการเข้าร่วมโครงการด้วย รวมไปถึงทางโรงเรียนและชุมชนจะต้องเต็มใจที่จะร่วมมือ และสนับสนุนให้ผู้สูงอายุเข้าสอนร่วมกับครู และในสุดท้ายจะต้องมีการพัฒนารูปแบบการสอนพื้นฐานที่กลุ่มผู้สูงอายุสามารถนำไปปรับใช้สอนได้ตามความถนัดของตน

ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ

1. ควรมีการขยายโครงการนี้ไปยังที่ต่าง ๆ สนับสนุนให้ผู้สูงอายุในชุมชนมีโอกาสได้ถ่ายทอดอบรมแก่เด็กในโรงเรียน โดยเฉพาะในระดับเด็กเล็กก่อนวัยเรียน ซึ่งในปัจจุบันมีการเปิดสอนเป็นศูนย์เด็กเล็กหรือโรงเรียนอนุบาลอยู่ในทุกพื้นที่ และขาดแคลนบุคลากรในการดูแลเด็ก ซึ่งหากให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการดูแลเด็กเล็กด้วยก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง อย่างไรก็ดี การดำเนินการเช่นนี้ จะต้องอาศัยการร่วมมือกันหลายฝ่าย ทั้งทางด้านชุมชน โรงเรียนและกลุ่มผู้สูงอายุเอง ซึ่งควรจะมีแกนหลักร่วม เป็นหน่วยงานของรัฐบาล ที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานจัดทำนโยบาย จัดทำแผนการสอนให้แก่ผู้สูงอายุ และประสานความร่วมมือของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

2. ควรมีการรณรงค์เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงปัญหาการถ่ายทอดทางสังคมในสังคมไทย และให้มีการนำเอาผู้สูงอายุกลับมามีบทบาทในการถ่ายทอดทางสังคมอีกครั้งหนึ่ง

3. รัฐบาลควรให้ความสำคัญแก่งานอาสาสมัครของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น โดยให้ถือเป็นบทบาทสำคัญแทนบทบาทที่สูญเสียไป โดยมีงานอาสาสมัครด้านการถ่ายทอดอบรมเป็นงานที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก

ข้อเสนอในการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อให้ผลของการวิจัยในครั้งนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จึงควรมีการนำอารูปแบบของวิชาการสอนเด็กเล็ก โดยผู้สูงอายุก็จัดทำในโครงการนี้ไปทดลองใช้ในชุมชนต่าง ๆ ทั้งในเขตเมือง

และชนบท และมีการปรับปรุงให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุ และขนาดของโรงเรียนต่อไป โดยอาจจัดทำเพิ่มโครงการผู้สูงอายุทดลองสอนเด็กเล็กในโรงเรียนในเขตต่าง ๆ จัดดำเนินการโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานการศึกษาของแต่ละจังหวัดและหน่วยงานการศึกษาของกรุงเทพมหานคร เป็นต้น และมีการปรับรูปแบบเนื้อหาและวิธีการสอนเพื่อให้มีความสอดคล้องกับท้องถิ่นและระดับความสามารถของผู้สูงอายุที่จะเป็นผู้สอน โดยยังคงยึดหลักการ เป้าหมาย และวัตถุประสงค์หลักของการสอนในโครงการวิจัยเดิมนี้ไว้

บรรณานุกรม

กชกร สังขชาติ. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้สูงอายุ.** ชลบุรี : ภาควิชาการศึกษานอกระบบ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 2536.

กองสวัสดิการสงเคราะห์ กรมประชาสงเคราะห์. **บทบาทของชมรมผู้สูงอายุกับการดำเนินงานของสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย.** รายงานการสัมมนาชมรมผู้สูงอายุทั่วประเทศ ครั้งที่ 3 หอประชุมโรงพยาบาลสงฆ์, 23-25 มีนาคม 2531.

การศึกษานอกโรงเรียน, กรม. **นโยบายการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้สูงอายุ.** กรุงเทพฯ : กองงานการวิจัย, 2537.

การแพทย์, กรม. **รายงานการสัมมนาเรื่อง บทบาทขององค์กรต่าง ๆ ในการวางแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ.** กรุงเทพฯ : กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2525. (อัดสำเนา)

การเคหะแห่งชาติ. **โครงการเคหะชุมชนลาดกระบังระยะ 7 (ร่มเกล้า).** กรุงเทพฯ : กองบริหารโครงการ 3 ฝ่ายโครงการ, 2540.

เกริกศักดิ์ บุญญานุพงษ์. **ศักยภาพผู้สูงอายุในการทำงานเพื่อสังคม.** รายงานวิจัยเพื่องานวิจัยและนโยบายส่งเสริมแก่ผู้สูงอายุ. กรมประชาสงเคราะห์, 2529. (อัดสำเนา)

_____. "บริการสังคมผู้สูงอายุโดยชุมชน" ใน **เอกสารการประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ เรื่อง ศูนย์บริการผู้สูงอายุ : ชุมชนควรมีส่วนร่วมอย่างไร.** กรุงเทพฯ : กรมประชาสงเคราะห์, 2536.

เขมิกา ยามะรัต. **ความพึงพอใจในชีวิตของคนชรา : ศึกษากรณีข้าราชการบำนาญ กระทรวงการเกษตรและสหกรณ์.** วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527. (อัดสำเนา)

คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539).** กรุงเทพฯ : ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, ม.ป.พ.

คณะกรรมการจัดประชุมวิชาการประจำปี "การส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ" **รายงานการประชุมวิชาการ.** ณ หอประชุมโรงพยาบาลสงฆ์ (7-8 ธันวาคม 2525) : กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2525.

คณะกรรมการฝ่ายส่งเสริมสุขภาพ สภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย. **แนวทางการจัดตั้งชมรมผู้สูงอายุ.** เอกสารประกอบการประชุมสภาผู้สูงอายุแห่งประเทศไทย : กรุงเทพฯ, 2532.

คณะกรรมการจัดสัมมนา กรมประชาสงเคราะห์. "ชมรมผู้สูงอายุกับสังคมปัจจุบัน" **เอกสารรายงานการสัมมนาฯ** ณ ห้องประชุมกรมการส่งเสริมสหกรณ์ : กรุงเทพฯ (29-31 มีนาคม 2532).

คณะกรรมาธิการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุและการพัฒนาสังคมวุฒิสภา. **ปัญหาผู้สูงอายุและแนวทางแก้ไข**. กรุงเทพฯ : คณะกรรมาธิการวิสามัญสวัสดิการผู้สูงอายุ และการพัฒนาสังคมวุฒิสภา, 2534.

คณะทำงานพิจารณานโยบายหลักและมาตรการหลักเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุ. **นโยบายและมาตรการสำหรับผู้สูงอายุระยะยาว** (พ.ศ. 2534-2554). ม.ป.ท., 2535. (อัดสำเนา)

คณะทำงานจัดทำคู่มือส่งเสริมสุขภาพ "คู่มือส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน" **เอกสารทางวิชาการ** : กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2525.

คณะอนุกรรมการศึกษาวิจัยและวางแผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุ "แผนระยะยาวสำหรับผู้สูงอายุแห่งชาติ (2525-2545)" **เอกสารทางวิชาการ** : กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2525.

จรรจา สุวรรณทัต และลัดดาวัลย์ เกษมเนตร. **ประมวลสังเคราะห์งานวิจัยในประเทศไทยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย**. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2526.

_____. **ประมวลสังเคราะห์งานวิจัยในประเทศไทยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย**. สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2533.

จิราภรณ์ จอกแก้ว. **แนวทางการจัดการบริการทางการศึกษาให้กับผู้สูงอายุในชนบท**. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2535. (อัดสำเนา)

เจริญกรุงประชารักษ์, โรงพยาบาล. ประวัติความเป็นมาของโรงพยาบาล. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บรรณาคาร, 2539.

ฉัตรตรียา นาคเกษม. **ความคิดเห็นของข้าราชการก่อนเกษียณ สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ส่วนกลางเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับข้าราชการผู้สูงอายุก่อนและหลังเกษียณอายุ**. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2538.

ณิชนันทน์ ทัตตะวร. **ความต้องการการบริการของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์เอกชน**. สารนิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2542.

นภาพร ชโยวรรณ. "ปัญหาของผู้สูงอายุในประเทศไทย" **เอกสารการประชุมทางวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2530**. กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

นภาพร ชโยวรรณ และมาลินี วงษ์สิทธิ์. "ปัญหาของผู้สูงอายุในประเทศไทย : ผลการวิจัยเบื้องต้น" ใน **เอกสารการประกอบการประชุมวิชาการประชากรศาสตร์แห่งชาติ 2530**. หน้า 33-34. กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

นิภา ส. ตุมรสุนทร และคนอื่น ๆ. **การพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในครอบครัวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระยะที่ 2 : การทดลองการให้บริการผู้สูงอายุตามความต้องการของผู้สูงอายุ อำเภอเพ็ญ จังหวัดอุดรธานี.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534.

บรรลุ ศิริพานิช . **ระบาดวิทยาคนพิการและผู้สูงอายุในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : กระทรวงสาธารณสุข, 2525.

_____. **คู่มือเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุการงาน.** พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : พี.ที.เอ.เบสท์ซัพพลาย, 2537.

บรรลุ ศิริพานิช และคนอื่น ๆ. **พฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุไทยที่มีอายุยืนยาวและแข็งแรง.** กรุงเทพฯ : สามัคคีการพิมพ์, 2531.

_____. "ครอบครัวกับผู้สูงอายุ" ใน **การพัฒนาครอบครัว. เอกสารจัดพิมพ์โดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี**, 2540.

ประชาสงเคราะห์, กรม. "ให้ความรัก พิทักษ์อนามัย ผู้สูงอายุวัยอายุยืน" ใน **ครุปริทัศน์. (ฉบับพิเศษ)**, 2525.

_____. **เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่องการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ.** วันที่ 23-25 สิงหาคม 2538. (อัดสำเนา)

_____. "เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ." **การประชาสงเคราะห์.** 38(5) : 42-45 กันยายน-ตุลาคม 2538.

ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ. **ครอบครัวและเครือญาติในกรุงเทพมหานคร.** กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526.

พยาบาลแห่งประเทศไทย, สมาคม. **การพยาบาลผู้สูงอายุ.** กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

พัฒน์สุดา สอนซื่อ. **การศึกษาความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนของข้าราชการบำนาญกระทรวงศึกษาธิการในกรุงเทพมหานคร.** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2531.

พีรสิทธิ์ คำนวณศิลป์ และคณะ. **ความทันสมัย ภาพพจน์ที่เกี่ยวกับตนเองและปัญหาบางประการของคนชรา.** กรุงเทพฯ : สำนักวิจัยสถาบันพัฒนบริหารศาสตร์, 2523.

เพ็ญแข ประจนปัจจนึก. **พื้นฐานทางสังคมวิทยาและเศรษฐศาสตร์ของการศึกษา.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เอกลักษณ์, 2533.

_____. " การศึกษากลุ่มประชากรผู้สูงอายุไทย : หลักการและทฤษฎีที่สามารถนำไปใช้". **ประมวลบทความและผลงานทางพฤติกรรมศาสตร์.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.

_____. "การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ : หลักการและวิธีการ". **วารสารศึกษาศาสตร์.** ฉบับวันสถาปนาปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กันยายน 2535.

เพ็ญแข ประจนปัจจนึก. "ความสำคัญและบทบาทของครอบครัวที่มีต่อผู้สูงอายุ". **วารสารจิตวิทยา**. 1(2) ธันวาคม 2537, หน้า 112-119.

_____. **ความคิดเห็นของเยาวชนสตรีต่อบทบาทของผู้สูงอายุ**. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2538.

_____. เอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2539. (อัดสำเนา)

ภลวัตร คำพวง. **ความต้องการการบริการสำหรับผู้สูงอายุของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุใน ขต กรุงเทพมหานคร**. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. (การศึกษาผู้ใหญ่) กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2541.

มาลี รัชตะนาวิน. **ความต้องการในการรับบริการทางการศึกษานอกโรงเรียนของผู้สูงอายุในสถานสงเคราะห์คนชรา** ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2534.

มาลี ใหญ่สูงเนิน. **ความต้องการเกี่ยวกับโปรแกรมการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการของข้าราชการตามกลุ่มอายุ สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ**. วิทยานิพนธ์. คม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2535.

วันดี โภคะกุล. **การศึกษาคุณลักษณะผู้สูงอายุไทยที่มีอายุเกิน 100 ปี พ.ศ. 2539**. รายงานการวิจัย. สถาบันเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข, 2541.

วารสารข่าววิจัยผู้สูงอายุ. "ภาระทางสังคมกับผู้สูงอายุ". (กรกฎาคม 2538), 4.

วิจัยสังคม. สถาบัน. **ปัญหาของผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ : รายงานการวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525.

วิรัช แผ้วสกุล. **ความต้องการทางการศึกษานอกโรงเรียนของข้าราชการบำนาญกระทรวงศึกษาธิการ**. วิทยานิพนธ์ ศศ.บ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527.

วิโรจน์ สารรัตนะ. **สาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530 – 2534)**. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิต, 2530.

ศรีธรรม ธนภูมิ. **พัฒนาการทางอารมณ์และบุคลิกภาพ**. กรุงเทพฯ : ชวนพิมพ์การพิมพ์, 2535.

ศศิดา นิรินธนชาติ. **การศึกษาความต้องการการเตรียมตัวก่อนการเกษียณของข้าราชการก่อนเกษียณในหน่วยงานสังกัดกระทรวงศึกษาธิการในส่วนกลาง**. ปริญญานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2540.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. **แนวทางการจัดบริการสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534. (อัดสำเนา)

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. "ประมวลประเด็นการวิจัยเกี่ยวกับผู้สูงอายุด้านระบบบริหารสวัสดิการสังคม" **การวิจัยเรื่องผู้สูงอายุในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538.

ศรีทับทิม พานิชพันธ์. "บริการสังคมกับผู้สูงอายุ" **ครูปริทัศน์. ฉบับพิเศษ สุขภาพผู้สูงอายุ'25.** 2525.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. **จิตวิทยาพัฒนาการ.** กรุงเทพฯ : ประกายพรึก, 2530.

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัว ศาสนา ประเพณี.** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2534.

สุภัทรา ปิณฑะแพทย์. **จิตวิทยาพัฒนาการ.** กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์, 2527.

สมุทรสาคร, โรงพยาบาล. **รายงานการก่อตั้งชมรมผู้สูงอายุ.** สมุทรสาคร, 2541.

ไสว พราหมณี. "นโยบายรัฐบาลเกี่ยวกับผู้สูงอายุ" **การวิจัยเรื่องผู้สูงอายุในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2538.

สุมน อมรวิวัฒน์. "บทบาทของครอบครัวต่อการพัฒนาคุณธรรมและวัฒนธรรม" ใน **การพัฒนาครอบครัว.** เอกสารจัดพิมพ์โดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี, 2540.

สุรกุล เจนอบรม. **วิทยาการผู้สูงอายุ.** กรุงเทพฯ : ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534.

สุเทพ สุนทรเภสัช. **เครือญาติและครอบครัวไทย.** กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. 2515.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. **สมุดสถิติรายปีประเทศไทย 2539 (ฉบับย่อ).** เอกสารรายปี ฉบับที่ 10 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ดอกเบี้ย, 2539.

อรพินท์ บุนนาค. **ความต้องการของผู้สูงอายุในด้านการทำงานและสวัสดิการเพื่อจัดตั้งศูนย์บริการจัดหางานให้ผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร.** รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2537.

อติชาติ ปาทา. **ความต้องการทำงานของสมาชิกชมรมผู้สูงอายุในเขตจังหวัดสมุทรปราการ.** สารนิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2542.

Atchley. R.C. **Developing Educational Programs in the Field of Aging** : Oxford, Ohio : Scripps Foundation Gerontology Center, 1988.

Chatfield. W.F. "Economic and Sociological Factors Influencing Life Satisfaction of the Aged" **Journal of Gerontology.** 32 : 593-599; 1970.

Edwards, F.N. & Klemmack. B.L. "Correlated of life Satisfaction : An Examination". **Journal of Gerontology**. 28 : 497-502 ; 1979.

Florio, C. **College Programs for Older Adults : A Summary Report on a 1976 Survey**. N.Y. : Academy for Education Development, 1978.

Grandall, Richard C. **Gerontology : A Behavioral Science Approach**. Massachusette : Adelisor Wesly, 1980.

Markides, K.S. & Martin, H.W. "Causal Model of Life Satisfaction among the Elderly." **Journal of Gerontology**. 34 : 86-93 ; 1979.

Mc Clusky, H.Y. **Education for Aging : The Scope of the Field and Perspection for the Future.** Washington D.C. : Adult Education Association of the U.S.A., 1975.

Moody, H.D. Philosophical Presuppositions of Education for Old Age. **Educational Gerontology**. 1976. 1, H6.

Neugarten, B. L., Havighurst & Tobin, T. **The Measurement of Life Salisfaction**. Journal of Gerontology. 16(2) : 134-143, 1961.

Sears. S. **Self directing Learning of the Aged Group**. Arlington : University of Texas, 1990.

Shanas, Ethel **The Health Older People**. Cambridge : Harvard University, 1962.

Tippette . R. **Aging, Self-concept and Activity**. Montana : University of Montana, 1990.

U.S. Department of Health and Human Sciences. **Administration on Aging. Statistical Notes from the National Clearinghouse on Aging**. Washington D.C. : U.S. Government Printing Office. 1981.

ภาคผนวก

รายชื่อ
ผู้สูงอายุอาสาสมัคร
ทดลองสอนเด็กเล็กในโรงเรียน
อนุบาลเคหะร่มเกล้า (ซอย 40)

1.	นางเหมี่ยว	สุขสำราญ
2.	นางสุภาภรณ์	มีแคง
3.	นางสมาน	สุภาพการณ์
4.	นางรัตน์	บุญเจริญ
5.	นางพิกุล	สุคนธสาระ
6.	นางจันทร์ทิพย์	เชิดเกียรติกุล
7.	นางละออง	ภาณบุญ
8.	นางบังอร	บุรีรัตน์
9.	นางไชยวย	แซ่เฮง
10.	นางธิติมา	คันติวัณนสุนทร
11.	นางมาลี	เทียมแพร่นิมิตร
12.	นายยาง	เรืองรุ่งโรจน์
13.	นางเงิกไน้	แซ่ไหล
14.	นางทองใบ	ยังอยู่
15.	นายประหยัด	ผดุงตระกูล
16.	นางนวลฉวี	ศรียุคุณธร
17.	นางอุไร	แสงสว่าง
18.	นางเยาะ	หวังจำปี
19.	นางฟู	การ์สมพิทักษ์
20.	นายจิตติ	ศรีคาคอง
21.	นางละมูล	ศรีษาการ์
22.	นางน้อย	แซ่ตั้ง
23.	นายบุญส่ง	บุญยิ้ม
24.	นายสุวรรณ	แสงมณี
25.	นายสุรินทร์	ทรงแก้วงาม
26.	นางโต๊ะ	สาศรีทิพย์
27.	นายแจ้ง	นาคมนันทร์
28.	นางสมบุญ	เนตรทอง
29.	นายเล้ง	ชิดินทรีย์บุตร
30.	นางบุญนาค	เหมือนสมัย

31	นางมณฑา	ศรีแก้วเกิด
32.	นางเล็ก	ขุนไกรประเสริฐ
33.	นางสำเนียง	รุณภัย
34.	นางเสวียง	ลุคพรรคา
35.	นายประเสริฐ	สุวรรณ
36.	นาง หลง	ยศบุญถึง
37.	นางมะลิ	ช่วงชัยยะ
38.	นาง จับ	ศิลปะพันธ์
39.	นางม่วย	ทรัพย์ฤทธา
40.	นางฉล่ำ	ภู่ระหงษ์
41.	นางบาง	ชมชื่น
42.	นางอร	สมภิรมย์
43.	นาง แจ้ง	นาคมนันทร์
44.	นายมงคล	เพ็งโตวงษ์
45.	นายอุบล	เมาะม้าย
46.	นายเมี้ยน	คงรอด
47.	นางสุก	สมหวัง
48.	นางเล็ก	แพทอง

โรงเรียนอนุบาลเคหะร่มเกล้า

(ซอย 46)

สถานที่ตั้ง ซอย 40 มีสภาพเป็นตึกเรียนชั้นเดียว มีบริเวณกว้างขวางพอสมควร มีจำนวนครู และนักเรียนต่อไปนี้

จำนวนครู	4	คน
จำนวนนักเรียนทั้งหมด	50	คน
ชั้นเด็กเล็ก	4	คน
ชั้นอนุบาลหนึ่ง	18	คน
ชั้นอนุบาลสอง	14	คน
ชั้นอนุบาลสาม	14	คน

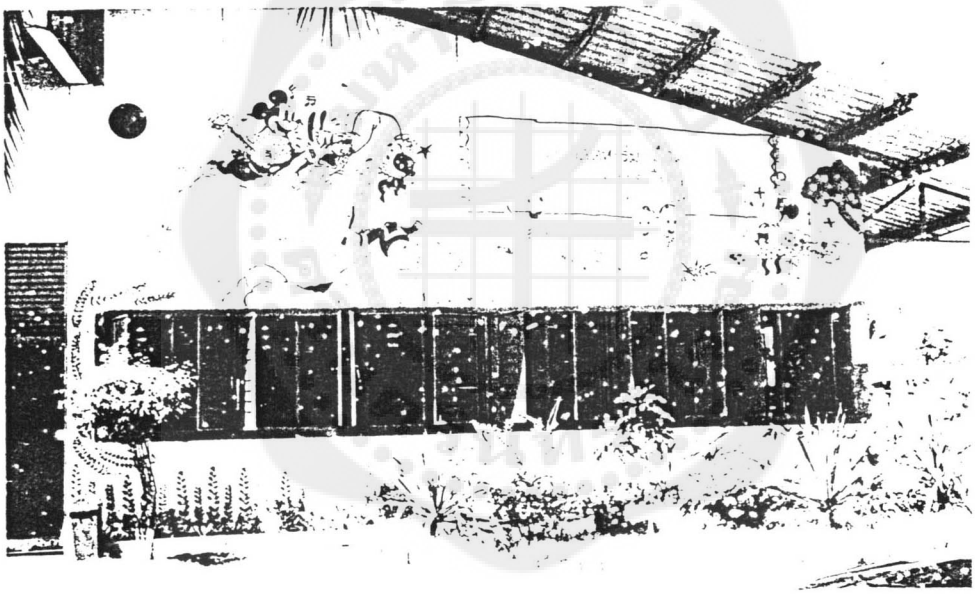

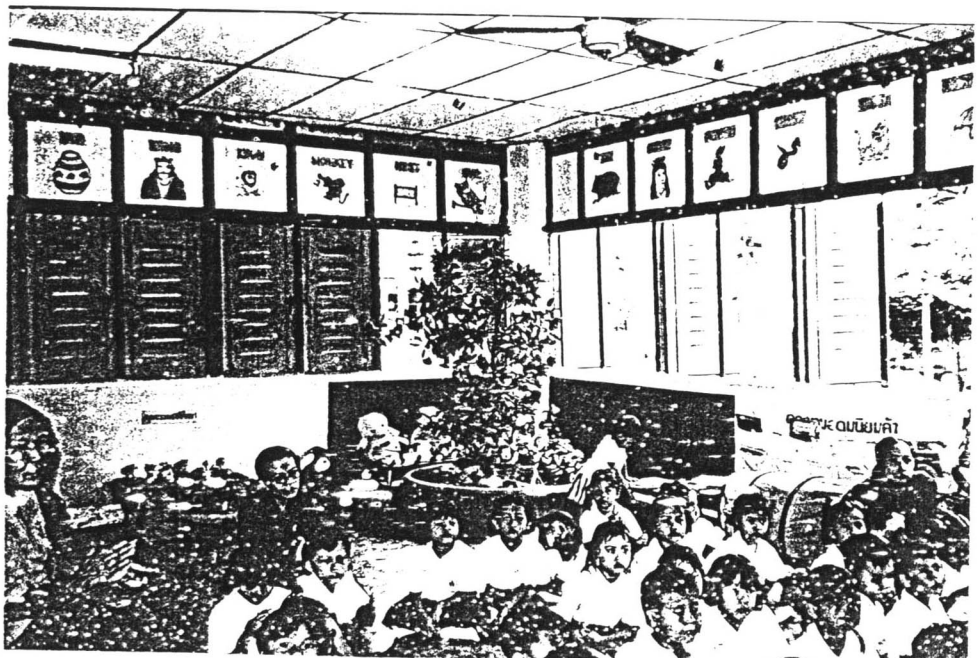

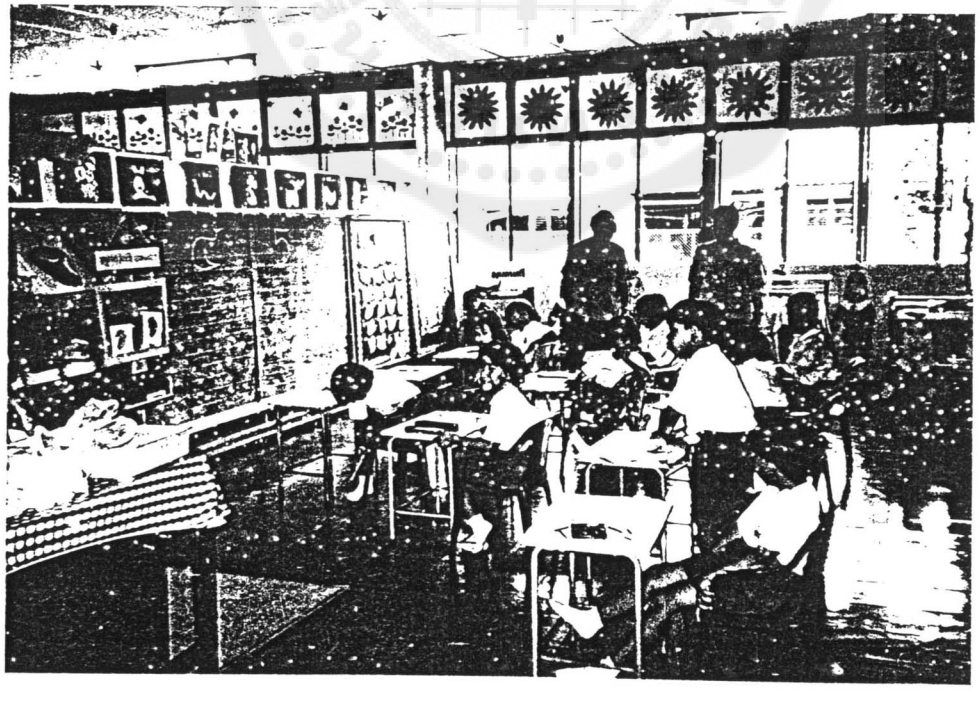

ชมรมผู้สูงอายุเคหะชุมชนร่มเกล้า

ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2537 มีสมาชิกทั้งหมด 389 คน

กิจกรรมของชมรม ฯ

1. ให้บริการตรวจสุขภาพ
2. จัดกิจกรรมออกกำลังเพื่อสุขภาพ
3. การให้ความรู้สึกเกี่ยวกับผู้สูงอายุ
4. จัดการปฏิบัติศาสนากิจ
5. จัดทัศนคติศึกษานอกสถานที่
6. จัดกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์
7. จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม

กิจกรรมการสอน